

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2011

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2011

SUMAR

ie

2011

4 Râsul lui Păcală
G. TOPÂRCEANU

DIN ISTORICUL PARTIDEI RUSE

5 „Voloșii vin la noi
neîncetat“
V. ȚVIRCUN

10 Vedomosti
la Prut
*Știri din primul ziar
rusesc despre campania
lui Petru I*
V. BUZU

ITALIA FARA DA SE

15 Unitatea
Peninsulei, model
european
F. GUIDA

19 Risorgimentoul
românesc
A. NICULESCU

FEMEILE DIN SPATELE BĂRBAȚILOR CELEBRI

22 Doamna de fier
Edith Wilson
T. STĂNESCU-
STANCIU

26 Arabella
lugojana,
un proiect ratat
I. CRĂCANĂ

EVENIMENT

29 Elena Cuza
la Cotroceni
ȘT. CIUBOTARU,
M. IPATE

33 Vivat Academia!
*De la Despot Vodă
la Dicționarul tezaur*
I. HAIDUC

37 În România
acum 100 de ani
G. FILITTI

PASTILA DE CUVINTE

41 Trei sau forța
magică a unui număr
M. SALA

magazin istoric

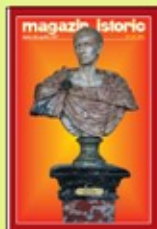
Anul XLV – serie nouă – nr. 7 (532)

iulie 2011

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

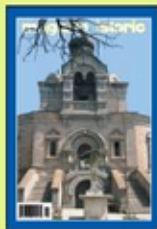
1 Împăratul Dioclețian a pus capăt crizei din secolul al III-lea a Imperiului Roman, reformând sistemul de guvernare. Probabil că nu întâmplător și-a găsit locul acest bust din marmură, realizat în secolul al XVII-lea în Italia, în colecțiile castelului Vaux-le-Vicomte, ridicat de Nicolas Fouquet, marchiz de Belle-Île, viconte de Melun et Vaux, superintendentul Finanțelor al regelui Ludovic al XIV-lea. Reformele acestuia au salvat pe moment soarta regalității în Franța, la fel cum reformele lui Dioclețian au salvat, pentru o vreme, Imperiul Roman

2 Babuin din cuarțit, din jurul anului 1400 î.H. Babuinul în poziție chircită era o întrușipare comună a lui Thot, zeul înțelepciunii divine, al cărui principal centru de cult se afla la Hermopolis

3 Seria evenimentelor culturale la Muzeul Național Cotroceni, consacrate celor 20 de ani de existență a instituției, s-a deschis în acest an, în luna martie, cu vernisajul expoziției „Elena Cuza, prima doamnă a României”. Reproducem câteva imagini, fotografiate de domnul dr. Mihail Ipate. Sus: copia rochiei doamnei Elena Cuza, 1873 (Muzeul Unirii din Iași) și trusa de voiaj a doamnei (Muzeul Național Cotroceni); jos: garnitură de salon – canapea și fotolii (Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”), masă Boule, stil Napoleon al III-lea (Muzeul Național Cotroceni), serviciu de ceai și cafea din argint, cca 1860 (Muzeul Național de Istorie a României)

4 Biserica „Sfântul Nicolae” din Roznov, județul Neamț, a fost construită între anii 1890-1892, după planurile arhitectului rus Nikolai Vladimirovici Sultanov (cel care a înălțat la Kremlin grandiosul monument al țarului Alexandru al II-lea în amintirea eliberării țărilor din Rusia), din inițiativa și pe cheltuiala colonelului Gheorghe Ruset-Roznovanu (membru marcant al Partidului Conservator și prefect de Neamț, între 1871-1876) și a soției sale Alexandrina. Biserica are forma unei cruci cu brațe egale, iar subsolul spațios îndeplinește funcția de criptă funerară, aici aflându-se și mormintele ctitorilor

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

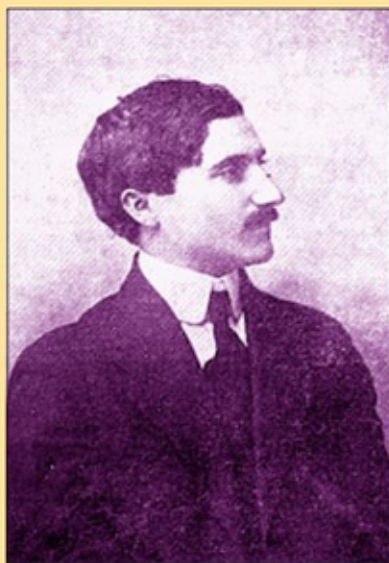
UMORUL LA ROMÂNI

Un popor tânăr ca al nostru însă nu (prea) râde de ignoranță, de incultură. Nu atâta pentru că el însuși, fiind puțin cultivat, e incapabil să remarcă, de ex., o inexactitate științifică chiar elementară, cât, mai ales, pentru că o minte prea instruită nu era necesară până mai ieri omului ca să trăiască bine prin părțile acestea...

Spuneți unui țăran român că pământul are forma unui cilindru el nici n-o să zâmbească măcar, *chiar dacă a învățat în școală că pământul e rotund.*

Poporul nostru prețuiește, în primul rând, calitatea care a fost îndelungată vreme suficientă unui om ca să trăiască bine pe meleagurile noastre, de celelalte putând să se dispenseze cu ușurință, fără ca prin aceasta să-și pericliteze existența și bunul trai. Această calitate este inteligența practică a omului înzestrat cu o minte pururi trează, neadormită.

E semnificativ în această privință faptul că cuvântul *intelligent*, care e un neologism, nu are în limba neaoș românească alt echivalent decât cuvântul deștept – adică treaz, neadormit... Cu această singură calitate a spiritului, românul confundă toată inteligența. Pentru el, un om lipsit de această singură calitate e un prost. Indiferent din ce cauză ar fi distrat, un om cu gândurile aiurea îi face românului nostru o impresie detestabilă. Și în judecata asta simplistă, el nu-și dă seama că ar putea uneori să greșescă. Un Kant, un Newton, cu distracția lor proverbială, l-ar fi făcut să râdă grozav de stângăcia lor practică, de gesturile lor cam anapoda, și să-i taxeze în mintea lui drept mari gugumani, tocmai pe acești reprezentanți de elită ai inteligenței umane speculative. Căci românul, după cum am spus, nu înțelege și nu admiră decât inteligența practică. Și numai lipsa acestui fel de

GEORGE TOPÂRCEANU

inteligență îl face să râdă, cu tot cortegiul ei de urmări comice, adică de pățanii neașteptate și hazlii – și cu toate rădăcinile ei: pasiuni, vicii, defecte de caracter, care fixează atenția subiectului într-o direcție și-i distrag mintea și simțurile de la realitatea înconjurătoare imediată.

Procedul obișnuit prin care poporul nostru își exteriorizează humorul este, prin excelență, folosirea meșteșugită a aceluiași cuvânt primordial, pe claviatura căruia joacă în trei moduri deosebite, după

împrejurări și anume:

1) Inventează situații și pățanii comice, datorite lipsei de atenție sau de inteligență practică, pe socoteala celor de care vrea să-și bată joc și povestește, pur și simplu, acele pățanii și întâmplări de haz (În această categorie intră toate snoavele și anecdotele în care românul își bate joc de neamurile străine cu care se învecinează sau cu care trăiește laolaltă: ungur, neamț, bulgar, evreu sau țigan).

2) Sau afectând el însuși, vorbitorul, o nebagare de seamă sau o naivitate prefăcută (ironia), adică făcând pe prostul, cum se exprimă singur, spune cuiva indirect și fără să aibă aerul că o face dinadins adevăruri supărătoare și în acest caz comicul stă, mai ales, în forma literară în care își îmbracă gândul [...]

3) În sfârșit, cele două procedee expuse mai sus se pot găsi combinate în una și aceeași povestire a lui Păcală, eroul nostru popular, plin de humor și de spirit inventiv, care își bate joc, prin vorbe și prin fapte, nevinovate în aparență, de toți dușmanii lui, și care e o figură unică în galeria personagiilor hazlii create de fantezia popoarelor.

(Pagini de proză, Editura Junimea, 1985)

44 Războinicii luminii

Sayeret Matkal

L. BANU,
F. BANU

46 O idee care nu moare

Mărturii românești peste
hotare, volumul al II-lea

I. FEODOROV

47 Satul nemțean Roznov între mănăstire și vornic

P.D. NEDELOIU

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

50 Prințesa Katia și infidelul ei soț

F. DOLGHIN

54 Din Panteonul românilor de pretutindeni

Vadim Pirogan

AL. BUDIȘTEANU

56 Tetrarhia salvează... Imperiul Roman

R. DONCIU

59 Nașterea lumii la vechii egipteni

M. PREDA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Un japonez în căutarea a doi maramureșeni G. ALDESCU-ALDEA

68 Război secret pe Nistru

A. SPÂNU

**HOOVER
INSTITUTION**

72 De ce a fost schimbat Brutus Coste

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

71 Telex

14; 73; 74

Blitz... Concurs; Rebus;
Dialog

**AL XIX-LEA
SIMPOZION ANUAL
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“**

75 Banca Națională, Primul Război Mondial și tezaurul de la Moscova

maternă, Toma poseda la perfecție limbile clasice – greacă și latina –, precum și slavona bisericească, italiana și rusa.

În vârtejul diplomației secrete

Calitățile personale, capacitățile administrative și organizatorice incontestabile, precum și rudenția directă cu familia domnitoare din Țara Românească, inclusiv cu Constantin Brâncoveanu, i-au deschis lui Toma Cantacuzino drumul spre cele mai înalte dregătorii ale țării. Astfel, la 31 ianuarie 1701, este numit mare sluger. Domnul îi încredințează efectuarea misiunilor diplomatice secrete peste hotare. În toamna anului 1703-iarna anului 1704, la porunca lui Constantin Brâncoveanu, a mers în capitala Imperiului Otoman, unde a îndeplinit o misiune delicată și confidențială. După ce misiunea a fost încheiată cu succes, domnitorul muntean, în semn de recunoștință pentru serviciile aduse, l-a ridicat, la 9 august 1704, pe vărul Toma Cantacuzino la rangul de mare postelnic. La 1 septembrie 1706, Toma Cantacuzino era mare spătar, unul dintre cele mai înalte ranguri boierești.

Victoria armatei lui Petru cel Mare de lângă Poltava (1709) și evadarea regelui Carol al XII-lea (*Magazin istoric*, nr. 7/2003) în Imperiul Otoman au constituit momentul de cotitură în lupta dintre Rusia și Suedia, din timpul Războiului Nordului. În urma victoriei țarului, au sporit simpatiile prorusești în Principate și la sud de Dunăre. A crescut fluxul de locuitori ai acestor teritorii care s-au angajat în slujba țarului. Co-

Șerban Cantacuzino

respondența reprezentanților ilustrelor familii boierești din Moldova și Țara Românească cu Curtea imperială rusă a sporit. O corespondență deosebit de activă, pe parcursul anilor 1709-1710, au avut-o Constantin Brâncoveanu, Mihai Racoviță, Constantin Cantacuzino, Iordache Ruset ș.a.

Între timp, sub influența unor acțiuni antirusești, diplomatice și politice, ale emisarilor regelui Carol al XII-lea pe lângă Poartă, a intrigilor iscusite la Curtea sultanului ale adversarilor Rusiei, hanul Crimeii Devlet-Ghirei al II-lea și ambasadorul francez Ferriol, precum și a activității adepților partidului polonez al lui Stanislaw Leszczyński, relațiile dintre Rusia și Imperiul Otoman erau amenințate. Urmărind să atragă Imperiul Otoman în război cu vecinul estic, regele suedez și aliații acestuia încercau să demonstreze sultanului numeroasele avantaje ale participării la conflict. Din spusele lui Martin Neugebauer, trimisul suedez în capitala otomană, Poarta, în cazul înfrângerii trupelor ruse, obținea dreptul să stabilească un protectorat asupra Ucrainei. În afară de aceasta, re-

zultatul pozitiv al războiului trebuia să îndepărteze Rusia de frontierele teritoriilor otomane. Carol al XII-lea a promis susținerea înaintării trupelor otomane prin acțiuni ale armatei sale în Pomerania. Însă cel mai solid și convingător argument al partidului antirusec în favoarea declanșării războiului a fost „pericolul crescând din Est”, care speria Curtea sultanului.

O influență deosebită asupra poziției Imperiului Otoman o aveau declarațiile contelui Stanislaw Poniatowski din anul 1710 ambasador al lui Carol al XII-lea la Istanbul care informa că „țarul dorește să pună definitiv mâna pe Polonia, să dicteze pace Suediei slăbite, să-și scoată flota în Marea Neagră, iar apoi, împreună cu polonezii, să înceapă un război în Balcani”. La Bender și Istanbul se răspândeau cu insistență zvonuri despre apropierea de frontierele Imperiului Otoman a unei armate rusești de 200.000 ostași; „un efectiv de 20.000 persoane deja construiește poduri peste Bugul de Sud”. Îngrijorarea Curții sultanului era provocată și de informațiile hanului Devlet-Ghirei al II-lea referitoare la existența unui pericol real de pierdere a Crimeii și a unei posibile restaurări a statului grecesc, ca rezultat al expansiunii Rusiei.

La mijlocul anului 1710, la Istanbul au câștigat partida forțele ostile Rusiei. Folosindu-se de aceasta, adepții lui Carol al XII-lea au întreprins în luna iulie a aceluiași an o serie de atacuri asupra garnizoanelor rusești din Ucraina. Tot ei au reținut și au arestat curierii cu mesajele personale ale lui Petru I pentru sultanul Ahmed al III-lea. Brusuc, s-au redus libertatea de acțiune, deplasările și le-

Familia Cantacuzino în fresca votivă de la Filipești de Pădure realizată de Părvu Mutu, ctitoria tatălui lui Toma, Matei Cantacuzino

TOMA CANTACUZINO SE ALĂTURĂ ȚARULUI

VICTOR ȚVIRCUN

Toma Cantacuzino, marele spătar al lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), al cărui nume era menționat deseori în corespondența diplomatică dintre Curțile rusă, otomană și austriacă, în primul sfert al secolului al XVIII-lea, rămâne până în prezent un personaj puțin cunoscut.

Baza documentară a acestui studiu o constituie dosarele și manuscrisele inedite din fondurile Arhivei de Stat a Actelor Vechi din Rusia. Cele mai importante dintre ele sunt materiale din fondul prealuminatului cneaz Aleksandr Menșikov, unde se concentrează și se păstrează marea majoritate a scrisorilor și documentelor ce se referă la viața și activitatea contelui și generalului-maior Toma Cantacuzino, precum și ale membrilor familiei sale.

Documentele nou găsite ne-au permis să completăm și să corectăm biografiile altor reprezentanți ai neamului Cantacuzino, contemporani lui Toma. De asemenea, ne permit să elucidăm un șir de probleme puțin sau deloc studiate privind relațiile politice și militare între Moldova, Țara Românească și Imperiul Rus, din primul sfert al secolului al XVIII-lea.

O valoare incontestabilă o prezintă scrisorile lui Toma Cantacuzino către țar, care se păstrează în fondul lui Petru cel Mare din Arhiva Actelor Vechi. Cu ajutorul acestora am reușit reconstituirea condițiilor și circumstanțelor care l-au obligat să emigreze, precum și a situației lui și a familiei sale în Rusia.

Toma Cantacuzino a văzut lumina zilei la București, în familia marelui agă Matei și a Bălașei (născută Drăgunescu) Cantacuzino. Data exactă a nașterii lui nu a putut fi încă stabilită. Însă, având în vedere diverse acte și mărturii ale contemporanilor, putem presupune că el a fost cu un an

sau doi mai mic decât Dimitrie Cantemir (care se născuse în 1673). Toma și-a pierdut tatăl, care a decedat prematur în anul 1679, în vârstă de 32 de ani, iar mai apoi a decedat și mama. Copilul rămas orfan a fost luat pentru a fi educat de către unchiul său, fratele mai mare al tatălui, Șerban Can-

tacuzino, care era pe atunci domnitor al Țării Românești. În familia prietenoasă și ospitalieră a principelui muntean, el se bucura de aceleași privilegii și drepturi, grijă și atenție de care aveau parte verii săi. La fel ca ei, a avut o educație excelentă pentru acele vremuri. Pe lângă limba

domnitor Dimitrie Cantemir, a fost începută cu el o corespondență secretă și au debutat tratativele pentru trecerea țării sub protecția țarului. Tot în ianuarie, erau trimise spre Moscova persoanele de încredere ale lui Dimitrie Cantemir, cu scrisori secrete adresate lui Petru I. Concomitent, la începutul lunii februarie 1711, prin intermediul lui Sava Vladislavlevici Raguzinski, unul dintre susținătorii lui Petru I și un inițiator activ al expediției de la Prut, s-au stabilit contacte și corespondență secretă cu vel-spătarul Toma Cantacuzino. Rapoartele financiare ale lui Sava Raguzinski, prezentate Colegiului de afaceri externe al Rusiei imediat după terminarea campaniei de la Prut, la 21 iulie 1711, mărturisesc că, din decembrie 1710 până în iulie 1711, el a cheltuit pentru corespondența secretă cu domnitorii Țării Moldovei și Țării Românești, cu vel-spătar Toma Cantacuzino, precum și pentru spioni trimiși pe teritoriul Imperiului Otoman peste 500 ruble.

Având în vedere ponderea și rolul lui Toma Cantacuzino la Curtea domnitorului muntean, precum și nivelul lui de informare despre situația din interiorul și din afara țării, conducătorii politicii externe ruse mizau mult pe sprijinul și asistența lui, mai ales în ceea ce ținea de descrierea obiectivă a stării, numărului și gradului de pregătire pentru război a trupelor otomane. Corespondența cu vel-spătarul a

Aleksandr Menșikov

cunoscut o frecvență sporită în perioada mai-iunie, când organizarea de către Moscova a unui front comun anti-otoman cu creștinii ortodocși se apropia de final și trupele ruse se deplasau spre frontiera Moldovei.

Fiind deranjat de comportamentul ambiguu al lui Constantin Brâncoveanu, care tergiversa trecerea deschisă de partea țarului rus, conform angajamentelor asumate anterior, Petru I a inițiat tratative separate cu Toma Cantacuzino, ținute în secret față de domnitor. În luna mai, a fost trimis Ivan Iuriev, un curier special, care a primit pentru cheltuielile de drum 90

de galbeni. Scrisorile cancelarului rus Gavriil Golovkin trimise lui Toma Cantacuzino în numele țarului nu au rămas fără răspuns. Deja, în primele zile ale lunii iunie, în tabăra militară rusă de pe Nistru a sosit „un căpitan muntean, trimis din partea marelui spătar cu corespondența secretă”.

Fuge cu o parte a cavaleriei

Un factor important care a stimulat creșterea simpatiei proruse în rândul populației ambelor principate și, de asemenea, a consolidat poziția partidei „rusești” printre boieri l-au constituit manifestele țarului, care chemau să i se alăture pe „moldovenii și valahii apti pentru serviciul militar, polcovnicii, comandanții de companie, horungii [comandanții de horongvă, regiment – V.T.]”, cu acordarea de patente și stabilirea soldei și a rațiilor zilnice. Reacția la apel a fost imediată. Deja, la 25 mai, au venit la dispoziția feldmareșalului Boris Șeremetev, „cu scrisori de recomandare din partea cancelarului contelui Gavriil Golovkin, doi oameni din tabăra moldovenească, Abaza și Merescul”, cărora le-a fost acordat gradul de colonel și li s-au alocat 300 ruble pentru a recruta oameni. Peste două zile, la 27 mai, de asemenea la recomandarea cancelarului, a venit la dispoziția lui Boris Șeremetev alt moldovean, Pavel Rujină, căruia, după exemplul primilor doi, i-a fost acor-

Ambasadorul francez Ferriol primit în audiență de sultanul Ahmed al III-lea

găturile externe ale ambadorului Piotr Andreevici Tolstoi. În cele din urmă, la 20 noiembrie 1710, Poarta a declarat Rusiei război, iar ministrul plenipotențiar al țarului la Istanbul a fost arestat cu toți slujitorii săi, fiind deținuți la Yedikule, fortăreața celor Șapte Turnuri.

Correspondență tăinică

În războiul apropiat cu Imperiul Otoman, Petru I conta pe susținerea și ajutorul populației creștine din Balcani și Sud-Estul Europei. Totuși, ar fi greșit să presupunem, așa cum se obișnuiește, că Petru I și corpul său de generali au început războiul cu speranțe mult prea mari pe care și le puneau în creștinii din Imperiul Otoman și în promisiunile deșarte din partea domnitorilor moldoveni și munteni și cu încredere în puterile proprii, după bătălia de la Poltava. Fără îndoială că mișcarea de eliberare a populației ortodoxe din Imperiul Otoman, orientarea și simpatiile ei evident

Antim Ivireanu

proruse constituiau un factor militar și politic important, necesar Rusiei în războiul apropiat. Dar rolul principal în acest război nu era încredințat unei armate a acestor aliați, ci nemijlocit armatei ruse. Deja, în decembrie 1710 și ianuarie 1711, prin decretul lui Petru I, a început recru-

tarea mai intensă în trupele de infanterie și cavalerie. Corpul de generali ruși lua în considerare și specificul războiului cu otomanii. Comandanților de divizii li se ordona să acționeze în principal „prin intermediul infanteriei și a tunurilor...”, iar paloșele să fie lăsate în teacă“. Ultimul punct nu se referea la unitățile neregulate ale armatei rusești, oferite de căzăcimea ucraineană și de pe Don, și la trupele moldovenesti de cavalerie ușoară. Fiind anexate la corpul de avangardă al lui Boris Șeremetev, ele urma să meargă spre Nistru, să-l treacă și să avanseze spre Isaccea, unde urma „să provoace o răscoală a sârbilor și bulgarilor și să se străduiască întru strângerea de magazii [depozite – V.T.]“.

Pe măsura tensionării relațiilor militare și politice dintre Rusia și Imperiul Otoman, conducerea rusă a început să folosească tot mai des și mai activ canalele de legătură deja create cu boierii din Moldova și Țara Românească. Practic, imediat după sosirea la Iași a nou-numitului

Lupta de la Poltava și, în medalion, Petru I

Dimitrie Cantemir (gravură)

Tarul Petru I

ВЪДОМОСТИ. CAMPANIA DE LA PRUT (1711) ÎN PRIMA PUBLICAȚIE OFICIALĂ A RUSIEI

VITALIE BUZU

Politica de modernizare a Rusiei dusă de țarul Rusiei Petru cel Mare (1682-1725) a vizat și presa tipărită. Prin ucazul din 16 (27) ianuarie 1702, suveranul pune bazele ziarului Vedomosti. Primul număr cunoscut al publicației datează din 2 (13) ianuarie 1703. Până în anul 1711, aceasta a fost tipărită la Moscova, apoi și la Sankt-Petersburg. Vedomosti a apărut și după moartea lui Petru cel Mare, până în anul 1727, când a fost transferată în grija Academiei de Științe și a fost redenumită Peterburgskie vedomosti.

De multă vreme, Vedomosti reprezintă o raritate bibliografică. Numerele sale sunt împrăștiate în diverse biblioteci, muzee și arhive din Rusia. Nicio instituție nu dispune de colecția integrală a ziarului, ceea ce face aproape imposibilă consultarea acestuia. Pentru a răspunde solicitărilor publicului, de-a lungul anilor, au fost reproduse edițiile anumitor ani. Astfel, în 1855, la Petersburg, a apărut un volum cu numerele anului 1703. Între 1903 și 1906, la aniversarea celor 200 de ani de la apariția primului ziar tipărit, la Moscova au apărut alte două volume, conținând colecția anilor 1703-1707 și, respectiv, 1708-1719.

O nouă aniversare, de 300 de ani, a adus în prim-plan un nou proiect. Biblioteca Națională a Rusiei, alături de alte câteva instituții culturale, profitând de evoluția tehnologică a zilelor noastre, a reușit să digitalizeze și să ofere publicului larg accesul la colecția integrală Vedomosti.

Consultarea publicației ne-a oferit plăcuta surpriză de a descoperi primele relatări publicate despre campania de la Prut a lui Petru cel Mare, pentru care se pregătea încă din ianuarie 1711, și ne prezintă pas cu pas desfășurarea evenimentelor. Aceste reportaje de război poartă un caracter oficial, fiind redactate de oameni aflați în imediatul entourage al conducătorilor armatei ruse. Din această cauză, multe informații apar uneori cuvânt cu cuvânt, în jurnalele de campanie ale feldmaresalului B.P. Șeremetev (1652-1719) și, în special, ale țarului Petru cel Mare, precum și ale cancelarului G.I. Golovkin (1660-1734).

Reproducem extrase din anul 1711, cu inserțiile noastre în paranteze drepte.

Sarcofagul Bălașei Cantacuzino, mama lui Toma

dat gradul de colonel și pentru a recruta oameni i s-au eliberat 100 ruble. Patente pentru cinul de colonel și soldă de la țară, cât și bani pentru a strânge oameni au primit pârcașul cetății Soroca, Simion Afendic, și ruda domnitorului, Alexandru.

Sosirea trupelor de avangardă ale armatei rusești i-a dat lui Dimitrie Cantemir mai multă hotărâre și curaj în acțiunile sale. În ziua întrunirii oficiale de la Iași, în întreg principatul Moldovei a fost expediată porunca domnitorului, care cerea populației masculine „să se strângă, să se înarmeze și să vină în rândul trupelor imperiale până la data de 15 a acestei luni [iunie – V.T.], iar cine nu va veni va fi expropriat, vor fi declarați trădători și vor fi tăiați cu foc și cu sabie... și vor fi supuși judecății nu numai laice, ci și blestemați de biserică”.

Martor și participant activ la evenimentele descrise, Ion Neculce scria în Letopisețul său că în rândul trupelor rusești veneau mulți locuitori

din ținuturile Orhei, Soroca și Lăpușna, care s-au ridicat împotriva dominației otomane. Însuși feldmareșalul, în relatările către țară, arăta că „volosii vin la noi [în armata rusă – V.T.] neîncetat”.

Trecerea corpului de oaste condus de Boris Șeremetev pe malul drept al Prutului și înaintarea sa înceată spre sud de Iași au intensificat neînțelegerile din tabăra domnitorului Țării Românești. Un grup de boieri și preoți, nemulțumiți de atitudinea lui Constantin Brâncoveanu, au organizat în satul Gura Urleișilor, la inițiativa mitropolitului Antim Ivireanu, un sfat secret, la care au luat decizia de a trimite la țară pe reprezentantul lor autorizat. Prin el, neprietenii domnitorului dezvăluiau caracterul ambiguu al politicii lui Constantin Brâncoveanu și falsitatea jurămintelor și promisiunilor sale.

Mulți dintre boierii munteni respingeau hotărârile adoptate la sfatul tainic de la Gura Urleișilor. Astfel, în corespondența privată a stolnicului Constantin Cantacuzino către colonelul Constantin Turculeț, în primele zile ale lui iulie 1711, se comunica: „fapta lui [adică plecarea lui Toma Cantacuzino la Petru I, la Iași – V.T.] noi nu o apreciem, deoarece nu a fost făcută la timp”. Alegerea boierilor care s-au răsculat s-a oprit la unul dintre inițiatorii și participanții activi la această adunare, marele spătar Toma Cantacuzino. Probabil că evenimentul menționat a avut loc la 19-20 iunie, deoarece deja la data de 22 iunie Toma, în compania unui colonel și a opt regimente de cavalerie ușoară din componența armatei domnitorului Țării Românești, a ajuns în tabăra feldmareșalului Boris Șeremetev.

(Va urma)

Știința în cuvinte potrivite cu Corina Negrea și Dan Manolache

luni-vineri de la 13.15

traverseze râul, folosindu-se de un ostrov, unde apa e mică. Atunci, dragonii noștri au descălecat și au început să tragă în ei, ceea ce i-a făcut să se întoarcă, iar apoi să se retragă spre Bender.

La 25 [mai] 500 de turci și polonezi au venit la Sorocea, încercând să instaleze o garnizoană [în cetate], dar pârcălabul domnitorului moldovean [este vorba despre pârcălabul Simion Afendic], ajutat de câțiva țărani, s-a încuiat [în cetate] și nu le-a dat drumul turcilor [...] La 30 mai, el, din proprie inițiativă, a permis accesul soldaților noștri în cetate, în număr de 150 de oameni, și a trecut fortăreața sub protecția țarului. Iar acel pârcălab s-a alăturat apoi convoiului nostru.

La 26 mai a ajuns la ai noștri un curier al domnitorului moldovean cu o scrisoare, în care se arăta că el [domnitorul] a fost descoperit de turci că ține partea M.S. țarul și, dacă nu va fi apărut de trupele noastre, va fi pierdut, deoarece cei din Bender intenționează deja să-l ia cu forța.

Iar la 27 [mai] a venit la ai noștri, ca trimis, căpitanul Procopie [cu siguranță, Procopie Culicovschi, un apropiat al lui Cantemir], cu doi boieri moldoveni, care a cerut ajutor din partea domnitorului. Ai noștri au trimis, la 30 mai, 3.000 de cavaleriști, aflați sub comanda brigadierului Kropotov, 200 de moldoveni, precum și 10.000 de

Patriarhul de Ierusalim, Hrisant Nottara

ruble. Moldovenii vin la noi în continuu, cu multă bunăvoință și dorință de a ne sluji. Domnitorul moldovean a reținut, până la sosirea trupelor noastre, 20 de trimiși ai pașei din Bender. Mai mult, i-a reținut și pe negustorii turci, aflați acolo într-un număr mare. Din Bender, din Bugeac turcii și tătarii fug cu toate bagajele dincolo de Dunăre. Rămân doar militarii. Peste tot, turcii se află într-o mare spaimă și disperare.

La 30 mai, nou-veniții moldoveni au adus doi zaporojeni prinși și un turc din Bender. Acesta a spus că în jurul Benderului se află 10.000 de ieniceri, 6.000 de spahii și câteva mii de cazaci, moldoveni, polonezi. Alături de aceștia se află și regele suedez, și trădătorul Orlyk [Pylyp Orlyk, hatmanul cazacilor zaporojeni, *Magazin istoric*,

nr. 3/2011]. Printre oșteni se vorbește, doar dacă nu mint, că vizirul se află în Baba[dag], iar un pașă se găsește la Dunăre, pentru construirea podului. Acesta este gata, doar la mijloc este desfăcut, pentru a permite circulația navelor.

De asemenea, se spune că sârbii se înarmează și se pregătesc să înainteze, mai sus de Belgrad, spre Bosnia. Din această cauză, vizirul ezită și, mai sus de pod, se apropie de Dunăre [...] Iar dacă toate acestea sunt adevărate, doar timpul ne va arăta.

Din scrisoarea brigadierului Kropotov, scrisă de mână, pe râul Prut, la data de 1 iunie: „Că domnitorul moldovean i-a scris să se apropie cu regimentele sale de râul Prut, ceea ce el a și făcut în data de 1 iunie, cu cinci ore înainte de prânz. Acolo a venit și domnitorul moldovean, însoțit de 300 de mari boieri și căpetenii, întâmpinând cu bucurie venirea acelor regimente. El [domnitorul] i-a cerut [lui Kropotov] să traverseze Prutul și să-și așeze tabăra la o jumătate de milă de Iași [...]”

Despre inamic, l-a anunțat domnitorul că regele suedez și voievodul kievean sunt în Bender, iar trupe turcești lângă Bender sunt puține. Podul peste Dunăre este terminat, iar vizirul, în fruntea armatei turcești, înaintează spre Dunăre. Și, de la acea dată [1 iunie], în mai puțin de șase zile la Dunăre nu va ajunge [...]”

● Revolte în armata sultanului ● Pârcălabul domnului moldovean alege tabăra rusă ● Cantemir cere ajutor țarului ● Turcii fug cu bagajele dincolo de Dunăre ● Hrisant Nottara, intermediar între marele vizir și țar ● Dimitrie Cantemir și Toma Cantacuzino își impun punctul de vedere ● Turcii le-o iau rusilor înainte ● Cum s-a încheiat pacea

Stiri din Lvov, scrise la 28 ianuarie, aduse cu poșta din 19 martie. Prințul Volkonski și brigadierul [grad ofițeresc în armata rusă în veacul al XVIII-lea, între colonel și general-maior] Kropotov au ocupat poziții pe Nistru, cu regimentele lor. Persoane venite din Bender ne anunță că regele suedez [Carol al XII-lea] și voievodul [de Kiev] Potočki se află acolo. Ni se scrie că la Iași au venit câteva mii de unguri, alungați de împărat [austriac]. Publicate la 20 martie 1711.

Știri primite la 28 iunie 1711, din lagărul aflat în Țara Moldovei, situat dincolo de Nistru, la o milă distanță, [scrise] din 31 mai. M.S. țarul a binevoit să vină aici din Iavorov, la 22 mai, zi în care a ajuns acolo și Î.S. regele Poloniei, împreună cu prințul moștenitor și mulți senatori polonezi, și lituanieni, și toți hatmanii [...] s-au întrunit într-un consiliu al senatorilor, în care s-a hotărât să se declare război turcilor. [Se decide, de asemenea, trimiterea unor trupe poloneze în acest război, dar care, potrivit lui Ion Neculce, n-au mai ajuns în Moldova.]

Armata principală a Rusiei este concentrată, în prezent, la Vrațlav, pe Nistru [Wroclaw, în Polonia, aflat în realitate pe

fluviul Oder], unde M.S. țarul va merge astăzi cu poșta. Cavaleria rusă, condusă de feldmareșalul Șeremetev, a pornit deja în campanie, înaintând spre granița turcească. Ea trebuia să traverseze Nistrul la 25 mai, după care urma să continue marșul chiar până la Dunăre, pentru a ajunge la fluviu înaintea turcilor. Sperăm să fim mai rapizi decât inamicul, deoarece avem știri că, la 15 mai, turcii nu porniseră din Adrianopol și aveau mobilizați doar 20.000 de oameni, dintre care mulți refuză să meargă la

război, se revoltă și fug în toate direcțiile.

Trupele noastre, prin mila lui Dumnezeu, au pornit, având provizii și muniții suficiente, doar că înaintează încet. Din data de 23 [mai], 15.000 de tătari și cazaci zaporojeni urmăresc trupele noastre, cu intenția de a ne ataca prin surprindere, în special convoiul cu provizii [...] Să-i urmărim nu este posibil, deoarece suntem însoțiți de trupe neregulate, care se ridică la cifra de 8.510 oameni.

La 24 [mai] brigada noastră, condusă de general-maior Weissbach, s-a apropiat de Nistru și a construit un pod mic, iar 300 de oameni au fost trecuți [pe partea dreaptă a râului]. În aceeași zi a venit din Bender o patrulă compusă din 3.000 de turci, tătari, suedezi, polonezi, însoțiți de un general-maior suedez. Cum ai noștri încă nu construiseră redute și erau puțini la număr, după o luptă aprigă au fost nevoiți să se retragă, nu înainte de a fi provocat pierderi inamicului, care a înregistrat peste 20 de morți și răniți. Ai noștri au avut doar [...] un rănit, căpitanul Mosalskoi, și un grenadier mort. Turcii, văzând că ai noștri sunt puțini la număr, doar 600 de oameni, au încercat să

Pagină din „Peterburgskie Vedomosti“

marșul său, care a continuat până la 7 iulie. La acea dată, pe seară, a sosit vestea neașteptată de la generalul Ianus, care împreună cu cavaleria preceda infanteria cu două mile, cum că dușmanul a și trecut Prutul, iar el este nevoit să se retragă spre infanterie. În acest fel dușmanul ne-a luat înainte în planul nostru de a ocupa acel loc [Fălciu] și ne-a tăiat legăturile dintre armata principală și generalul Renne. Ca urmare, [trupele] și-au îndreptat marșul spre dreapta, spre râul Siret, dar din cauza munților mari și a lipsei de apă nu s-a putut duce acest lucru la îndeplinire.

În ziua a opta [a lunii iulie] inamicul s-a apropiat [de trupele ruse] spre seară. În ziua de 9, turcii au atacat ariergarda noastră, iar spre seară și restul trupelor.

Deși atacul era dat cu furie de toată oștirea, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a reușit respingerea acestuia și chiar putea fi învins dușmanul dacă nu era înjumătățită cavaleria noastră. După aceea, inamicul, văzând că nu ne poate face nimic cu armele sale, în aceeași noapte, și-a săpat șanțuri și a început să se apropie de părcanele noastre, așezând și baterii mari.

În ziua de zece, dimineața, tunurile inamicului și ale noastre au început un schimb de focuri cumplit. Și atunci s-a ținut un consiliu de război la care s-a hotărât, pornind de la declarațiile lui Castriot, să se propună turcilor încheierea păcii. Între timp, s-a ordonat apropierea carelor și săparea unor șanțuri în jurul lor, pentru ca, în cazul în care inamicul n-ar primi pacea, să se poată ataca pozițiile acestuia, lăsând convoiul [în spate]. Având caii

slăbiți și o forță inamică atât de numeroasă, nu puteam nici să înaintăm, neavând magazine [amenajate], nici să ne retragem.

În aceeași zi, la amiază, vizirul a răspuns printr-o scrisoare feldmareșalului, prin care își exprimă dorința de a încheia pace, cerând să trimitem delegați [pentru negocieri]. Imediat a fost trimis pentru tratative vicecancelarul, baronul Șafirov, care în ziua a 12-a a încheiat [tratatul] în următoarele condiții: de a întoarce turcilor orașele cucerite, iar cele ridicate de curând să fie dăruite; ei nu se vor mai amesteca în treburile suedeze, iar regele va fi liber [să se întoarcă în țara sa]. În aceeași zi, cele două armate s-au despărțit.

Tipărit la Moscova, anul 1711, 24 august. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2011, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– De ce a renunțat Severus, în 307, la asediul Romei?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2011 este:

Anul 1886

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Nicolae Cundiev**, din **Cernavodă**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2012.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Of.P. nr. 15 C.P. 15-702, sect. 1, București

Știri din 20 iunie: Moldovenii, fără îndoială, trec de partea M.S. țarul. Din Bender, au fost trimiși 300 de turci pentru a cerceta oastea rusă. Dintre aceștia, 100 au fost omorâți, 40 au fost luați prizonieri, iar ceilalți ne-au scăpat. Publicate la Moscova, în 28 iulie.

[Iată în continuare o relatare despre faptele țarului, aflat cu armata, despre luptele cu otomanii și despre încheierea păcii]

Relație.

La 30 mai, generalul-feldmareșal Șeremetev a trecut Nistrul lângă localitatea Rașcov. După traversare, l-a trimis pe brigadierul Kropotov la Iași, pentru primirea domnitorului moldovean. La 3 iunie, domnitorul s-a închinat, iar la 6 iunie a venit cu toți conducătorii acelei provincii la feldmareșalul Șeremetev.

La 18 iunie, toată infanteria noastră a ajuns pe Nistru, lângă Soroca. La 19 iunie a trecut Nistrul. Generalul-maior Gheșov a rămas dincolo de Nistru, pentru a pregăti magaziiile. La 23 [iunie], am ajuns la Iași, unde ne-a întâmpinat feldmareșalul Șeremetev cu generalii de cavalerie din corpul său (aflat în fața infanteriei, la o distanță de 6 mile). De asemenea, domnitorul moldovean și trimisul celui muntean, [Gheorghe] Castriotul, care, printre alte rugăminți, a declarat că vizirul, prin intermediul patriarhului de

Cancelarul G.I. Golovkin
a avut și el un jurnal

Ierusalim [Hrisant Nottara], i-a poruncit domnitorului său să afle dacă suntem dispuși pentru pace, iar el are poruncă în acest sens. Însă atunci nu i s-a dat crezare, cu atât mai mult nu au voit să-i primească propunerea, pentru a nu da prilej de îmbărbătare dușmanului.

După aceea, s-a ținut un consiliu de război. S-a discutat

în special despre provizii, pentru că acestea n-au fost găsite în țara aceea ruinată. Și atunci s-a hotărât ca trupele să rămână lângă Iași și să ridice magazine. Între timp, s-a primit informația că turcii încă n-au trecut Dunărea și, de aceea, domnitorul Moldovei și alți dregători ai acelei țări au venit cu rugămintea de a-i întâmpina pe turci la Dunăre, arătând totodată că dincolo de râul Siret se află magazine mari, cu provizii adunate de turci pe pământul Țării Românești.

Acestea se găsesc în satele din jurul Brăilei fără niciun fel de pază. Trimișii domnitorului muntean, contele Cantacuzin și Castriotul, au confirmat acest lucru. De dragul lor, s-a acceptat, chiar dacă era periculoasă rugămintea lor. După multe discuții, în speranța că i se poate lua înaintea dușmanului la Dunăre, s-a hotărât ca toate trupele să înainteze pe malul drept al

Prutului (pentru ca acest râu să se afle între noi și turci) până la locul numit Fălciu (pentru că mai jos de acest loc se află mlaștini mari, ceea ce face ca inamicului să-i fie foarte greu sau imposibil să treacă de partea astălaltă). De acolo [vor înainta] prin păduri spre râul Siret, unde a fost trimis generalul Renne cu jumătate din cavalerie pentru a captura proviziile. După ce se vor uni [cu restul trupelor] și vor amenaja o magazie lângă Galați, îl vor căuta pe inamic. Și astfel, a început

Feldmareșalul B.P. Șeremetev
a condus cavaleria rusă

(*Magazin istoric*, nr. 11/1972)) a dus, în anul 1831, la crearea unui adevărat partid, numit *Giovine Italia* (*Tânără Italie*), deschis către colaborarea cu alte naționalități, fapt ce a determinat, în 1837, nașterea *Giovine Europa* (*Tânără Europă*).

Fenomenul formării statelor naționale a fost, așadar, unul european, dar având ca model Italia. Nu întâmplător, odată realizată unificarea Italiei, aceasta a fost considerată exemplu de urmat pentru popoarele Europei Centrale și de Est. În plus, acel succes, realizat în principal între anii 1859 și 1861, a schimbat radical echilibrul internațional, mai mult decât Războiul Crimeii, din 1853-1856. Deși mai slabă decât celelalte puteri, Italia unită reprezenta de-acum o structură ce nu putea fi ignorată în „concertul” european.

Fermentul constituțional și patriotic s-a manifestat în unele state ale Peninsulei încă de la începutul anului 1820, apoi, din nou, în 1830, adică în două momente când umbra revoluției își făcea apariția și asupra altor regiuni din Europa. Revoluția greacă din 1821 (după un preludiv nefericit pe teritoriul Țărilor Române) a condus, după mai mulți ani, la nașterea unei țări independente, deși nu foarte extinse din punct de vedere teritorial. Revoluția din iulie 1830 a schimbat fața politică a Franței; între timp, Belgia devenea și ea stat

La Plombières, în 1858, întrevederea dintre Napoleon al III-lea și Cavour...

independent față de Olanda. În teritoriile italiene, o manifestare răspicată a dorinței de schimbare a regimului politic a fost amânată până în a doua jumătate a anilor '40.

Alegerea (în 1846) pe tronul papal a lui Pius al IX-lea, ce lăsa să se întrevadă disponibilitatea de a introduce reforme, precum și o anumită atenție acordată problemei identității naționale au folosit drept element catalizator demersurilor societăților secrete din Peninsula. Au urmat evenimente rapide între anii 1847 și 1848, până la introducerea Constituției în principalele state italiene:

... și la Teano, în 1860, cea dintre Garibaldi și Victor Emmanuel

insurecții victorioase la Palermo, Milano, Veneția și, în final, declarația de război a Piemontului lui Carol Albert împotriva Austriei, demers susținut și de voluntarii plecați din Roma, Napoli și Florența, cu acordul respectivelor guverne.

Bourbonii sunt alungați

Și de această dată, situația internă italiană se pusese în mișcare concomitent cu un adevărat cutremur politic ce zguduia Europa și, în primul rând, Imperiul Austriac. Metternich, sufletul Restaurației, era concediat, împăratul Ferdinand abdică, în favoarea foarte tânărului Franz Joseph, Curtea pleca de la Viena, era aprobată Constituția și principalele orașe ale Imperiului înregistrau succesul revoluției. Aceasta a durat mai mult în Ungaria, unde clasa conducătoare, sprijinită de popor, a hotărât să precia puterea, mai întâi în numele unei mai mari autonomii față de Viena, apoi al independenței. Tot în interiorul acestei dimensiuni europene, era natural ca guvernele de la Roma, Veneția și Torino să încerce să aibă contacte cu cel de la Pesta. Însă doar cel din Piemont a făcut-o în mod concret, astfel că o Legiune italiană a luptat în Ungaria și una din Ungaria s-a oferit să sprijine guvernul din Piemont (deși nu a mai apucat să intre în luptă).

Primul război de independență nu și-a

Exclusivitate

Monumentul lui Victor Emmanuel al II-lea (în dreapta) sau „Altarul Patriei”, din Roma, unde este mormântul Soldatului Necunoscut

UN EVENIMENT EUROPEAN

FRANCESCO GUIDA (Roma)

Anul acesta se împlinesc 150 de ani de la proclamarea statului unitar italian. La 17 martie 1861, Victor Emmanuel al II-lea de Savoia este numit rege al Italiei. El nu optează pentru o nouă numerotare (Victor Emmanuel I), omagiu adus dinastiei sale foarte vechi, dar și semn al unei anumite continuități cu precedentul regat al Sardiniei, în realitate mult mai limitat din punct de vedere teritorial, neputând fi considerat reprezentant al națiunii italiene. Dincolo de acest aspect special, la sfârșitul unui proces politic și cultural lung și complex, lua ființă statul unitar.

Conceptul de Risorgimento reprezintă în primul rând o renaștere culturală și ideologică, resimțită de mare parte din societatea italiană în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Noutățile culturale ale secolului al XVIII-lea (în Peninsula italiană s-a înregistrat o puternică răspândire a Iluminismului), și-au pus amprenta asupra orașelor și satelor italiene, la fel cum schimbările politice și militare au caracterizat anii ce au urmat Revoluției franceze și, mai ales, perioada napoleoniană.

Insurecții victorioase

În acei ani ai Restaurației, care a urmat deceniului dominației franceze a lui Napoleon, Peninsula era împărțită în nouă state, mai mari sau mai mici. Cele mai mari erau Regatul Sardiniei (în anul 1720 Piemontul, regiune din nord-vestul Italiei, și Sardinia formaseră, sub conducerea ducelui de Savoia, regatul Sardiniei), în nord-vest, Regatul lombardo-venețian (în componența Austriei), în nord-est, Marele ducat al Toscaniei, Statul papal și, în sud,

vastul Regat al celor două Sicilii. Influența Imperiului Habsburgic asupra tuturor acestor state fiind de netăgăduit, era un fapt evident că programele și mișcările de inspirație națională aveau să fie orientate în primul rând împotriva acestei influențe.

La fel ca în multe alte țări europene, din Grecia și până în Polonia, ideea națională a fost mai întâi promovată de societăți secrete, printre care s-a remarcat, de la început, *Carboneria*. Ulterior, puternicul crez politic al lui Giuseppe Mazzini, fruntașul republicanilor încă din 1830

la 17 martie 1861, aveau o sarcină importantă: să transforme unificarea virtuală și formală într-una de substanță, prin intermediul unor inovații juridice, economice, de infrastructură și sociale. Pe de altă parte, trebuia micșorată fractura dintre curente și forțele diferite care colaboraseră pentru unificare. Pe frontul ordinii publice și al implicării militare, a fost necesar un adevărat război împotriva brigandajului meridional, care căpătase și culoare politică: era ostil statului piemontez și familiei Savoia și susținea reînscăunarea Bourbonilor. În același timp, opinia publică făcea presiuni pentru ca programul unificării naționale să fie dus la bun sfârșit prin alipirea statelor Venetia și Roma. De aici și probabilitatea unui nou conflict cu Austria. Lupta s-a dus fără prea multă glorie în anul 1866.

A avut loc o nouă expediție a lui Garibaldi. De această dată, el a fost oprit și rănit în Calabria, chiar de trupele italiene. Ungurii, grecii și alte popoare au așteptat în van sosirea „cămășilor roșii” sau un puternic atac italian împotriva Austriei. De-abia în 1866, guvernul italian a cărui capitală fusese mutată, în 1865, de la Torino la Florența s-a mișcat, la invitația lui Bismarck, care ajunsese să hotărască cine, dintre Austria și Prusia, va beneficia de hegemonie în teritoriile germanice și avea nevoie, în acest scop, de un aliat. Înfrângerea austriacă a avut consecințe importante: pentru Italia a însemnat cucerirea regiunii Venetia, în vreme ce Habsburgii au acceptat să-și restructureze imperiul, devenit de atunci dublă monarhie, în

*Pius al IX-lea,
papa dispus la reforme*

urma compromisului dintre austrieci și unguri.

Tot în anul 1861, an în care era proclamat Regatul Italiei, Poarta otomană a recunoscut unirea Principatelor Moldovei și Țării Românești sub același domnitor, Alexandru Ioan Cuza. Istoriografia a evidențiat mereu asemănările dintre datele importante ale evenimentelor din Risorgimento în Italia și în România: 1821, 1848, 1859, 1861, 1866, 1918. Deși în secolul al XIX-lea a luat naștere și statul național român, această paralelă nu trebuie să ne facă să uităm diferențele dintre situațiile socio-economice și politice din Țările Române și din Peninsula italiană.

Expediția voluntarilor garibaldini în Creta, în anii 1866-1867, cu ocazia insurecției creștinilor din insulă împotriva dominației otomane, a fost un semn, deși limitat, despre cum cel puțin o parte a opiniei publice italiene a continuat să creadă într-o legătură ideală și materială între Risorgimento și lupta altor nații împotriva străinului. Alți voluntari au luptat în Franța în 1870-1871, în Bosnia-Herțegovina în 1875, în Grecia în 1897 și în

1912. Dar soarta noii Italii a fost determinată și de alte legături cu scena politică internațională. Dacă în 1867 expediția garibaldină menită să cucerească Roma era oprită la Mentana, de către trupele Statului Papal și de cele franceze, ce asigurau puterea temporară a Papei, redusă din anul 1860 la regiunea Lazio, înfrângerea lui Napoleon al III-lea de către tot mai puternica Prusie a oferit trupelor italiene ocazia de a cucerii Cetatea Eternă, proclamată anul următor (1871), noua capitală a Regatului Italiei. Reunificarea popoarelor italiice părea realizată, cu câteva excepții, precum Trento și Trieste, care au fost integrate în statul italian aproape jumătate de secol mai târziu (1918).

Din anul 1861, Europa primea la sânul său un nou stat, nu cel mai bogat sau cel mai puternic, dar dotat cu resurse umane și materiale importante, care înregistra o ușoară ascensiune, cu tradiții culturale solide și cu o greutate specifică pe plan internațional, fapt ce-i permitea să acceadă la alianțe și alte combinații diplomatice. Treacănd prin evenimente complexe și deseori nefericite, această formațiune statală a durat în timp, schimbând formele instituționale și politice, dar ajungând, după 150 de ani, până în zilele noastre. În luna iunie, un important colocviu a amintit la București acele evenimente și dimensiunea lor europeană, fără să treacă cu vederea asemănările dintre evenimentele înregistrate pe pământ românesc și cele din sud-estul Europei. ■

**În românește de
Elena BĂNICĂ**

atins obiectivele. Piemontul demonstrase, cu guvernele și suveranii săi, că este gata să conducă o mișcare națională. Și alte regiuni ale Peninsulei și-au manifestat disponibilitatea față de nou: Venetia și Roma au cunoscut regimul republican. Noul rege al Piemontului, Victor Emmanuel al II-lea, în urma abdicării tatălui său, Carol Robert (martie 1849), a hotărât să mențină în vigoare Constituția, ceea ce a favorizat concentrarea emigrației liberale și democratice în Regatul Sardiniei.

Începea astfel deceniul de pregătire a unificării (1849-1859), care a precedat succesele din 1859-1861, multumită mai ales abilității politice și diplomatice a lui Camillo Benso, conte de Cavour, aproape zece ani șeful guvernului piemontez, și unei uniuni provizorii de forțe (democrați cu moderați, monarhiști cu republicani), în vederea urmăririi obiectivului principal: îndepărtarea Austriei din Peninsulă. Pentru Cavour, Războiul Crimeii (la care Piemontul a participat cu un corp expediționar de 15.000 de soldați, alături de trupele franceze și engleze) a fost o ocazie de creare a unor relații mai strânse între Piemont și unele puteri occidentale.

Proiectul lui Cavour, care i-a costat viața pe mulți soldați italieni pe malul Mării Negre, răpuși de holeră, a înregistrat un succes deplin, reușind să-l convingă pe Napoleon al III-lea, împăratul francezilor (*Magazin istoric*, nr. 1/2009, 8/2010) să susțină Piemontul împotriva Austriei, cu scopul de a retrasa

Contele de Cavour,
șeful guvernului piemontez

harta politică a Italiei, în ciuda faptului că patriotul italian de factură mazziniană Felice Orsini atentase la viața suveranului francez, la 14 ianuarie 1858. Înțelegerea încheiată între Napoleon al III-lea și Cavour, prin acordurile de la Plombières (în 1858, când cei doi oameni de stat au pus bazele unei alianțe și au discutat organizarea peninsulei în caz de victorie; Franța primea de la Piemont Savoia și Nisa, în schimbul unui ajutor de 200.000 de oameni, pentru a elibera Italia „până la Adriatică”), nu era, bineînțeles, pe placul tuturor patrioților italieni, pentru că nu prevedea unificarea, ci o simplă ligă, formată din patru state (Regatul Italiei de Nord, un Regat al Italiei Centrale, un

Stat Papal simbolic, Regatul celor două Sicilii), plasând, practic, Peninsula sub influență franceză.

În 1859 războiul în care franco-piemontezii i-au învins pe austrieci nu a dus la crearea unui Regat al Italiei de Nord, deoarece Venetia a rămas sub dominație habsburgică și, pentru o clipă, proiectele lui Cavour au părut redimensionate, cu atât mai mult cu cât Nisa și Savoia fuseseră cedate Franței, în schimbul ajutorului acordat. De fapt, s-a declanșat un proces ireversibil, chiar și pentru Napoleon al III-lea. Unul câte unul, statele italiene situate la sud de Pad, inclusiv Toscana, prin intermediul unor plebiscite, dorite și gestionate de exponenți filopiemontezi, au ales să se unească cu regatul Sardiniei. A urmat neașteptata și strălucitoarea Expediție a Celor o Mie a lui Giuseppe Garibaldi, începută în mai 1860 (*Magazin istoric*, nr. 10/1982), care, în câteva luni, a reușit să-i alunge pe Bourboni din cel mai vast stat al Peninsulei, Regatul celor două Sicilii.

Înfruntând vremurile

Odată cu întâlnirea dintre Garibaldi și Victor Emmanuel al II-lea la Teano, la 27 octombrie 1860, cucerirea sudului s-a încheiat, prin asumarea inițiativei politice (și militare, în ceea ce privește ultimele bastioane de rezistență bourbonică de la Gaeta) din partea forțelor monarhice și moderate. Garibaldi s-a întors la Caprera, iar Mazzini în exil, în străinătate.

Guvernele noului stat unitar, proclamat

Prima întâlnire dintre Mazzini și Garibaldi

**Solemnitatea deschiderii Divanului Ad-hoc,
23 septembrie 1857 (litografie)**

lector Napoleon al III-lea (un protector mai degrabă conjunctural decât din convingere – filoromânii autentici recrutându-se aproape exclusiv dintre republicanii francezi, adversarii împăratului!) și fusese primit în Piemont ca un important – și, citim printre rânduri, poate chiar cu o ușoară adiere de „invidie” – prieten, cu escortă de cuirassieri, spectaculoșii soldați, foarte înalți, înzăuați în platoșe, cu uniforme albe și coifuri argintii, ornate cu cozi lungi de cal, ce până astăzi, moșteniți de la monarhie, constituie garda de onoare a președintelui Republicii italiene.

Ostentativă aproape ca un manifest, primirea fu cu atât mai fastuoasă, cu cât prestigiosul oaspete moldav era însoțit și introdus de chiar omul lui Cavour la Paris, finul diplomat Costantino Nigra, viitor ministru de Externe și ginerele cunoscutului filoromân piemontez G. Vegezzi-Ruscalla, om politic ce cutreierase lumea românească, mai ales transilvană, în timpul Revoluției pașoptiste, care ne învățase limba și care, din 1863, cu o subvenție de la

Cuza, avea să deschidă, la Universitatea din Torino, prima catedră de română din afara țării (exceptând Viena!). Iată cum se țesea istoria... Să nu uităm că Austria, violent ostilă Unirii, era gata să în-

ghită Principatele, dacă n-ar fi fost atacată, dinspre vest de Franța și Piemont, în acel martie 1859, în al doilea război de independență italian (primul avusese loc în toial Revoluției, 1848-1849). Nu cânta Marius Chicos Rostogan, fostă cătană austriacă: „La Solferino ghe vale, venea un ghenal cǎlare...”, referitor la bătălia din iunie 1859, în care Napoleon, deși victorios, îi trădase, brusc, pe italieni, înțelegându-se, din calcule ce se vor dovedi greșite, cu inamicul habsburg?

La 17 martie 1861, la exact doi ani de la rostirea acelor măgulitoare și profetice cuvinte către Vasile Alecsandri, la adresa românilor, speranțele lui Cavour aveau să prindă ființă.

In 1859 se reaprinde flacăra și, cu ajutorul Franței, Piemontul reușește alipirea Milanoului, dar, din pricina trădării Franței (ce se temea de o posibilă reacție a Prusiei în fața umilirii Austriei: se înșelase!), în ciuda victoriei de la Solferino, nu și a Veneției. Totuși, o dinamică se declanșează în alte state mici din centru-nord (Parma, Piacenza,

Modena, Toscana), ce aderă la regatul pe cale de constituire. Este perioada când pe ziduri se scria Viva Verdi! Profitând de gloria compozitorului, ce a electrizat Risorgimentoul cu muzica sa, inscripția era, de fapt, un ingenios acrostih ce însemna Trăiască Victor Emmanuel, Regele Italiei!, special pentru a înșela vigilența austriacă.

Lipsea totuși o piesă grea: sudul, jumătate din Peninsula... Aici intervine din nou Garibaldi, ce organizează al treilea mare episod din istoria unificării Italiei: nu un război, ci o campanie, mișcând masele – Campania Celor o Mic. Garibaldi, cu locotenentul său sicilian Crispi – viitor prim-ministru (zis „Cănelarul Italiei”, prin analogie cu prietenul său, Bismarck) –, va elibera statul bourbonic. Va fi componenta populară a Risorgimentoului, mișcare preponderent de elite.

Parlamentul unirii italiene fusese ales, la 27 ianuarie 1861, pe baza legii electorale censitare piemonteză din 17 martie 1848, derivând din *Statutul Albertin* (preîntâmpinând Revoluția, regele Carol Albert, tatăl lui Victor Emmanuel al II-lea, dăduse o Constituție relativ democratică la 4 martie 1848, zisă *Statutul Albertin* – cuvântul constituție suna încă subversiv! ce va funcționa fix 100 de ani, până la Constituția republicană din 1948!), extinsă la toată Italia. Curentul liberal-moderat cavourian domina net (350 din totalul de 443 deputați), în detrimentul stângii republicane mazziniene (Partidul Acțiunii) și garibaldine.

Dante, Giotto, Petrarca și Vivaldi, câțiva dintre oamenii de cultură prin care Italia de dinainte de unificarea politică și-a menținut unitatea

ITALIA A ÎMPLINIT 150 DE ANI

ADRIAN NICULESCU

Pentru a se ajunge la momentul 1861, au fost necesare decenii de luptă. Italia, „il Bel Paese“, cum o numeau renașcențiștii, „muzeul lumii“, „grădina umanității“, cu cea mai spectaculoasă și mai densă sedimentare de cultură din istoria omenirii (se estimează că Italia singură găzduiește minimum 50-60% din întreg patrimoniul artistic mondial), a fost redusă, de-a lungul secolelor – de disensiunile interne, dar, mai ales, de ocupațiile străine – la statutul de pitic politic, deși era gigantul intelectual prin excelență.

Traditional divizată într-o puzderie de statelețe (depășite ca număr numai de spațiul german), abia sub Napoleon I a început să capete o conștiință de unitate politică. Până atunci, unitatea nu fusese decât culturală: Dante, Petrarca, Tasso, Giotto, Rafael, Botticelli, Vivaldi îi uneau pe italieni... Peninsula a recăzut, după Congresul de la Viena, în mâinile dușmanilor clasici: Austria și Bourbonii, aflați sub influența Spaniei. După înghițirea Veneției de către austrieci, cu concursul lui Napoleon, în 1797, liber nu rămăsese decât Piemontul. El va polariza lupta Italiei pentru independență.

„Românii, acești frați îndepărtați ai italienilor, au dat dovadă de patriotism și un

exemplu de concordie pe care noi, italienii, suntem gata de a-l urma. Unirea Principatelor va prepara unirea tuturor italienilor într-un singur corp, deoarece, de-acum înainte, nimeni nu va mai putea să împiedice, astăzi, ca minunatul act ce s-a împlinit la poalele Carpaților să nu se realizeze și la picioarele Alpilor.“ Așa îl întâmpina, în martie 1859, marele Camillo Benso, conte de Cavour, pe atunci încă doar prim-ministru al Regatului Sardiniei, pe Vasile Alecsandri, ministrul de Externe încă doar al Moldovei, sosit în vizită oficială la Torino, capitala micului regat, tocmai pentru a anunța dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza.

Cavour sprijinise cu feroare Unirea Principatelor

încă de la Congresul de la Paris, din 1856, cu gândul – ca și Prusia – la propria, preconizată, unitate națională, sperând, astfel, pe bună dreptate, să creeze un util precedent.

Referindu-se, tot ca la un util precedent, la convocarea Divanurilor ad-hoc, care a însemnat una dintre primele aplicații ale principiului autodeterminării popoarelor, dar, probabil, și la reprezentativitatea largă a acestora (erau prezenți acolo și câțiva deputați țărani, o mare noutate pe atunci!), Cavour adăuga: „Consultarea voinței poporului român marchează începutul unei noi ere în sistemul politic al Europei“.

Vasile Alecsandri sosea de la Paris, unde dusesese aceeași solie, mai întâi, marelui pro-

Femeile din spatele bărbaților celebri

EDITH WILSON

THEO STĂNESCU-STANCIU

La 2 octombrie 1919, când președintele Woodrow Wilson suferea un atac cerebral, întreaga Americă intra într-un ciudat hiatus guvernamental. În acele condiții deosebite, o femeie a preluat frâiele puterii: Edith Bolling Galt Wilson. Devenea, astfel, prima femeie „președinte” din istoria nord-americană!

Thomas Woodrow Wilson, al 28-lea președinte al Statelor Unite, a rămas o figură importantă în istoria secolului al XX-lea. A fost autorul mult dezbătutelor 14 puncte, proiectul care reglementa restabilirea păcii în Europa și înființarea unei Ligi a Națiunilor.

S-a născut în 1856, ca al patrulea copil al familiei unui respectat reverend din Staunton, statul Virginia. Tenacitatea și determinarea l-au făcut să depășească unele probleme medicale (după unele surse, ar fi suferit de dislexie, de aceea a învățat să citească bine abia la vârsta de zece ani) și să își desăvârșească o carieră profesională. În 1886 a obținut titlul de doctor în științe politice și în istorie la Universitatea John Hopkins, iar, în 1890, a devenit profesor la prestigioasa instituție de învățământ superior Princeton. Debutul noului secol l-a găsit în plină ascensiune politică: în 1911 a fost ales guvernator, din partea Partidului Democrat, al statului New Jersey, iar,

un an mai târziu, președinte al Statelor Unite.

Realizări în politică, tragedii pe plan sentimental

Primul său mandat prezidențial (1913-1917) i-a adus numeroase bucurii în plan politic. În plan personal, însă, în 1914, când întreaga Europă se confrunta cu începutul primei conflagrații mondiale, Woodrow a asistat neputincios la moartea soției, Ellen Louise Axson. Se căsătoriseră în 1885 și formaseră un cuplu de invidiat. Dragostea pentru jumătatea sa a fost atât de puternică, încât, după cum își amintesc unii dintre apropiați, odată cu viața lui Ellen se părea că se stinsese și dorința de a trăi a soțului.

Prietenii i-au prezentat-o pe cea de a doua soție. A fost dragoste la prima vedere. Întâlnirea celor doi a rămas vie în amintirea președintelui american: fusese o primăvară ploioasă și tocmai se întorsese

La aceste prime alegeri, doar 1,9% din populație avea drept de vot (418.696 persoane), dar, dintre aceștia, date fiind indicațiile autorităților ecleziastice („nici aleși, nici alegători” – o politică obstrucționistă și păguboasă ce va dura până la finele secolului), doar 57,2% se vor prezenta la urne. Relativ mult, totuși, dacă ne gândim la corpul electoral românesc din timpul lui Cuza, aproximativ 5.000 persoane (la o populație de circa 4 milioane!)... Și în Italia votul a fost pe sistemul cu patru colegii, până prin 1882, apoi, ca și la noi, pe trei, iar votul universal a fost introdus în 1912 (la noi, preconizat în 1914, a fost aplicat, din cauza războiului, abia în 1919).

Rareori, în istorie, fenomene paralele mai izbitor asemănătoare, mergând chiar până la suprapunerea de date, ca *Risorgimentoul* italian (numele vine de la titlul ziarului omonim fondat tot de Cavour, în 1847) și *Mișcarea de Regenerare națională românească*, după cum o chemau Părinții fondatori ai națiunii noastre, dar pe

Costantino Nigra

care, pe drept cuvânt, o putem denumi, simplu, și *Risorgimentoul* românesc... Prietenii, legături, istorii comune... Pentru a nu mai vorbi de relația triangulară, cu și prin Franța. Și despre ce altceva vorbesc afirmații de tipul: „Dragă Rosetti, primesc cu regularitate ziarul tău [*Românul* – n.n.] și trebuie să-ți mulțumesc pentru aceasta” (Garibaldi, din reședința sa de pe insula Caprera, la 12 februarie 1864), sau aghiotanții săi Giovanni Basso și Augusto Vecchi, ce-i scriu, tot lui Rosetti, că „sunt amândoi cititori asidui, din-

totdeauna, ai ziarului Dvs.” (12 octombrie 1862), ori Mazzini, ce, în 11 mai 1863, i se adresa tot marelui Rosetti în acești termeni: „Nu puteți fi voi, frați ai noștri de două ori, prin rasă și prin credință politică, cei care să lipsiți la această chemare [...] Fratele vostru, Giuseppe M.”?

Reluând și rezumând programul-profesiune de credință, al lui Mazzini, doi martiri ai unității italiene, frații venețieni Attilio și Emilio Bandiera, scriau, profetic, încă de la 1844, maestrului aflat în exil la Londra, înainte de propriul sacrificiu pe un câmp de bătălie ingrat, sinteza devenirii patriei lor în suta de ani (de fapt, exact 102!), ce avea să vină, în următorii termeni: „Italia independentă, liberă, unită, în mod democratic constituită în republică, având Roma drept capitală”. Totul se va împlini, cu o precizie exemplară, punct cu punct: libertatea, independența, bazele democrației și esențialul unității naționale 1861, Roma capitală – 1870, desăvârșirea unității – 1918, republica, proclamată după un referendum și stabilizarea democrației – 1946. ■

Triestul, ocupat de Tito în 1945, apoi declarat teritoriu liber de americani, nu va fi recuperat decât în 1954, câtă vreme hinterlandul său, dar și Fiume și Zara vor fi anexate de Iugoslavia, iar granița cu aceasta nu se va fixa decât prin acordurile de la Osimo, în 1975, de-abia după Actul Final de la Helsinki. Între timp au mai fost și masacrele operate de către comuniștii titoiști (sinistrele *foibe*, grote în care mii de italieni au fost aruncați de vii – crime cu greu recunoscute oficial de-abia în 2005, prin instituirea unei Zile a amintirii, 10 Februarie) și exodul a 400.000 de italieni din Istria și Dalmația, goniți de Tito, în anii 1946-1954.

obținuți din lâna de la oile pe care le-a adus să fie crescute la reședința prezidențială, a contribuit la fondurile Crucii Roșii; iar iarba de pe peluză nu a mai trebuit să fie tăiată atât de des! Exemplul fusese dat încă de la investitura oficială în cel de-al doilea mandat, la 4 martie 1917, când festivitățile au fost destul de modeste.

După semnarea armistițiului, la 11 noiembrie 1918, Edith a devenit cea dintâi Primă Doamnă în funcție care a călătorit în Europa. În timpul conflictului, și-a mai însoțit soțul pe front, de câteva ori, pentru a îmbărbăta soldații. Încetul cu încetul, se clădea o imagine de succes a unei poziții oficiale nu foarte mediatizată până în acel moment. Woodrow și Edith deveniseră de nedespărțit: președintele lucra din ce în ce mai rar în Biroul Oval, alegând un altul, situat într-o aripă mai liniștită, alături de camerele soției. Și, chiar atunci când era forțat să aleagă biroul oficial, o invita și pe Edith. Tăcută, ocupa un loc în preajma soțului, încercând să îi ofere tot sprijinul.

Sfârșitul războiului avea să o aducă, în mod tragic și neașteptat, în ochii opiniei publice. În 1919, Woodrow se afla deja la mijlocul celui de-al doilea mandat de președinte și încerca, din răsunători, să impună atât puterilor europene, cât, mai ales,

„Niciodată nu am luat singură vreo decizie în ceea ce privește politica Americii“

americanilor semnarea unei păci „juste și care să pună definitiv capăt războiului“. Cuplul prezidențial și-a petrecut sfârșitul arzător de vară cutreierând America: 14 discursuri pentru promovarea păcii mult dorite, susținute în 22 de zile! Surmenajul și-a spus cuvântul: președintele a trebuit să își scurteze unul dintre discursuri, deoarece a simțit că nu îl mai poate duce la capăt. Știa de mult că are probleme cu tensiunea arterială (ar fi și suferit un prim atac cerebral la doar 39 de ani!), dar nu a ținut cont, în ciuda faptului că Edith a încercat din toate puterile să îl protejeze. Chiar prea mult, după unele păreri: încetul cu încetul, începuse să se implice în viața politică a soțului, triindu-i corespondența, anturajul! Unii dintre foștii

colaboratori au fost, astfel, îndepărtați. Deveniseră ineficienți – considera Edith –, iar în jurul președintelui nu aveau ce să mai caute. Una dintre „victimele“ cele mai cunoscute a fost chiar colonelul Edward House (1858-1938), colaboratul cel mai apropiat, cel despre care Wilson declarase odată că ar fi chiar un *alter ego* al său! Ca și secretarul de Stat Robert Lansing (1864-1928), care a fost forțat să își depună demisia, în februarie 1920, deoarece își permisesese să conducă, singur, câteva ședințe ale Cabinetului. Actele de independență

nu aveau cum să fie agreate, mai ales în complicata situație de la Casa Albă.

„Președintele din umbră“

Atacul cerebral ce a avut loc la 2 octombrie 1919, lăsându-l pe Wilson semiparalizat, a pus-o pe Edith în fața unei probleme aproape imposibile. Prietenii spun că tocmai ea ar fi propus că singura soluție ar fi retragerea soțului din funcție. Doctorii i-ar fi replicat că o asemenea decizie l-ar fi omorât cu siguranță! În atare condiții, Edith a devenit, după cum singură s-a numit, mai târziu, în memorii (publicate în 1938), stewardul președintelui și a susținut ca nici vicepreședintele Thomas R. Marshall (1854-1925) să nu își asume,

de la o partidă de golf, alături de cel care complotase să îl vindece de singurătate. Woodrow încerca să scape de noroiul ce i se adunase pe pantofi. În holul Casei Albe, verișoara președintelui (ce preluase atribuțiile Primei Doamne, în urma decesului acesteia), Helen Bones, primise o vizită. Doamna încerca, la rândul ei, să se curețe de noroi. Ochii albaștri și spontaneitatea lui Edith Galt l-au cucerit pe Woodrow. Glumele ei l-au făcut să râdă din nou. Femeia, ce nu mai era la prima tinerețe, adusese un suflu proaspăt, atât de necesar.

Dar cine era cea care îi schimbuse starea de spirit președintelui?!

Născută în 1872, fiica unui judecător din Virginia, descendent al uneia dintre cele mai importante familii de coloniști englezi, Edith Bolling era, la rândul ei, văduvă. Se căsătorise relativ tânără, la 24 de ani, cu un prosper bijutier, încercând să scape de privațiunile unei vieți destul de dure și mizere. Sărăcia o împinsese să renunțe, după numai doi ani, și la studii. Sfaturile bunicii, invalidă, au fost cele care au ajutat-o mai târziu. După 12 ani de căsnicie (marcați și de pierderea prematură a unicului fiu, în 1903, la doar câteva zile de la naștere), mai vârstnicul soț, Norman Galt, a murit pe neașteptate. Era anul 1908 și Edith

s-a trezit cu o afacere despre care nu știa prea multe și cu un nou statut. Singură, a reușit să depășească toate greutățile. A angajat un director să-i gestioneze magazinul și a hotărât să-și acorde mai mult timp. Și-a cumpărat o mașină, a învățat să conducă și și-a pus în aplicare unul dintre visurile copilăriei: să călătorească în Europa.

Prima doamnă triază corespondența și anturajul

Întâlnirea din primăvara anului 1915 avea să îi schimbe și ei radical viața. Legătura ce se înfiripase între președinte și cocheta văduvă, ce își etala cu grație toaletele pariziene și mașina electrică, a atras atenția întregii Americi. Uneori, Woodrow îi scria chiar și trei

scrisori pe zi, invitând-o extrem de des la cine prelungește! Numeroase zvonuri au început să circule, iar presa nu îi mai scăpa din ochi. Crezând că întreaga zarvă i-ar putea aduce numai necazuri noii iubiri, Woodrow i-ar fi propus să nu se mai vadă. În plus, 1916 era un an electoral, iar o posibilă recăsătorie nu l-ar fi ajutat prea mult pe candidatul democrat. Edith nici nu a conceput o asemenea soluție. Nici zvonul conform căruia cei doi ar fi complotat pentru uciderea primei soții, pentru a putea fi împreună, nu i-a schimbat părerea. Și, astfel, după o destul de scurtă perioadă, a urmat căsătoria, la 18 decembrie 1915, celebrată în casa miresei, din Washington. Luna de miere, la o stațiune din Virginia, nu a durat decât două săptămâni.

Ca Primă Doamnă, în ce mai rămăsese din primul mandat al soțului, Edith și-a învățat repede atribuțiile. A botezat nave, a organizat recepții, atrăgând admirația atât a conaționalilor, cât și a diplomaților străini. Mai mult, a încercat să contribuie la rezolvarea unora dintre dificultățile aduse de războiul în care S.U.A. intraseră, începând cu aprilie 1917. Impunând raționalizarea strictă a alimentelor și a benzinei la Casa Albă, a reușit să devină un adevărat model pentru întreaga Americă. În plus, cu banii

Președintele Wilson la birou

La începutul anilor '60, conducerea Republicii Populare Române a stabilit că faza de industrializare în care se afla România îi permitea realizarea unei fabrici de automobile. Dispunând de materii prime, de o indus-

trie siderurgică avansată, de mână de lucru specializată, de o economie în plin avânt, României îi lipsea doar această verigă pentru a beneficia de o industrie siderurgico-mecanică completă, de la minereul de fier din Banat până la produsul final.

PROIECTUL ARABELLA

IULIU CRĂCANĂ

● O fabrică complet nouă, o soluție prea riscantă ● Dezmembrată în cele patru zări ● O ofertă dezinteresată... ● ... și o contrapropunere care aruncă totul în aer ● Semăna prea mult cu Volga sovietică ● Dorința mamei

Pentru a construi o fabrică de automobile, conducerea statului român avea în vedere trei modalități. Cea mai simplă era instalarea unei linii de montaj care să monteze șasiul și motorul importat, iar accesoriile o parte să fie importate, iar o altă fabricate în țară. Această modalitate comporta o legătură permanentă, deschisă, de schimburi comerciale cu țara de unde venea linia de montaj.

A doua posibilitate era crearea unei fabrici de automobile autonome, în baza unei licențe. Marile firme producătoare de automobile

vindeau cu ușurință licența împreună cu matrițele speciale pentru modelele pe care încetaseră să le mai producă. Spania constituia un exemplu de țară în care se dezvoltase o industrie automobilistică pe bază de licențe. Această soluție avea ca inconveniente, în afară de „royalties“, adică de redevențele care grefau asupra prețului de cost, plătitibile anual, imposibilitatea de a reexporta licența, aceasta fiind exclusiv pentru țara respectivă.

A treia modalitate era aceea de a construi o fabrică de automobile independentă, cu modele și brevete proprii, cu

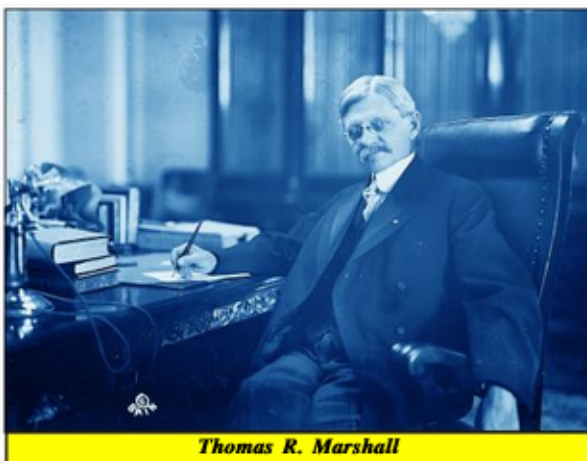
posibilitatea de a vinde liber în interior și la export, fără restricții. Se considera că formula cea mai bună era transferarea completă a unei fabrici existente, „dacă ar fi disponibilă undeva în lume“, fiind prea costisitoare și riscantă crearea *ex novo* a unei astfel de industrii. De fapt, în analiza făcută se sugera și soluția. Iosif Constantin Drăgan cumpăraseră patentul unuia dintre automobilele produse de firma Borgward.

Produsele casei germane Borgward se impuseseră în lume prin calitatea excepțională a motoarelor și linia estetică a caroseriilor. În anul

temporar, responsabilitățile prezidențiale. „Niciodată nu am luat singură vreo decizie în ceea ce privește politica Americii. Singura mea decizie viza dacă era cu adevărat importantă o problemă sau alta, pentru a-i-o prezenta lui Woodrow“.

Însă criticile nu au întârziat să apară, mai ales că reacțiile prezidențiale erau, adesea, contradictorii și unii dintre foștii oameni-cheie ai Administrației nu îi mai erau alături. Adeseori, deciziile primului om în stat erau aduse la cunoștința persoanelor din Administrație prin intermediul lui Edith. Ea era cea care confirma sau infirma o hotărâre, o opinie, nota, cu un scris destul de puțin lizibil, indicațiile soțului. Multe voci au început să susțină că cea care conducea, de fapt, America era o femeie: președintele Edith Wilson, „președintele din umbră“!

Însă nici oficialitățile și nici, mai ales, publicul american nu au bănuțit, în acele zile, cât de gravă era problema de sănătate a președintelui. Edith a știut să ascundă secretul. Chiar și un senator republican, Albert Fall, însărcinat de Senat cu investigarea condiției în care se afla Wilson, a fost păcălit de aranjamentele soției.

Thomas R. Marshall

Woodrow l-a primit, dând impresia unei recuperări grabnice. Și, oricum, nici nu era departe de adevăr.

Însă, după cum aveau să remarce mulți dintre apropiați, chiar dacă starea de sănătate se îmbunătățea pe zi ce trecea, nu mai era același Wilson, doar o palidă amintire a ceea ce fusese odată! Mult mai nervos, nesigur, impunând, adesea,

soluții aproape imposibile. Chiar și una dintre pasiunile de altădată – mașinile și viteza (cea care îl și apropiase, printre altele, de Edith) se schimbaseră radical. Când se hotăra, cu greu, să iasă la o plimbare cu mașina, nu numai că îi cerea șoferului să nu depășească 20

mile pe oră, dar le ordonase celor din Serviciul Secret să aresteze pe oricine ar fi depășit respectiva viteză!

La doi ani de la tragicul eveniment, familia Wilson s-a retras din viața publică. În 1924, Woodrow se stinge din viață. Edith a mai trăit până în 1961 (avea 89 de ani), dedicându-se, în totalitate, păstrării veșnic vie a amintirii și realizărilor soțului, cu precă-

dere prin intermediul unei fundații care îi poartă și astăzi numele. Cu ajutorul ei, mulți tineri de elită din lumea întreagă au beneficiat de burse de studiu la cele mai prestigioase instituții de învățământ superior din Statele Unite. Mai vechea implicare în viața politică a făcut-o să rămână mereu aproape de Partidul Democrat, în sprijinul căruia a luat de mai multe ori cuvântul la diferite manifestații publice. A continuat să fie prezentă în viața publică, fiind văzută în compania următoarelor Prime Doamne. ■

Edith cu președintele Truman

lară, foarte populare în Italia. Invocând sentimentele care îl legau de țară, Iosif Constantin Drăgan a propus construirea fabricii la Lugoj. Amplasarea era potrivită și pentru că era într-o zonă industrializată în raport cu alte zone din România și un important nod feroviar, satisfăcând astfel dorința inginerilor germani.

Drăgan își manifestase disponibilitatea să ofere gratuit statului român licența, brevetele și patentele, planurile harelilor fabricii, asistență tehnică, împreună cu studiile făcute de specialiștii angajați. Propunerea lui a ajuns repede pe masa de lucru a celor mai importanți lideri ai statului. Dintr-o notă semnată de vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Interne Alexandru Drăghici aflăm că Iosif Constantin Drăgan dispunea de licență *know how* privind dreptul de fabricare a automobilului și export pe care dorea să o predea statului, fără pretenții materiale. Pe lângă acestea, ceda și utilajele, asistența tehnică și piese detașate pentru 3.000 autoturisme Arabella, dar contra sumei de 10.000.000 dolari S.U.A., plătibili în rate sau prin mărfuri în compensație. Putea furniza suplimentar și o linie tehnologică pentru piese de schimb, angajându-se să cumpere și să desfacă pe piața capitalistă piesele necesare pentru cele 47.000 de autoturisme existente.

Lucrurile evoluau bine. În baza unui ordin semnat de Nicolae Doicaru, la 24 octombrie 1962, Drăgan trebuia să trimită o mașină la Viena, care să fie preluată de un conducător auto al rezidenței din Austria, împreună cu 5-10 prospecte tehnice ale autoturismului Arabella. O a doua mașină urma să fie expediată tot la Viena, pe numele consilierului economic.

În această perioadă însă, Iosif Constantin Drăgan a făcut o mișcare surprinzătoare, menită, parcă, să anuleze tot ce se negociase până atunci. A ridicat pretenția ca fabrica construită la Lugoj să poarte numele tatălui său, Ștefan Drăgan. Este clar pentru oricine – și versatul om de afaceri nu putea să nu fie conștient de aceasta – că în Republica Populară Română, o fabrică de asemenea dimensiuni nu putea purta numele unui burghez, comerciant și bancher. Datele de care dispunem ne conduc către concluzia că Iosif Constantin Drăgan nu a mai dorit sau poate că nu a intenționat încă de la începutul tratativelor să înceapă o afacere de asemenea amploare

cu statul român. Discuțiile pe această temă au fost curmate. Lui Iosif Constantin Drăgan i-au fost expuse, în cadrul unei întâlniri, motivele pentru care statul român nu mai dorește să producă respectivul model, deși în rapoartele Securității acestea nu apar. Pe lângă numele fabricii, un alt impediment ar fi fost asemănarea cu automobilele Volga, produse de sovietici.

Ulterior, despre afacere s-a mai vorbit, dar la trecut, iar această pretenție „absurdă” a fost trecută sub tăcere. O notă-sinteză din 5 aprilie 1963 detalia că guvernul Republicii Populare Române perfectase o „convenție comercială cu o firmă italiană de comerț import-export condusă de un lugoian, Drăgan”. În cadrul acestui contract, el se obliga să livreze Republicii Populare Române mașini și piese de mașini, punând însă două condiții: să i se elibereze mamei lui, care plecase de cinci ani din Lugoj în Italia (*Magazin istoric*, nr. 3/2011), un pașaport valabil pe zece ani, cu care să poată călători din Italia în țară, ea dorind să moară

la Lugoj, și să i se permită aducerea pe cheltuiala lui proprie în Italia a corului „Ion Vidu” din Lugoj, care să susțină câteva concerte la „Scala” din Milano și în alte localități.

Abia în 1966, statul român a început să colaboreze cu uzina Renault din Franța pentru construirea primului automobil românesc. ■

Carl F.W. Borgward lângă camionul cu numărul 10.000 produs de fabrica sa

1961 firma intrase în procedură de lichidare, ca urmare a falimentului. Cheltuielile excesive de cercetare, diversificarea producției în prea multe modele și contraofensiva pieței americane, unde Borgward vindea 65% din producție, duseseră la încetarea de plăți. Preluarea de către stat și de către orașul federal Bremen a celor șapte societăți ale grupului nu a putut îndrepta situația, iar grupul a fost lichidat.

Securitatea aflase că mai multe țări încercau să cumpere patente sau linii de producție, de la S.U.A., prin Ford, până la Ghana sau India. În cele din urmă, uzina s-a împărțit: o parte între Hanomag, Siemens și alte grupuri germane;

uzinele care produceau modelul Isabella 1.500 urma să fie mutate în Mexic, liniile de producție ale acestui model fiind vândute unui antreprenor mexican; Borgward 2.300 mergea în Spania, iar Arabella 900 în Italia. În acel moment, pe piața europeană, cele mai căutate automobile erau cele cu o capacitate cilindrică de 900-1.000 centimetri cubi (cc). Până la data falimentului, uzinele Borgward produsese 47.000 autoturisme Arabella.

Iosif Constantin Drăgan a înființat societatea Dragan Borgward Italiana, cu sediul la Neapole, care, la începutul anului 1963, urma să demareze reconstruirea

uzinei unde să se fabrice autoturismul Arabella, cu o capacitate cilindrică mărită la 1.000 cc. În acest scop, pentru a proiecta noul automobil, a angajat pe timp de un an ingineri de la Borgward și Alfa Romeo. Partea fizică a întreprinderii se preconiza să intre în producție în 1964, planurile inițiale fiind pentru construirea a 150 autoturisme la 6 ore, 45.000 bucăți în 300 de zile lucrătoare a câte un singur schimb. Angajații trebuia să fie în număr de 2.000 muncitori, funcționari și tehnicieni.

Sursele Securității arătau că plasarea fabricii în Italia nu era tocmai fericită, din cauza concurenței pe care i-o putea face Fiat, care producea mașini cu o capacitate cilindrică simi-

Numele mărcii deasupra roții din față la Borgward Isabella...

Născut în 1890, încă de mic pasionat de tehnică, pasiune neînțeleasă de părinți, care mai aveau 12 fiice, Carl F.W. Borgward și-a început cariera ca inginer la Bremen și Berlin. După Primul Război Mondial, a fost antreprenor independent și apoi partener într-o companie. În 1921 a preluat-o. Astfel a reușit să își îndeplinească visul de a produce automobile (primul în 1924), construind în timp o uzină competitivă. Casa Borgward a devenit cunoscută mai ales pentru automobilele de lux și sport. Începând din 1938 Carl Borgward este obligat să treacă la producția de război, fixându-i-se de către statul german ca obiective camioane de clasă medie și mașini de lux. Distrugerile masive produse de bombardamentele aliate,

arestarea lui Carl F.W. Borgward de către forțele aliate, din cauza implicării sale în efortul de război, și efectuarea a doi ani și jumătate de închisoare nu l-au împiedicat pe acesta să repună pe picioare fabrica. Un real succes a reprezentat modelul Isabella din care s-au vândut, doar într-un singur an (1955), 108.000 de unități. Până în 1960 modelele Borgward erau atât de căutate, încât cumpărătorii trebuia să aștepte luni bune pentru a intra în posesia automobilului.

Imediat după război, aproape o treime dintre cei 8.000 de angajați au fost deportați în Uniunea Sovietică, unde au fost folosiți la crearea industriei auto sovietice. Marca Moskvici a copiat Opel, marca Volga a copiat Borgward. Forma apărătorilor de la roțile din spate, numele mărcii deasupra roții din față, linia caroseriei automobilelor Volga din anii '50 și '60 o dovedesc.

...și la Volga Gaz 21

Vitrină stil Napoleon al III-lea, cu obiecte personale ale doamnei Elena Cuza: evantai din baga și dantelă cu monograma cu pietre prețioase, brățara din aur și email, sachet pentru batiste cu monogramă (Muzeul Unirii, Iași)

din argint, față de masă, șervete și ștergare cu monograma domnitorului și a doamnei Elena Cuza.

Principesa a desfășurat și o amplă operă de binefacere. A fondat în 1862 Azilul „Elena Doamna” de la Cotroceni pentru fetele orfane, moment ilustrat în expoziție prin medalia „Azilul Elena Doamna, 1862”, din bronz aurit, argintat și patinat, medalia jubiliară „50 de ani de existență a Azilului Elena Doamna, md. 1912” din bronz, iconițe brodate de elevele Azilului.

Scrisori, fotografii, litografii înfățișând portretul domnitorului Al.I. Cuza și al doamnei Elena Cuza, stampe, albume de fotografii, precum cel dedicat de Carol Pop de Szathmari doamnei, cărți, ca și manuscrisul ediției a V-a a cărții Luciei Borș – profesoară la Azilul „Elena Doamna” – despre viața principesei au completat într-un mod fericit expunerea.

Și pentru că expoziția a fost consacrată unei femei despre care Nicolae Iorga spunea că

avea ca trăsături „cea mai autentică maiestate și cea mai desăvârșită simplitate”, se impune să amintim și câteva date biografice ale celei care a fost, timp de șapte ani, prima doamnă a României.

Elena Cuza s-a născut la 17 iunie 1825, la Iași, ca fiică a postelnicului Iordache Rosetti și a soției acestuia Ecaterina (Catinca), fata logofătului Dumitrache Sturdza din Miclăușeni și sora boierilor cărturari Constantin și Alexandru Sturdza. Copilăria și-a petrecut-o la moșia părinților la Solești (ținutul Vasluiului), alături de cei trei frați Constantin, Dimitrie, Teodor – și de sora Zoe. De mică a primit o educație aleasă, sub supravegherea directă a mamei, a învățat limba franceză și germană, iar de la vârsta de șapte ani, și-a continuat studiile în particular cu profesori străini, la moșia de la Șcheia a unchiului Constantin Sturdza.

Tânăra Elena Rosetti era o fire retrasă, domoală, cumpătată, foarte timidă și lipsită de încredere în forțele proprii. Viitorul soț, Alexandru Ioan Cuza, era opusul ei, o persoană extrovertită, impulsivă, foarte galant cu femeile și care se simțea bine printre oameni. Cei doi tineri s-au cunoscut la Iași, la seratele Didiței Mavrocordat sau la balurile organizate în saloanele lui Nicolae Cantacuzino, în cursul anului 1841, și tot la Iași s-au și căsătorit, în ziua de 30 aprilie 1844. Părinții mirilor se înțeleaseră să facă nunta la Solești, dar fiindcă logofătul Dimitrie Sturdza de la Miclăușeni (tatăl Ecaterinei Rosetti, mama Elenei) era bolnav, iar tinerii doreau binecuvântarea „acestui respectabil bătrân”, cununia s-a făcut la Iași, într-un cadru mai restrâns.

Uluiala rivalei

În vârtoarea evenimentelor anului 1848, timida Elena Cuza a avut curajul să pregătească evadarea soțului, implicat în mișcările politice din Moldova. Acesta fusese arestat și trimis în surghiun peste Dunăre, la Măcin. Tânăra soție și-a învins teama, a plecat la Galați (de la moșia Solești, unde fusese chemată de mama ei) și, intervenind pe lângă consulul englez, a reușit să obțină eliberarea lui Cuza, care s-a refugiat la Viena, urmat fiind de Elena.

După dubla alegere a lui Al.I. Cuza ca domn al Moldovei și al Țării Românești, la 5 și, respectiv, 24 ianuarie 1859, au început pentru Elena Cuza zilele tulburătoare ale vieții de Înalță Doamnă, despre care scria îngrijorată mamei sale că nu era pregătită. Anul 1860 a adus plecarea doamnei Elena Cuza la Paris, la îndemnul soțului, pentru a nu se expune intrigilor. În viața domnitorului intrase Maria Obrenovici, o doamnă de la Curte, fiica cea mare a lui Costin Catargiu și mama

Maria Obrenovici

Doamna Elena Cuza pe coperta catalogului expoziției (fotografie realizată de Mihail Ipate, ca și cele din paginile 30 sus, 31 jos și 32 sus)

Fiii lui Cuza Vodă: Alexandru (pe scaun) și Dumitru (în picioare)

În anul 2011, Muzeul Național Cotroceni sărbătorește împlinirea a 20 de ani de existență în spațiul cultural al Capitalei, prilej cu care instituția noastră și-a propus organizarea unor evenimente culturale care să illustreze istoricul ansamblului de la Cotroceni, viața și activitatea

unor personalități ale căror nume sunt strâns legate de acest loc, prezentarea operei unor artiști de renume ai artei românești, concerte și dezbateri pe teme definitorii ale muzeologiei contemporane.

Seria evenimentelor culturale la Muzeul Național Cotroceni s-a deschis în acest an cu vernisajul expoziției Elena Cuza, prima doamnă a României, care a avut loc în data de 8 martie a.c.

PRIMA DOAMNĂ A ROMÂNIEI

Dr. ȘTEFANIA CIUBOTARU, Dr. MIHAIL IPATE

Palatul Cotroceni a fost reședința primului domnitor al Principatelor Unite și al soției sale, doamna Elena Cuza. Organizatorii au recompus atmosfera de secol al XIX-lea, prin amenajarea unui nou spațiu de expunere aflat în apropierea fostului apartament al principesei. Universul intim al doamnei Elena Cuza a fost redat prin obiecte personale: brățara de aur și sigiliul cu inițialele H.C., mantia din mătase cu broderie din fir metalic, copia unei rochii purtate de doamna Elena Cuza, după moartea domnitorului A.I. Cuza,

casete de înfrumusețare și lucru de mână, trusa de scris, trusa de voiaj, un evantai din baga cu monograma E.C. și coroană domnească, lucrări în pietre prețioase, batiste, *sachet* pentru batiste cu monogramă și coroana brodată cu mătase, șaluri, un portmoneu din catifea brodată, ce conține o scrisoare a doamnei către soț, datată 21 mai 1844. Piesa de rezistență a expoziției a reprezentat-o, fără îndoială, portretul Elenei Cuza, pictat de Theodor Aman în 1863, pentru a fi donat Azilului „Elena Doamna”.

● desăvârșită simplitate

Alături de obiectele personale, publicul vizitator a putut admira și servicii de masă care au aparținut familiei Cuza, din porțelan de Sèvres, Vierzon și Fisher & Mieg (Karlsbad, Boemia): farfurii, fructiere, supiere, sosiere, platouri cu picior, cești, pahare din cristal de Baccarat, tăvi din argint cu monogramă, furculițe, linguri, cuțite cu stema Principatelor Unite, bombonieră din cristal de Boemia cu devizele „Toți în unu” și „Cu puteri unite”, serviciu pentru ceai și cafea

Îl văzui izbucnii în lacrimi. Figura lui avea paliditatea morții. Dar el își stăpâni emoția și revolta și înaintă surâzător și blând – ah! ce surâs, parcă și acum mă îngheață. Se apropie de copii și-i mângâie. «Fii liniștită, îmi zise el. Vom pleca din țară și vom trăi departe și liniștit; s-a săvârșit ceea ce eu doream de mult, dar s-ar fi putut petrece altfel lucrurile și tu știi că n-așteptam decât răspunsul viitorului Domn străin, pentru ca să mă retrag din domnie».”

Tot fiica lui Iordache și a Catincăi

La sfârșitul lunii februarie, familia Cuza s-a aflat la Viena, iar din aprilie 1866 la Paris. Din capitala Franței, Elena Cuza îi scria mamei: „Sper să pot reveni la primăvara viitoare, să stau în draga mea reședință de la Ruginoasa, cu întreaga familie, ca și cu Prințul, acest îngrozitor ștrengar care mi-i drag orice s-ar spune, cu excesul obișnuit când e vorba de el. Are fără îndoială defectele lui, dar îmi este atașat și vă iubește pe toți”.

De la Paris, Alexandru Ioan Cuza și familia s-au mutat în septembrie 1867 la Ober-Döbling, lângă Viena, iar la 9/

21 mai 1870, la prescripțiile medicului, au plecat în Italia, la Florența, unde au cumpărat o vilă, care a purtat multă vreme numele de „Villino Cuza”. Trei ani mai târziu, familia Cuza s-a stabilit la Heidelberg, locul unde domnitorul avea să moară la 3/15 mai 1873, în urma unei puternice răceli, care, pe fondul problemelor sale de sănătate, i-a fost fatală.

Între 1875-1877, principesa Elena Cuza s-a stabilit împreună cu copiii la Vesinet, lângă Paris, pentru ca, în 1879, să petreacă vara la Ruginoasa. În anul 1888, ea avea să treacă printr-o nouă încercare, sinuciderea fiului cel mic Dimitrie, care a fost înmormântat lângă tată, la Ruginoasa, în curtea bisericii de lângă palat. În toamna anului 1889, fiul cel mare, Alexandru A. Cuza, s-a căsătorit cu Maria Moruzi, fiica lui Alecu Moruzi și a Adelei, născută Sturdza. Înainte de căsătorie, acesta și-a făcut testamentul, prin care a lăsat soției uzufructul averii sale, moșiile Ruginoasa, Barboși și Hoceni. Bolnav, Alexandru A. Cuza a murit în același an la Madrid, fiind înmormântat alături de tată și frate, la Ruginoasa. În 1890, familia Moruzi s-a instalat la Ruginoasa, fapt care a determinat-o pe Elena Cuza să ceară episcopului spitalului „Caritatea” din Iași să fie primită ca infirmieră. A început astfel pentru doamna Elena Cuza un lung șir de peregrinări la frați, nepoți, în străinătate, până s-a stabilit la Piatra Neamț (*Magazin istoric*, nr. 5/2011).

Doamna Elena Cuza,
desen de I. Stăncescu,
litograf A. Hirsch, Paris, 1861
(Muzeul Municipiului București)

Credincioasă memoriei soțului, a cerut ca după moarte, castelul de la Ruginoasa – pe care îl recâștigase – să fie donat spitalului „Caritatea” din Iași, pentru înființarea unui spital de copii, ce urma să poarte numele domnitorului.

În 1907, Doamna Elena Cuza a reînchisat osemintele lui Alexandru Ioan Cuza, „pe care le-a spălat și le-a pus în cavoul bisericii”, declarând: „acum pot muri împăcată, căci mi-am făcut ultima datorie pe pământ pentru iubitul meu soț”. La 20 aprilie 1947, osemintele erau depuse în biserica „Trei Ierarhi”.

S-a stins la 2 aprilie 1909, la vârsta de 84 de ani, fiind înmormântată, conform propriei dorințe, la Solești. A cerut ca ceremonia înmormântării să fie făcută fără funeralii naționale, să nu participe nicio persoană oficială, să nu se țină discursuri, să fie dusă cu dricul săracilor și să fie slujită de un singur preot.

Așadar, Elena Cuza, cu aceeași modestie din viață, și-a urmat calea înapoi spre meleagurile copilăriei, redevenind ceea ce fusese atunci: Elena, fiica lui Iordache și a Catincăi Rosetti, dragii ei părinți, de care toată viața a fost atât de legată. ■

Castelul de la Ruginoasa, reședința familiei Cuza

*Miloș Obrenović la o adunare din București, 1859
(litografie, secolul al XIX-lea)*

viitorului principe al Serbiei – Milan. Din cauza acestei femei, care urmărea să devină prima doamnă a țării, atmosfera din jurul domnitorului era adesea încordată.

La 4 decembrie 1860, într-o nouă scrisoare către Catinca Rosetti, principesa Elena Cuza încerca să-și liniștească mama, vizavi de temerile acesteia legate de lipsa ei din țară: „te implor să nu te mai nelinești atât din cauza mea. Dragă mamă, eu trăiesc liniștită, ferită de acele mii de hărțuiri, care acolo aruncă atâta dezgust asupra mărețiilor care mă înconjurau. Dacă nu aș avea în țară un soț, o mamă, o familie pe care-i iubesc, niciodată nu aș reîncepe de bună voie o viață care îți ia totdeauna ce-i mai bun în sufletul nostru. Ah, dacă aș putea cu o lovitură de baghetă să transport lângă mine tot ceea ce iubesc“.

Elena Doamna a revenit în țară, rechemată de soț, la mijlocul anului 1862, pentru a face onorurile Curții. Sfioasa Elena s-a întors de la Paris schimbată radical. Părea o altă femeie, uimindu-l pe soț și uluindu-și rivala, care s-a retras într-o casă de pe strada Amzei, lângă Podul Mogoșoaiei (azi Calea Victoriei).

Așadar, doamna Elena Cuza a preluat comanda palatului domnesc, organiza primiri, se ocupa de educația femeilor, purta de grijă bătrânilor, iniția acțiuni ca o politiciană de „culoare roșie“ (roșii erau liberalii), așa cum îi spunea chiar domnitorul lui C.A. Rosetti: „Măi Rosetti, am aici în palat o persoană mai roșie decât tine, pe Domnița mea“.

În ceea ce privește relația cu Alexandru Ioan Cuza, în ciuda sfaturilor familiei sale

de a divorța, deoarece soțul nu renunțase la Maria Obrenović, răbdătoarea doamnă Elena Cuza continua să-l iubească cu resemnare, făcând supremul gest de a accepta să-i înfieze pe cei doi copii nelegitimi ai domnitorului, Alexandru și Dimitrie. Acest lucru a salvat căsătoria celor doi, decizia ei venind și din sentimentul matern neîmplinit. I-a iubit și i-a crescut cu tot sufletul, s-a dedicat lor în totalitate, renunțând la viața de Curte și la obligațiile sociale. Oficial s-a spus că au fost adoptați doi copii fără părinți, dar tot Bucureștii știa adevărul.

După abdicarea lui Cuza, la 11 februarie 1866, Elena Doamna și cei doi copii au fost adăpostiți în casa familiei Davila. Despre întâlnirea pe care a avut-o cu domnitorul după ce acesta fusese reținut la palatul Cotroceni, Elena Cuza avea să povestească mai târziu: „Sosesc la Cotroceni și intru cu copiii în odaia lui Cuza. El se preumbla nervos dintr-un colț într-altul al odăii și era îmbrăcat în civil. Cum

Servicii de masă din porțelan de Sèvres și cristal de Baccarat cu stema Principatelor Unite (Muzeul Național Peleș, Muzeul Unirii, Iași, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” și Muzeul de Istorie Galați). Față de masă cu monograma domnitorului Al. I. Cuza (Muzeul de Istorie Galați)

Generalul nordist William Sherman, considerat de istoricul B. H. Liddell Hart drept „primul general modern“

Prizonieri sudiști după bătălia de la Gettysburg (1-3 iulie 1863), care a înregistrat cel mai mare număr de morți din acel război și a constituit nuntul său de cotitură

ALBUM ISTORIC

Vreme de patru ani, între 1861-1865, Statele Unite ale Americii au fost în pericol să se dezmembreze. Șapte, ulterior 11 state din Sud s-au desprins și au format Statele Confederate ale Americii. Motivul principal îl constituia atitudinea față de sclavia negrilor, pe care statele din Nord au și abolit-o în 1862. Ilustrăm Albumul istoric din acest număr cu câteva imagini din vremea aceluși conflict.

Președintele Abraham Lincoln, cel care a proclamat emanciparea negrilor, avându-i în stânga pe Allan Pinkerton, creatorul lui Secret Service, și pe generalul John McClelland, în 1862

Comandantul armatei sudiste, generalul Robert Lee (1807-1870)

Soldați de culoare din Regimentul 23 Ohio de voluntari

*Monumentul ridicat în amintirea bătăliei de la Bull Run (21 iulie 1861)
prima bătălie importantă a războiului*

Pe aici a trecut războiul: Fort Sumter

Slujba unui capelan catolic pe front

În mod cu totul remarcabil, Regulamentul prevedea un număr de 21 membri din toate regiunile locuite de români, adică Moldova, Muntenia, Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia și Macedonia, realizând astfel o primă unitate națională a tuturor românilor, înainte de apariția României ca stat. Societatea nu s-a putut întâlni decât în anul următor, când inaugurarea solemnă a avut loc la 1/13 august 1867, într-o atmosferă de sărbătoare, după ce membrii veniți din Ardeal au fost primiți cu mare entuziasm. N-au putut participa membrii din Basarabia, împiedicați de autoritățile țariste. La prima sa întrunire, noua instituție și-a luat numele de Societatea Academică Română și i-a ales ca președinte pe Ion Heliade Rădulescu și ca vicepreședinte pe ardeleanul Timotei Cipariu. S-au votat statutele și Societatea și-a înființat o secție de Istorie, stabilind ca în viitor să se adauge și o secție de Științe naturale. După proclamarea Independenței și recunoașterea României ca stat, în 1877, la 29 martie/10 aprilie 1879, printr-o lege adoptată de Parlament, instituția primea denumirea de Academia Română și se stabilea misiunea sa în „cultura limbii și a istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoseilor arte”.

Istoria care a urmat a făcut din Academia Română o instituție de mare prestigiu în România. Nu a fost scutită însă de mersul vitreg al vremurilor și, printr-un decret al Prezidiului Republicii Populare Române, din 8 iunie 1948, a devenit „instituție de stat”, pierzându-și independența și autonomia de care se bucura până atunci. Mai mult decât atât, 26 membri titulari au fost excluși din Academie (majoritatea din secțiile umaniste, dar și din secția științifică). Membrii Academiei în noua structură au fost numiți prin decret, și nu aleși. Unii erau într-adevăr reprezentanți de seamă ai științei și culturii românești, dar au fost impuși pe criterii politice – și membri care nu meriteau această onoare.

După evenimentele din decembrie 1989, Academia Română a renăscut sub vechiul său nume, prin Decretul-Lege nr. 4, din 5 ianuarie 1990, care recunoștea Academia drept „cel mai înalt for științific și cultural al țării”, urmând a fi autonomă, dar finanțată de la buget. Prin lege și statut, Academia Română poate avea un număr maxim de 181 membri titulari și corespondenți și 135 membri de onoare, dintre care cel mult 40 din țară. Numărul membrilor titulari nu poate depăși numărul membrilor corespondenți pe ansamblul Academiei Române. În prezent Academia are 77 membri titulari, 80 membri corespondenți (total 157), 86 membri de onoare din străinătate și 31 membri de onoare din țară (total 118).

Inclassificare recentă internațională, sub numele SCIMAGO INSTITUTIONS RANKINGS – SIR WORLD REPORT 2010, cuprinzând 2.833 instituții din întreaga lume (majoritatea universități), analizează datele referitoare la perioada 2004-2008 (număr de publicații, număr de citări, număr de colaborări internaționale) și cuprinde 18 instituții din România. În această clasificare pe locul 762 se află Universitatea Politehnică București (cu 3.303 publicații), pe locul 915 Institutul de Fizică Atomică Măgurele (cu 2.653 publicații), iar pe locul 1.114 în lume Academia Română (cu 2.069 publicații). Deci, în România, Academia se situează pe locul trei ca producător de literatură științifică monitorizată de SCIMAGO. Sunt convins că dacă toate institutele Academiei Române ar include, alături de denumirea institutului, afilierea la Academie în adresa de pe publicații, numărul ar fi semnificativ mai mare.

Interesant este că pe locul 1 în ordinea instituțiilor din lume se situează Academia Chineză (urcând de pe locul doi din raportul pe anul 2009). Prima dintre academiile europene este Academia Rusă (locul trei în lume). Se califică apoi, în ordine, academiile din Polonia (locul 72), Ucraina (77), Republica Cehă

Festivitățile de inaugurare a Societății Literare Române, la Rondul de la Șosea (1/13 august 1867)

În aprilie 2011, Academia Română a sărbătorit 145 ani de la înființare. Cu acel prilej, domnul academician Ionel Haiduc a rostit

Președintele Academiei Române,
academician Ionel Haiduc

în Aulă un discurs amplu, din care reproducem, cu acordul autorului, câteva secvențe cu referire la trecutul și prezentul Academiei.

LA 145 ANI

Academician IONEL HAIDUC,
președintele Academiei Române

Înființarea Academiei Române a fost precedată de inițiative și deziderate, printre care amintim pe aceea a lui Despot Vodă, în veacul al XVI-lea, și tentativa din 1795 de a întemeia o „Societate filosoficească” în Transilvania, urmată de Societatea literară de la Brașov (în prima parte a secolului al XIX-lea), citată de Xenopol drept „strămoșul Academiei Române”, apoi Asociația Literară a Medicilor și Naturaliștilor de la Iași, din 1834, și Asociația Literară, din 1845. După Unirea Principatelor, ideea unei academii l-a preocupat pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza, dar acesta nu a mai reușit să-și vadă dorința îndeplinită, deși V.A. Urechia pregătise documente în acest scop.

Data nașterii Academiei este considerată ziua de 1/13 aprilie 1866, când, la propunerea lui C.A. Rosetti (ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice), Locotenența Domnească a aprobat înființarea „Societății Literare Române”, cu rol principal în cultivarea limbii române. Regulamentul aprobat de Locotenența Domnească a Principatelor Unite Române prevedea misiunea noii societăți, aceea de a stabili ortografia limbii române, de a elabora gramatica limbii române și de a începe și realiza elaborarea dicționarului român.

3 octombrie 2008. Gabriel de Broglie,
cancelar al Institutului Franței, rostind cuvântul de recepție

Câteva cuvinte despre investițiile mai mare realizate în Academie în ultimul timp. Din venituri bugetare au continuat în fiecare an lucrările la Casa Academiei, unde au rămas de terminat amenajările din corpul central, cuprinzând amfiteatrele. Această lucrare necesită o reproiectare, date fiind condițiile care nu mai corespund cu cele de acum trei decenii, de la data proiectului inițial.

Dintre investițiile bugetare mai importante amintim construcția anexă a Bibliotecii Filialei din Cluj-Napoca, unde s-au mutat Institutul de Istorie, Institutul de Arheologie și Istoria Artei și Centrul de Studii Transilvane, rezolvându-se astfel o problemă serioasă de spațiu. S-au mai construit o aulă la Filiala Timișoara, o supraetajare la Filiala Iași și a fost reabilitat sediul central al Academiei Române din Calea Victoriei, care necesita reparații urgente. Tot de la buget s-au realizat dotări în sediul central, reparații capitale la Biblioteca Academiei, la Casa Oamenilor de Știință și la Cabana Gura Zlata din Munții Retezat.

Din venituri proprii a fost achiziționat un imobil la Târgu Mureș pentru Institutul de Științe Socio-Umane, rămas fără sediu, și un echipament tipografic performant, care a permis Editurii Academiei lichidarea întârzierilor în apariția revistelor noastre și realizarea în condiții favorabile de timp și financiare a numeroase activități de publicare. De asemenea, a fost amenajat parcul Academiei.

Direcția economică a obținut unele sponsorizări care au permis lucrări ca amenajarea spațiului muzeistic și asfaltarea curții de la clădirea centrală din Calea Victoriei, reparații la Casa Avramescu și Muzeul Minovici etc.

Spitalul Universitar de Urgență „Al. I. Cuza” și Centrul Medical

*Ardeleanul Timotei Cipariu
a fost primul vicepreședinte*

de Diagnostic, Tratament, Ambulatoriu și Medicină Preventivă, ambele subordonate Academiei Române, au realizat investiții însemnate pentru noi spații și dotări, din fonduri bugetare, contribuția Casei de Asigurări Sociale și venituri proprii.

O importanță deosebită a avut finanțarea din fonduri europene (contribuția Norvegia, Liechtenstein, Islanda) a reabilitării conacului Berthelot, unde s-au amenajat un spațiu muzeistic și Centrul pentru Biodiversitate și Dezvoltare Durabilă a Zonei Hațeg-Retezat.

De fonduri structurale europene substanțiale beneficiază Institutul de Chimie Macromoleculară „Petr Poni” de la Iași, Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”, Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” și Institutul de Biologie, pentru dotări și construcții.

Patrimoniul agricol al Academiei Române a fost recuperat practic în întregime și este exploatat în regim de arendare. Patrimoniul silvic recuperat în mare măsură a fost organizat, potrivit legii, sub forma unui Ocol silvic al Academiei în zona Penteleu și prin colaborare cu Ocolul silvic al Romsilva în zona Retezat. Se fac în continuare demersuri pentru recuperarea integrală a patrimoniului silvic. Din păcate, veniturile din exploatarea terenurilor agricole și silvice nu au „îmbogățit” Academia Română, sumele încasate acoperind diverse cheltuieli. Organizarea Ocolului silvic, de asemenea, a

necesitat investiții pentru dotări specifice, care au consumat o parte însemnată din fondurile încasate în primul an de exploatare. Se speră ca prin reorganizarea Fundației Patrimoniu a Academiei Române și prin eforturi ale Direcției Patrimoniu, veniturile viitoare să fie mai substanțiale. ■

*În Aulă, la o reuniune a membrilor Academiei
(în primul rând, Hélène Carrère-d'Encausse,
secretar perpetuu al Academiei Franceze)*

(97), Ungaria (243), Bulgaria (379), Slovacia (424), Slovenia (692), Belarus (693), Olanda (807), Grecia (2.535). Desigur, această ordine este influențată și de mărimea academiilor respective, și de numărul cercetătorilor afiliați.

Cred că realizarea cea mai spectaculoasă din ultimul timp a Academiei Române este încheierea Dicționarului Tezaur al Limbii Române (*Magazin istoric*, nr. 6/2010). Lucrarea, începută cu mai bine de un secol în urmă, a ajuns să fie terminată prin efortul depus de peste 300 colaboratori, în decursul a 105 ani, cercetători ai Institutelor de Lingvistică de la București, Cluj-Napoca și Iași, și să fie publicată în format unitar, prin grija Editurii Academiei, cu sprijinul financiar al Băncii Naționale a României, fără de care singură Academia nu ar fi reușit.

Prin tradiție și statut, Academia Română nu participă direct la viața politică a țării. Obiectivele ei presupun o totală independență față de ideologiile de partid și față de orice angajament electoral, dar Academia nu poate trata cu indiferență evenimentele care au loc pe scena publică. Membrii și cercetătorii din institutele Academiei sunt posesorii unor cunoștințe și ai unei experiențe care pot fi utile în abordarea unor probleme importante pentru societate și găsirea soluțiilor necesare. În acest sens, Academia Română se implică, fie la solicitarea autorităților, fie din proprie inițiativă, atunci când consideră necesar să-și aducă contribuția sau să-și expună poziția.

Probabil cea mai semnificativă, în ultimul timp, a fost contribuția Academiei Române, prin colaboratori și experți, la elaborarea „Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030”, document întocmit de Guvernul României și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, publicat în decembrie 2008 și prefăcut de premier, de ministrul Mediului și Dezvoltării Durabile și de președintele Academiei Române.

Vicepreședintele Academiei Române, academician Marius Sala, anunță încheierea Dicționarului Tezaur al Limbii Române

Considerăm un succes deosebit faptul că European Research Council (ERC – Consiliul European al Cercetării), un organism deosebit de important al Uniunii Europene, și-a desfășurat, între 9-12 martie 2010, lucrările celei de a 24-a ședințe plenare la București, în Aula Academiei. Cu acest

prilej au avut loc convorbiri cu conducerea Academiei Române, cu ministrul Educației și cu președintele Agenției Naționale pentru Cercetare Științifică. Evenimentul a fost important, fiindcă a oferit membrilor ERC posibilitatea de a cunoaște direct cercetarea științifică din România, despre care aveau puține informații.

Remarcabilă a fost organizarea unei sesiuni omagiale comune, dedicată Academiei Române, la Institut de France din Paris, în martie 2007, la care au participat mai mulți membri ai Academiei.

Academia Română s-a bucurat de vizita a numeroase personalități de prim rang, care au făcut expuneri sub cupola sa. A fost vizitată de oameni de știință prestigioși, printre care laureații Premiului Nobel Jean-Marie Lehn (2008) și Baruch Blumberg (2010), Alteța Sa Regală Prințul Hassan bin Talal al Iordaniei, președinte al Clubului de la Roma (iunie 2007), Gabriel de Broglie (*Magazin istoric*, nr. 12/2008), cancelar al Institutului Franței (2008), sau Lester Brown (2010), președintele Institutului de Politică Planetară (Earth Policy Institute – S.U.A., renumit pentru rolul său în promovarea dezvoltării durabile). Menționăm apoi vizita (18-20 martie 2010) a președintelui Academiei Chineze de Științe, domnul Lu Zongxiang, personalitate de mare prestigiu în viața științifică și membru în conducerea mai multor organisme științifice internaționale. Amintim și expunerea în Aula Academiei a vicepreședintelui Republicii Populare Chineze, domnul Xi Jinping, la 20 octombrie 2009, cu prilejul aniversării a 60 ani de relații diplomatice dintre România și China.

1911

Vasile Lucaciu cu soția și fiul

Nicolae Filipescu, ministru de Război
(29 decembrie 1910-27 martie 1912)

mitropolit primat a episcopului Mețianu de la Sibiu, în vârstă de 82 de ani.

Lumea laică își are și ea scandalul ei. Primăria Bucureștilor, condusă de Dem. Dobrescu (*Magazin istoric*, nr. 3/2003), vrea să modifice contractul cu Societatea de tramvaie și să aibă un cuvânt de spus în Consiliul de Administrație al acesteia, potrivit cu cota ei de participare financiară. În plus, Societatea nu putea crea și da în exploatare linii noi, fără o renegociere a contractului. Fusesse înființată de liberali (aflați acum în opoziție) și măsura reparatorie aparține conservatorilor (în speță, ministrului de Interne Al. Marghiloman din guvernul P.P. Carp). Se dezgroapă dosare și se vede că în 1909 Societatea obținuse, prin statute, acum de negăsit, dreptul de monopol pe 40 de ani pentru toate mijloacele de comunicație ale Capitalei. Beneficiile Primăriei erau în ceață, între altele și pentru că Societatea plătea taxe pentru circulația a 110 vagoane (720 de franci de vagon), când, de fapt, avea pe traseu 206 vagoane. Presa liberală se dezlanțuie furioasă, titrând: „Inconștiență criminală“, „Pierderea credibilității în străinătate“, „Actul de banditism al delinquentului de la Interne“, „Gest patologic“, „Politică sud-americană“, „Măsură revoluționară care pune în joc existența statului nostru“...

La fel de apocaliptică îi poate apărea omului de pe stradă și perspectiva oferită de cel care se ascunde sub semnătura Peregrinus, în foaia austriacă *Oesterreichische Rundschau*: fomarea Statelor Unite Dunărene, adică o confederație balcanică din Bulgaria, Serbia și România – fiecare cu dinastia și Parlamentul ei, dar legate de Austro-Ungaria printr-o uniune vamală (bancă comună, credite, apărare militară); statul tutelar garanta independența legislativă, dacă nu i-ar fi afectat interesele economice și militare, ca și drepturile cetățenești (adică naturalizarea conform statutelor oricărei confederații).

Până la materializarea acestei fantezii, românii se confruntă cu realitatea prozaică. Un fost prefect, acum în opoziție, G. Cair, își creionează foștii administrați dâmbovițeni în tușe groase: Dâmbovița e unul dintre puținele județe dominate de puterea guvernamentală. Caracterele lipsesc, oamenii sunt „șmecheri și vicioși“, pendulând între interes și lașitate; într-un cuvânt: „suflete uscate și frământate de pasiuni“.

Inundațiile catastrofale din Moldova, ajunsă fapt obișnuit, depășesc posibilitățile autorităților de ajutorare, încât sinistrații sunt invitați să facă apel la „mila publică“.

Ministrul de Război, excedat de intervențiile ce se fac pentru admiterea la școlile militare, cere să i se trimită toate recomandările pentru a-i elimina din concurs pe cei astfel protejați.

La Rucăr, într-o altercație a locuitorilor cu jandarmii, aceștia despoaie femeile la piele și le bat îngrozitor, ca „în fundul Africii“, scrie un ziarist. Abia după o campanie de presă agresivă, căpitanul Racoviță, care ordonase reprimada, e trimis în fața justiției.

Dar realitățile noastre parcă sunt cel mai elocvent înfățișate în suita de articole din *La Roumanie: Curățenia Londrei și murdăria Bucureștilor*. Imaginea antitetică dă de gândit, dar autoritățile române rămân, ca totdeauna, imune la ce înseamnă buna gospodărire a unui oraș. Astfel, la serbările încoronării regelui George al V-lea, în opt zile ieșiseră pe stradă trei milioane de londonezi și două milioane de vizitatori. După câteva ore de la ceremonie, orașul era perfect curat. Presa britanică reține și un fapt divers: o participantă la evenimentul regal, prințesa româncă Mihăescu (sic!) din București arborase o pălărie în valoare de 5.000 de franci. După serbarea de 10 mai, la București „rămâneau gunoarie, ziare, balegă, de parcă ar

GEORGETA FILITTI

Lumea românească, în pofida căldurii sufocante, e atentă la scandalul din sânul bisericii, legat de depunerea mitropolitului și a unui episcop, ca și de „afacerea tramvaielor” (Magazin istoric, nr. 12/1973). Comparațiile făcute între administrația Londrei și cea a Bucureștilor întristează o dată în plus pentru incuria ce domnește în Capitală (murdărie, zgomot, măsuri ineficiente). Prezenți în Franța, la Ierusalim ori la Constantinopol, românii se dovedesc inventivi, creatori, parcă ar aplica vorba că nu poți fi profet în țara ta. Cei rămași acasă află, ca de obicei, noutăți de pretutindeni.

Căldurile toride – termometrele arată aproape constant temperaturi de 35° la București – parcă favorizează desfășurarea unor evenimente la fel de încinse. E vorba de „afacerea tramvaielor” și de înlăturarea mitropolitului primat Athanasie pentru fapte de imoralitate. Zilnic presa aduce noi dovezi, ațâțând spiritele; lumea crede că ambele scandaluri au și conotații politice. Mitropolitul fusese depus în urma unui denunț formulat de episcopul Gherasim al Romanului și de profesorul Chiriacescu de la Facultatea de Teologie. Ca să curme „discordia și pasiunile ce frământau biserica”, Sinodul îi dă afară din funcții și pe denunțatori.

Gestul generează recriminări, explicații trimise presei, adunări populare în apărarea protagoniștilor, încercarea fostului mitropolit Ghenadie, caterisit de mai mult timp, de a reveni în Scaunul mitropolitan. Autoritățile laice intervin și ele nedumeritor: îl dau afară din învățământ pe profesor, dar, având în vedere meritele sale pedagogice, o fac cu „suspendare”, adică rămâne decan la Teologie. Mitropolitul primat se alege cu o pensie „grăsuță”, cum aprecia foaia *Opinia*, de 1.600 de lei pe lună, deși avea o vechime de doar doi ani în Scaun (legea prevedea minimum cinci ani pentru atare pensie). Poate ca să curme dihonnia din biserică, circulă zvonul alegerii ca

1911

Tramvai prin fața Hotelului Athénée Palace

Prințul George Valentin Bibescu

Îl pregătește cu garnitură de mazăre pentru masă.

Ceea ce nu intră chiar la rubrica *Românii în lume*, dar nici la curiozitățile ce urmează, e hotărârea municipalității brașovene de a electrifica orașul cu curent furnizat de uzinele românești de la Sinaia și Câmpina (proprietară, Societatea *Lohmayer*). Singura condiție era ca operațiunile efectuate pe tronsonul Predeal-Brașov să fie făcute doar de operatori unguri!

Între atâtea lucruri paradoxale se înscrie și imnul național al Franței (*Magazin istoric*, nr. 7/1967). Cititorii ziarelor noastre află acum istoria lui: în aprilie 1792, când se pregătea o confruntare cu austriecii, generalul Kellerman, în garnizoană la Strasbourg, cere căpitanului de geniu Rouget de Lisle să compună ceva pentru plecarea voluntarilor, „o bucată care să înflăcăreze inimile, un imn antrenant, un poem frumos, care să placă partidei populare”. Așa se naște *Imn de război dedicat mareșalului Luckner*, în șase strofe, cântat, la dispoziția primarului Dietrich, de Garda Națională. Peste o lună, imnul se tipărește la Montpellier și Fr. Mireur îl cântă la un banchet dat în cinstea celor 500 de voluntari marseiezi plecați spre Paris. Dar Revoluția era încă setoasă de sânge. În orașul Vienne, preotul Antoine Personneaux e adus în fața tribunalului revoluționar și condamnat la moarte, exact în momentul când sub ferestrele instituției trecea un grup de copii cântând a șaptea strofă a imnului. Cere favoarea ca, în drum spre eșafod, să i se cânte această parte, căci el era autorul ei. A fost grațiat și a murit în 1835.

Paradoxal, imnul național al Franței, ieșit din vâltoarea revoluționară, e opera unui ofițer regal și a unui preot, dușman al poporului, după credința revoluționarilor, care și-au însușit, fără să știe, creația acestora, devenită simbol național.

În Imperiul Otoman cenzura era strașnică. Pentru a-i face față, căci ziarele erau suspendate

continuu, redactorii le schimbau titlul, păstrând aceeași sonoritate. S-a ajuns astfel la titluri năucitoare precum *Fetus* — „asta ca să-și refacă virginitatea”, explică malițios un ziarist adus în fața Curții Marțiale.

Românii aveau de ce se mândri cu viața lor parlamentară, extrem de urbană, de civilizată. Căci iată ce expresii culege un ziarist român din parlamentele europene, cu care se gratulau deputații între ei: *leu râios, hrănit cu oțet, scrumbie în vitriol, ciob de vas sard* (Italia); *strugure putrezit de furtună, lipici de pește* (Austro-Ungaria); *negustor de capete moarte, cerșetor de hașis* (Serbia); *șuncă plină de viermi* (Germania); *zdreanță de pe vremea lui Cromwell, otgon de vas al unui pescar irlandez* (Anglia). Cât îi privește pe francezi, culegătorul declară că nu le poate reproduce vorbele, dar spune că ei se și încăierau foarte adesea.

Un economist chinez face un calcul neașteptat, în urma deciziei conaționalilor săi de a renunța la coadă. Timpul pierdut cu pieptănatul și împletitul, valoarea panglicilor și cordeluțelor ca și uzura mai rapidă a hainelor de care se frecau cozile urma să aducă un venit de 91.250.000.000 franci!

Atâtea evenimente, frământări, comparații nu totdeauna favorabile lor —, curiozități îi duc pe români, la vreme de zăduf, spre o bucătărie mai ușoară, pe care dacă nu și-o vor însuși, măcar o vor contempla amuzați. E vorba de *anthophagie* (de la gr. *anthos*, floare și *phago*, mănânc). Așadar, un dineu cu flori putea cuprinde: supă cu mirt, pateu de flori de dovleac, salată de caprifoi, înghețată de liliac, trandafir și violete...

Și, ca să rămână în sfera vegetariană, un ziar lansează rubrica *Spune-mi ce legume îți plac!* Cartofii trădau calm, echilibru spiritual, morcovii erau recomandați geloșilor, spanacul dezvoltă visuri ambițioase, mazărea te făcea neseorios, iar conopida exacerba egoismul. În fine, măcrișul inducea tristețea și coșmarurile... ■

Episcopul Mețianu

La 30 septembrie 1910, publicația Le Figaro anunța duelul lui Jean de Mitty cu Robert Scheffer, martor al contelui d'Adelsward-Fersen, oprit după ce de Mitty suferise o a doua rană

1911

fi trecut barbarii“. Dacă aici se scuipa în voie pe stradă, la Londra amenda era de 40 de șilingi pentru asemenea gest.

Contrastul Londra-București era izbitor și în privința noxelor sonore. Dacă la englezi erau suficiente trei semnături pe o petiție ca lătratul unui câine să fie neutralizat, în orașul nostru câinii morți și putreziți zăceau cu lunile în șanțuri. De o parte, „libertate calmă“, „respect consimțit“, „emulație între cartiere să fie curate“ – de alta, „tirania paralizantă a administrației“, care ruga, respectuos și zadarnic, pe șoferi să circule „cu viteza calului“. Ca să nu pară părtinitoare, ziarista călătoare găsește și puncte de asemănare... olfactive: în cartierele mărginașe ale Londrei femeile sunt nespălate și put a gin și a tutun; bucureștenele din aceleași zone trăsesc a ceapă și a miros de staul de oi.

Dincolo de aceste imagini, permanentizate din nenorocire în spațiul românesc, în luna iulie 1911 se poate vorbi cu adevărat de o rubrică informativă *Românii în lume*.

Le Figaro face panegiricul lui Jean de Mitty, întemeietorul foii *Cri de Paris*, scoasă cu prilejul afacerii Dreyfuss (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1998) la Paris. Pe numele adevărat Mircea Barbu Ralea Golfineanu (născut la Craiova în 1863), el a plecat de tânăr în Franța, stabilindu-se la Grenoble. Acolo a întemeiat revista *Artă și eleganță* și s-a cufundat în biblioteca orașului, descifrând manuscrise rămase de la Stendhal (a publicat astfel *Lucien Leuwen* și pagini inedite, adăugate, la *Viața lui Napoleon* a acestuia). La *Cri de Paris* avusese colegi de redacție alți doi români, cu nume franțuzite, Jacques Sincère și Jean Finot.

La Londra are loc Congresul internațional al raselor, unde preotul Vasile Lucaciu (1852-1922, preot greco-catolic, militant pentru drepturile românilor din Transilvania, unul

dintre semnarii Memorandumului din 1892) conferențiază despre românii din Europa răsăriteană. În cinstea lui, G.V. Bibescu, președintele Societății internaționale de aeronautică, dă un banchet.

Raidul călare București-Paris (3.500 km, din care o porțiune prin Munții Alpi, la o altitudine de 3.000 m) e câștigat de căpitanul J.N. Păun, „bătând toate recordurile din lume ca distanță și durată“. Și căpitanul C. Suțu se acoperă de glorie, câștigând la Torino cursa cu obstacole dotată cu premiul prințului de Genova, pe calul irlandez Blue Boy.

Ștefan Sihleanu, fost director general al teatrelor, participă la congresul mondial de predare a muzicii. Exemplifică la pian cu hore, sârbe și doine, ceea ce îi atrage elogiile presei englezești.

La Bruxelles se publică (în *Le Monde*) poezia lui Eminescu *Se bate miezul nopții*, pe muzică de G. Dima.

Orientalistul Th. Burada se duce la Ierusalim să cumpere un loc pentru biserica românească și un adăpost pentru pelerini, ce urma să se ridice acolo. Iar Al. Vlahuță pregătește o expoziție la Paris cu pânze din opera lui N. Grigorescu, din care deținea o bogată colecție.

Românii circulă mult în lume, în primul rând în Europa. Astfel, elvețienii îi rețineau pe locul doi, după francezi, între străinii care le vizitau țara. Printre românii călători sunt și membrii Companiei dramatice Al. Davilla, care pleacă în turneu la Istanbul, dar și ziaristul francez Jeanjacquet, redactor de mondenități al foii lui Take Ionescu, *La Roumanie*, împământănit oarecum la noi. El se îndreaptă spre aceeași destinație și, în Bosfor, aflat pe puntea vasului turcesc *Stambul*, surprinde în apele golfului o focă pe care o ucide cu pistolul. Măndru de fapta ticăloasă și ajutat de marinari, urcă nefericitul animal la bord și

Triptic

este împrumutat din fr. *tricornie* (atestat la 1820). În franceză, este un împrumut din lat. *tricornis* „cu trei coarne” și a fost folosit pentru a denumi un obiect cu trei coarne, fiind imitat după fr. *bicorne* „cu două coarne”.

Trifoi este moștenit în română din lat. *trifolium*, la fel ca în alte limbi romanice (it. *trifoglio*, v. fr. *trefeuill*). Forma latină este un calc după greacă. Dubletul lui neologic, *treflă* „numele unei culori la jocul de cărți”, este împrumutat din fr. *trèfle*, unde provine din greaca vorbită la Marsilia (gr. *triphylon*).

Triceps „mușchi care, la una dintre extremități, se prinde de os prin trei ligamente unite într-un singur tendon” apare la noi în secolul al XIX-lea, fiind împrumutat din franceză, unde *triceps* a fost împrumutat, la rândul lui, din lat. *triceps* (*ceps* este o formă a lat. *caput* „cap”, care apare în compuse).

Trident „furcă cu trei dinți (considerată simbol al puterii lui Neptun)” a parcurs aproape

același drum; este împrumutat din fr. *trident*, dar poate fi luat și din lat. *tridens*.

Trigonometrie a fost (la 1595) creația matematicianului german Pitiscus. Cuvântul este compus din două cuvinte grecești: *trigonos* „triunghi” și *metron* „măsură”. La noi provine din fr. *trigonométrie*.

Triunghi s-a format în română, calchiat (adică tradus) după model străin (cf. fr. *triangle*, lat. *triangulum*).

Există numeroși termeni științifici cu elementul de compunere *tr(i)*- împrumutați din diverse limbi, în special din franceză, dar și direct din latină: *trepied* (format de la fr. *pied* „picior”), *triciclu*, *tricicletă*, *triolet*, *troacar* „trei sferturi” (din fr. *trois quarts*), *trieniu* „perioadă de trei ani”, *trienal* „care are loc o dată la trei ani”, *trimestru* „o dată la trei luni”, *triremă* „corabie cu trei pânze și trei rânduri de rame” (în latină, *triremis* „cu trei rame”) etc.;

adaug și *triplicat* (din germ. *Triplikat*).

Unele dintre cuvintele formate cu *tri-* au apărut în greacă, de unde câteva au trecut în latină și apoi în franceză: *tricher* „candelabru cu trei brațe” (în greaca modernă, *kirion* „ceară”), *tricliniu* „sală de mese la romani” (cf. gr. *kline* „pat”), *trieră* „corabia numită și triremă” (cf. gr. *triērês*), *trigon* „prăjitură în formă de triunghi” (din gr. *gonia* „unghi”), *trilogie* „grup de trei tragedii” (din gr. *logos* „vorbi”), *triptic* „tablou pliat în trei” etc.; în română au fost împrumutate fie din neogreacă, fie dintr-una din celelalte două limbi.

Dintre cuvintele în care este mai greu de recunoscut numărul 3, îl amintesc pe *trivial*, care la originea îndepărtată are lat. *trivium* „răspântie” (compus din *tri-* și *via* „drum”), de la care s-au format, pe de o parte, derivatul *trivialis* „comun, care se găsește la toate răspântiile” și, pe de altă parte, în Evul Mediu

Pastila de cuvinte

Trei nurori, trei feciori, se dă de trei ori peste cap, cei trei ierarhi, trei-frați pătați, a lua la trei-păzește, Sfânta Treime... Numărul „magic” 3 intră în numeroase expresii și cuvinte compuse. Seria cuvintelor românești care îl conțin, într-o formă sau alta, continuă în cele de mai jos.

NUMERE MAGICE: 3

Academician MARIUS SALA

De la latinescul tres „trei” s-au format în latină derivate, printre care tertius „al treilea”, care s-a transmis unor limbi romanice și românei: meglenoromânul țărț „al treilea”, dar și cuvintele din dacoromână țărțau „berbec a cărui vârstă variază între unu și trei ani” și (an)țărț „acum doi ani” (cu schimbare de sens). Dintre limbile romanice, fac excepție spaniola (tercio) și portugheza (terço), care nu au moștenit lat. tertius, ci l-au împrumutat ulterior. În franceză, tiers a însemnat la început „al treilea”, și anume până în secolul al XVII-lea, când s-a transformat în substantiv cu sensul „treime, a treia persoană”, prezent și azi. În italiană, lat. tertius a devenit terzo, iar sub forma feminină terza s-a transmis altor limbi (românescul terță „interval muzical”). Alt derivat pe teren italian, terzina, a ajuns la noi în forma terțină. Cuvântul terțiar (termen din geologie) este luat din fr. tertiaire, împrumut adaptat al derivatului latin tertiarus (la rândul lui format de la tertius) după modelul derivatului fr. primaire, provenit din lat. primarius. Terția, nume dat unor caractere tipografice, este împrumutat din germ. Tertia.

De la colectivul latin *trini* „câte trei” s-au format lat. *ternarius* „care are trei picioare”, devenit fr. *ternaire* (secolul al XIV-lea) și lat. *trinitas* (în latina ecleziastică, apare la Tertulian), devenit fr. *trinité* (secolul al XI-lea). Amândouă sunt împrumutate din franceză de română: *ternar* (prima atestare, la G. Barițiu) și *trinitate*. Numeroase cuvinte românești care

încep cu *tri-* au, la originea îndepărtată, forme ale numeralului latinesc *tres* „trei”.

Tricolor, cu prima sa apariție în dicționarul lui Stamati (1851), este împrumutat din fr. *tricolore*,

unde apare cu sensul de „drapel național francez” la 1789 (înainte cu un secol, *tricolore* era folosit ca nume de plantă sau de pasăre). Termenul este un împrumut din latina târzie: *tricolor*.

Tricorn „pălărie cu borurile îndoite în trei colțuri, care se purta în trecut” apare la I. Ghica și

Trouță și cruce în perioada interbelică, pe malul Lacului Floreasca

Forțele de reacție antiteroristă SAYERET MATKAL

În cazul Israelului, apărarea națională și lupta antiteroristă s-au împletit mai devreme și mai mult decât în cazul oricărui alt stat. Rezultatul a fost că, și în Israel, primele forțe cu destinație antiteroristă au fost create mai întâi de către armată și abia în deceniul opt au apărut structuri de specialitate în cadrul forțelor de poliție.

Liderii evrei au acordat, încă din perioada interbelică, o atenție deosebită forțelor speciale menite să asigure securitatea comunităților evreiești

urbane și rurale. Stabilirea masivă a evreilor în Palestina după Primul Război Mondial a provocat în anul 1920 revolte de amploare ale arabilor. Dorința evreilor de a nu depinde exclusiv de autoritățile britanice ce exercitau mandatul asupra Palestinei a dus la constituirea, în iunie 1920, a „Armatei de

Interior” (Haganah), în fapt o miliție populară. Această organizație s-a profesionalizat treptat, modificări substanțiale intervenind mai ales după revoltele arabilor din 1929 și 1936-1939.

LUMINIȚA BANU, FLORIAN BANU

Izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial a ridicat în fața liderilor evrei noi provocări. Luptătorii din *Haganah* au fost, în bună parte, integrați într-o unitate a armatei britanice, *Jewish Brigade Group*, în vreme ce alți membri ai organizației au acordat un important sprijin acțiunilor de tip comando și activităților de spionaj ale Marii Britanii în Orientul Mijlociu. Prin intermediul *Haganah* au fost recrutați evrei români și maghiari care, după o pregătire de specialitate, au fost lansați de către Royal Air Force în anii 1942-1943 în Balcani, pentru a recupera piloții doborâți și a organiza o filieră de extragere a evreilor din Ungaria. O parte dintre ei

au fost capturați, uciși sau internați în lagăre, dar supraviețuitorii au constituit un nucleu extrem de valoros pentru viitoarele unități speciale.

Înființarea Mossadului

De altfel, încă din 1941, *Haganah* își crease un prim regiment extrem de bine cunoscut, cunoscut sub denumirea *Palmach*. La finalul războiului, când devenise absolut clar că Marea Britanie nu va renunța la politica sa antisionistă, *Haganah* a început o luptă deschisă împotriva prelungirii mandatului britanic în Palestina. În plus, în întreaga Europă au fost

înființate oficii ale *Haganah* care se ocupau cu identificarea evreilor dornici să emigreze în Palestina și cu organizarea transportului și asigurarea securității acestor persoane.

Pornind de la experiența acumulată, David Ben-Gurion, viitorul premier al Israelului, a fost un ferm susținător al ideii că securitatea tânărului stat nu poate fi garantată decât de servicii de informații extrem de eficiente și de unități militare speciale, de elită. În primăvara anului 1947 el a preluat controlul total asupra *Haganah*, elaborând politica de preîntâmpinare a atacurilor organizate de arabi. La 26 mai 1948, Guvernul Provizoriu al Israelului a decis să transforme

(secolul al XIV-lea), *trivium* „cele trei materii studiate în primele clase ale școlilor”. Franceza a împrumutat lat. *trivialis* (apare la Rabelais) și, din franceză, l-am luat și noi în secolul al XIX-lea. Româna are și cuvântul *trivium*, astăzi învechit, cu sensul din latină, de unde l-am și împrumutat.

De remarcat că fr. *travail* „muncă” are și el legătură cu numărul 3: în latina târzie exista cuvântul *tripalium*

Purtători de tricorn

„instrument de tortură format din trei pari” (un derivat de la *palus* „par”). S-a transmis numai francezei, unde *trevail*, evoluția fonetică normală, dar neatestată, a fost alterată și s-a ajuns la *travail* (în limba veche *a tortura* era sinonim cu *a pune la munci*).

O formație interesantă este cuvântul latin neatestat *trinicare* (format de la lat. *trini* „câte trei”), care însemna „a tăia în trei”, transmis limbii franceze în verbul *trancher* „a tăia” și împrumutat de română: (a) *tranșa* apare în secolul al XIX-lea. Legat de

acesta este și *tranșee* (cu o primă apariție la V. Alecsandri), luat din fr. *tranchée*. Un compus în care intră acest cuvânt este *trencicot* (prima atestare, la G. Călinescu), împrumutat de română din engleză, unde a fost format din engl. *trench* „tranșee” (împrumutat din fr. *tranchée*) și engl. *coat* „haină”; deci *trencicot*, azi folosit sub forma prescurtată *trenci*, a însemnat la început „haină de tranșee”.

In situație specială prezintă termenul *trinchet* „catarg de la prora unei nave cu pânze”, împrumutat de română în secolul al XVIII-lea din it. *trinchetto*, prin intermediul turc. *trinket* (apare într-un document din 1776: *30 de bani de tot catargul ce se pogoară pe Siret... 15 bani de tot trinchetul*). Se pare că termenul italian, care apare în textele genoveze de la sfârșitul secolului al XV-lea cu sensul de „velă triunghiulară”, este la origine un derivat de la *trini* „câte trei”, la fel ca it. *trinca* „frânghie groasă (probabil, la origine, cu trei noduri)”.

Au la bază termeni care denumesc numărul 3 și cuvinte ajunse la noi din alte limbi. De exemplu, cuvântul *potronic*, care denumea o monedă ce a circulat la noi, este preluat din polonezul *potrójnik*, derivat de la numeralul corespunzător lui 3; în expresia regională *a juca potroina* „a sări în sus jucând” apare un cuvânt care are la origine ucraineanul *potrospina* „întreit”, „triplu”. Din slavă, avem câteva cuvinte învechite: *triclet* „de trei ori blestemat”, în formula *proklet și triclet* (slav. *kleti* „a blestema”), ca și *trisetiteli* „trei ierarhi” (din slav. *svetitel* „preot”), numele vechi al bine cunoscutei biserici din Iași. În română îl avem și pe *troică*, împrumutat din rusă (*troika* „sanie cu trei cai”, derivat de la *troe* „trei”). Derivat slav este și *troiță* „treime”, care denumește o cruce ridicată la răspântie, numită așa pentru că poartă chipurile Sfintei Treimi.

Lista cuvintelor care au la origine numărul 3 este mai bogată. ■

Tripalium, „instrument de tortură format din trei pari”

Clio anunță

VIRGIL CÂNDEA

**MĂRTURII ROMÂNEȘTI
PESTE HOTARE**

CREAȚII ROMÂNEȘTI ȘI IZVOARE DESPRE ROMÂNI
ÎN COLECȚII DIN STRĂINĂTATE

SERIE NOUĂ
II
FINLANDA - GRECIA

Editura Biblioteca Bucureștilor

Al doilea volum din Seria nouă a lucrării academicianului Virgil Căndea *Mărturii românești peste hotare*, creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate, 763 pagini, publicată de Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române și de Biblioteca Metropolitană „Mihail Sadoveanu”, la Editura „Biblioteca Bucureștilor”, cuprinde date privitoare la Finlanda, Franța, Georgia, Germania și Grecia. Reamintim faptul că proiectul privește înregistrarea și prezentarea detaliată a pieselor din patrimoniul cultural românesc și a ecourilor istoriei și artei românești păstrate

în colecții din străinătate biblioteci, arhive, muzee și colecții particulare.

MĂRTURII ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE

Grupul de lucru reunit la Institutul de Studii Sud-Est Europene în vederea reluării proiectului inițiat de academician Virgil Căndea, din componența căruia fac parte Andrei Pippidi, Andrei Timotin, Mihai Țipău și autoarea acestor rânduri (ca editor coordonator), a revizuit materialul publicat în prima ediție, a adus îndreptări și îmbunătățiri și a inserat notele inedite păstrate în arhiva autorului. Noutățile aduse de această ediție privesc numeroase descrieri și referințe obținute prin cercetarea bibliografiei istorice recente, a publicațiilor periodice din ultimele două decenii și a bazelor de date on-line. Seria nouă a lucrării beneficiază de rezultatele cercetărilor întreprinse de membrii grupului de lucru în biblioteci și colecții din străinătate. Corespondența purtată cu instituții de cultură străine care păstrează piese românești a îngăduit precizarea datelor existente și adăugarea unor detalii apărute prin catalogarea colecțiilor potrivit celor mai recente principii muzeografice. Astfel, sunt descrise cu mai multă rigoare operele unor mari personalități, precum Dimitrie Cantemir sau Constantin Brâncuși, dar și piesele de inventică datorate lui Aurel Vlaicu, Petrache Poenaru ori Rodrig Goliescu.

Capitolul privind Georgia a fost revizuit de Nino Kavtaria, cercetătoare la Centrul Național pentru Manuscrise al Academiei Gruzine, fiica regretatului Mikhael Kavtaria, erudit specialist în cultura veche gruzină. La cererea lui Virgil Căndea, Mikhael Kavtaria și Tamaz Lomidze, directorul Cancelariei Patriarhiei Georgiei, au întocmit o listă a tuturor lucrărilor

tipărite la Tbilisi, în 1709-1722, de Mihail Iștvanovici, ucenicul marelui cărturar și tipograf Antim Ivireanu.

Capitolul despre Grecia, substanțial îmbogățit față de prima ediție, a fost revizuit și completat de Mihai Țipău, care a adăugat circa 250 de noi descrieri având ca sursă lucrări recente, precum aceea a arhimandritului Veniamin Micle, *Manuscrisele românești de la Prodromul (Muntele Athos)* (Sf. Mănăstire Bistrița, 1999), ori contribuțiile de după 1990 ale cercetătorilor arhivelor grecești Petre Ș. Năsturel (Paris) și Florin Marinescu (Atena). Capitolul aduce la zi inventarul datelor privitoare la sprijinul însemnat al domnitorilor români față de așezămintele athonite, reflectând raporturile privilegiate ale românilor cu aceste comunități monastice, dar și interesul special al academicianului Virgil Căndea față de Grecia și de lumea bizantină și post-bizantină.

Ca și în trecut, activitatea de completare și revizuire a acestui volum a fost susținută de numeroși colegi și prieteni din țară și din străinătate (Daniel Suceavă, Nicolae Șerban Tanașoca, Anca Popescu, Radu Păun, Monica Breazu, Ștefan Lemny, Oana Iacubovschi ș.a.). Prezența lor alături de membrii grupului de lucru de la Institutul de Studii Sud-Est Europene confirmă faptul că o lucrare privitoare la patrimoniul românesc înstrăinat, de dimensiuni atât de vaste, nu poate fi decât rodul unui efort colectiv. ■

Ioana FEODOROV

organizația într-o armată regulată, oficială, a tânărului stat, sub denumirea *Zeva Haganah Le-Yisrael* (*Magazin istoric*, nr. 4/1998).

Fidelității sale asupra securității statului evreiesc, Ben-Gurion a subliniat, încă la 7 iunie 1948, în cadrul unei ședințe cu principalii responsabili ai structurilor evreiești de informații, necesitatea edificării unei agenții de informații de cea mai bună calitate. Înființarea unei astfel de organizații a trenat până la 13 decembrie 1949, când, în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, a fost înființat Mossad, „un institut care să coordoneze agențiile de informații” ale Armatei, Ministerului de Externe și Agenției Generale de Securitate. Dependența Mossadului, condus în primii ani de către Reuben Shiloah, consilierul ministrului de Externe pentru proiecte speciale, față de Ministerul de Externe era una formală, limitată la chestiuni financiare și administrative, acțiunile sale operative fiind coordonate direct de Ben-Gurion, acesta fiind și principalul beneficiar al rapoartelor informative.

În aceeași perioadă au fost puse bazele unei subunități de elită alcătuită din parașutiști. Luptătorii erau voluntari și proveneau în special din rândul persoanelor ce fuseseră înrolate în *Palmach*, veterani ai Legiunii Străine, supraviețuitori ai lagărelor naziste și foști mem-

bri ai mișcărilor de rezistență antinazistă din Europa. Majoritatea avea o bogată experiență de luptă, vorbea mai multe limbi străine și era puternic motivată.

Unitatea care nu există

În anul 1957, Abraham Arnan a primit misiunea de a organiza o unitate specială, cunoscută sub numele de *Sayeret Matkal* (ortografiat și sub forma *Sayerot Mat'kal*), Unitatea 269 sau *HaYechidah*. Unitatea era subordonată Amanului (serviciul de informații al Armatei israeliene, cunoscut și ca Unitatea 154) și a fost încadrată în principal cu veterani din *Palmach*, din fosta Unitate 101, condusă de Ariel Sharon, cu tineri parașutiști și locuitori ai kibbutzurilor, precum și cu așa-numiții *mista'arvim* (ofițeri ai Amanului, experți în deghizarea în arabi, mulți dintre ei fiind evrei *mizrachi* – vorbitori nativi ai limbii arabe). De altfel, nu a fost precupețit niciun efort pentru ca membrii unității să poată arăta, vorbi și chiar gândi ca un arab. Semnifi-

cativ în acest sens este și faptul că antrenamentele se desfășurau, în mare parte, în compania unor beduini.

Deși de la înființarea unității s-a scurs mai bine de o jumătate de secol, secretul în care unitatea a fost înconjurată de creatorii săi este încă suficient de bine păstrat. De exemplu, nici astăzi nu sunt cunoscute efectivele reale (estimate a se cifra în jurul a 1.200 de luptători) sau locul unde se află cartierul general. Chiar existența unității a fost negată timp îndelungat de către guvernul israelian, strategie facilitată de faptul că în multe operațiuni luptătorii acesteia au acționat în comun cu cei aparținând altor forțe speciale din subordinea Armatei, precum *Sayeret Tzanhanim*, *Shayetet 13*, *Sayeret Golani*, *Shaldag*, *Sayeret Tsanhanim* sau *Flotilla 13*.

Încă de la începuturile sale, unitatea a primit ca atribuții, pe lângă culegerea de informații din teritoriul inamic, lupta împotriva comandourilor teroriste și eliberarea ostajilor aflați dincolo de granițele Israelului. Mobilitatea extraordinară a unității a fost asigurată printr-o excelentă cooperare cu

primul batalion israelian de elicoptere, înființat în 1956, creându-se astfel posibilitatea ca luptătorii să poată pătrunde mai adânc decât oricând în teritoriile arabe.

Unitatea *Sayeret Matkal*, în 1958;
al doilea din stânga jos este Arnan

(Va urma)

Cu documente false la judecată

Explicația unei asemenea decizii trebuie căutată în contextul economic pe care îl traversa Imperiul Otoman și care se răsfrângea și asupra Țărilor Române. Criza economică prin care trecea Poarta Otomană în ultimul sfert al secolului al XVI-lea a determinat agravarea obligațiilor financiare (haraciul și peșcheriile) datorate de Țara Românească și Moldova Porții.

În lipsa banilor, domnii Moldovei au căutat fel și fel de mijloace pentru a face rost de ei. Au procedat la vânzarea satelor din ocoalele târgurilor către boieri. Mai mult, chiar și sate dăruite mănăstirilor au fost reluate de domnie, spre a fi vândute ulterior boierilor contra unor sume consistente, cum a fost și cazul satului Roznov.

Pe lângă obligațiile financiare către Înalta Poartă, asupra Moldovei s-au mai abatut și alte necazuri. Așa cum ne spune în *Letopisețul* său cronicarul Grigore Ureche, „în zilele acestui Pătru vodă au fost o secită mare, de au pieritu toată roada“, mai precis în anul 1585, ceea ce a afectat pe contribuabili, iar sumele strânse de domnie au fost mai reduse.

La aceasta s-a mai adăugat și faptul că, peste doi ani, vodă avea să-și căsătorească nepotul cu fiica lui Mircea Ciobanul,

voievodul Țării Românești (1545-1552, 1553-1554, 1558-1559), organizând o nuntă fastuoasă la Tecuci, cu mare cheltuială, după cum notează cronicarul: „Nuntă domnească au făcut cu multă cheltuială și jocuri și mulți vecini au venit, de le-au înfrumusețat masa“. Toate acestea au contribuit la decizia domnului, deloc ușoară, de a identifica noi resurse financiare.

Foarte probabil, actele pe care le aveau călugării mănăstirii Bistrița pentru satul Roznov au fost preluate de domn și date vornicului Bilăi, cumpărătorul acestuia. Călugării nu s-au împăcat însă ușor cu ideea de a pierde acea posesiune, mai ales că faptul contravenea tradiției de până atunci, conform căreia mănăstirile erau înzestrate de domni și boieri cu averi,

nicidecum deposedate. După domnia lui Petru Șchiopul aceștia au deschis proces urmașilor vornicului Bilăi (care decedase între timp), în speță văduvei acestuia, Singlitichia Bilăi, și fiului ei, Ionașcu. Cum nu mai aveau actele domnești pentru satul Roznov, călugării au întocmit niște acte false, cu care s-au prezentat la scaunul domnesc de judecată.

Procesul dintre cele două părți a durat ani de zile. În timpul domniei lui Radu Mihnea (1616-1619, 1623-1626), călugării au fost dovediți că au venit cu documente false, pierzând judecata. În consecință, câștig de cauză au avut jupâneasa Singlitichia și fiul acesteia, Ionașcu Bilăi, fost părcălab. Astfel, la data de 21 mai 1617, Radu Mihnea voievod îi dădea lui Ionașcu Bilăi dreptul să își stăpânească satul Roznov și să își aducă înapoi vecinii fugiți din respectivul sat, „oriunde îi va găsi în țara domniei mele“, după cum se arată în document.

Confiscat pentru trădare

Probleme legate de posesiunea satului se pare că mai apar între timp. Astfel, la 4 decembrie 1619, Gaspar Grațiani vodă (1619-1620) îi scria șoltuzului de Piatra „să lase în pace“ satul Roznov, al jupânei Bilăiasa. Domnul menționat dădea, totodată, dispoziția ca sulgerul Savin să

Radu Mihnea

SATUL ROZNOV ÎN STĂPÂNIREA MĂNĂSTIREASCĂ ȘI CEA BOIEREASCĂ

Miron Barnovschi

Mănăstirea Bistrița din județul Neamț

Prof. PAUL DANIEL NEDELOIU (Grupul Școlar Roznov)

Foarte probabil, satul Roznov, situat în sudul ținutului Neamț, exista sub această denumire încă din veacul al XV-lea, însă prima sa mențiune documentară este destul de târzie, din 18 aprilie 1576. La acea dată, aflăm dintr-un document, voievodul Moldovei Petru Șchiopul (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591) confirma mănăstirii Bistrița dreptul de stăpânire asupra mai multor sate, între care și Roznovul. Din acest document deducem că satul se afla în stăpânirea mănăstirii de mai multă vreme, deoarece Petru Șchiopul nu făcea decât să confirme acest fapt.

Această observație este întărită și de un act emis de voievodul Ștefan Răzvan (1595), la Iași, la data de 1 iunie 1595, prin care se preciza că satul Roznov era „danie și întărire sfintei mănăstiri de la Alexandru cel Bun și de la Ștefan voievod cel Bătrân și ceilalți domni”.

Ceea ce a urmat la începutul secolului al XVII-lea pare surprinzător. Acest sat a fost inițial domnesc, aparținător de ocolul Târgului Piatra, apoi domni sus-amintiți l-au desprins din acest ocol, dăruindu-l mănăstirii Bistrița. La un moment dat, după ce îl

confirmase și el mănăstirii cu pricina, voievodul Petru Șchiopul și-a retras decizia, vânzându-l lui Bilăi, mare vornic al Țării de Sus (1572-1579), pentru 500 de zloți tătărești și opt cai buni. Acest fapt îl aflăm dintr-un document dat de Miron Bar-

novschi vodă (1626-1629, 1633), la 20 martie 1627. Decizia este cel puțin curioasă, întrucât nu prea se întâmpla ca un domn să-și retragă darul (sau confirmarea) față de o mănăstire, cu atât mai puțin să îl vândă ulterior!

Așa vă place istoria?

Cuplul thailandez: prințesa Phitsanulok și prințul Tiakrapong

KATIA, PRINȚESA THAILANDEZĂ DIN LUȚK

FLORENTINA DOLGHIN

În urmă cu mai bine de un an, într-un interviu pe care l-am luat profesorului A.I.R. Sokolov, director al Arhivelor Istorice de Stat din Sankt-Peterburg (Magazin istoric, nr. 1/2010), acesta povestea amuzat cum o prințesă thailandeză, în vizită de protocol la Arhive, a căzut pradă emoțiilor atunci când i-a fost arătată foaia matricolă a bunicului ei.

Colbul arhivelor ascundea însă și o frumoasă poveste de iubire pe care aveam să o descopăr apoi în revista Rodina și în câteva volume.

Ekaterina Ivanovna Desnițkaia privește amurgul pe fereastra unui vagon și amestecă absentă cu lingurița de argint într-un pahar cu ceai. În fața ei stă un tânăr ofițer cu păr negru, neted, și mustăți bine conturate. Ea merge deja a treia oară pe acest drum lung de cale ferată, cu păduri și vegetație de stepă. Prima dată, când avea numai 16 ani, a stră-

bătut toată Siberia, ca soră de caritate, în timpul războiului ruso-japonez, din 1904-1905. Era aproape un copil pe atunci. Nu mai avea mamă, nici tată, așa că nimeni nu o oprise pe curajoasa domnișoară să plece pe front. Tatăl, un modest consilier juridic, murise când fetița avea doi ani, iar mama plecase și ea dintre cei vii în 1903, răpusă

de cancer. Katia a pornit cu inima palpitând de bucurie și teamă de necunoscut.

Și s-a întors de pe front. După ce a văzut multe grozăvii ale războiului, răni, suferințe, fapte eroice. A primit la Petersburg Crucea Sf. Gheorghe pentru comportarea pe timp de război. Acolo, în capitala nordică a Imperiului Rus, o aștepta un tânăr cu ten

aplaneze conflictul ivit între Ionașcu Bilăi din Roznov și Cârstea din Mastacăn, pentru o suprafață din satul Soci. Patru luni mai târziu, la 22 martie 1620, același voievod reconfirma satul Roznov jupănesei Bilăi, cu loc de moară pe apa Bistriței.

Din câte se pare, fiul Singlitichiei, Ionașcu, a murit la puțin timp după aceste evenimente. Rămasă fără urmași direcți, jupâneasa își dăruia averea, printre care satul Roznov și un altul din ținutul Tecuci, nepotului ei, Dumitrașcu mare logofăt, pentru a-i purta de grijă cât va fi în viață. Un testament al acesteia, din 23 februarie 1625, confirmă ipoteza că fiul Singlitichiei nu mai era în viață la acea dată: „Adecă eu, Singlitichia, giupăneasa răpăosatului Bilăi vornicul, fata lui Gavril logofăt, [...] socotindu și luându amente, viața și petriacerea ce am viețuit și am petrecut în ciastă lume, împreună cu giupănu meu și am avut și feciori; ce după cum au fost voia lui Dumnedzău, rămas-am singură la bătrânețele mele, nime din ruda mea sau a giupănu-mieu nu s-au găsit să mă socotească și să mă grijască.”

Gheorghe Ștefan, stampă din secolul al XVIII-lea

Astfel, Roznovul și-a schimbat proprietarul. Doi ani mai târziu, la 20 martie 1627, voievodul Miron Barnovschi întărește testamentul citat acestui nepot al Bilăiesei, Dumitrașcu Ștefan mare logofăt. Satul rămâne în cadrul familiei marelui logofăt, care, la rândul lui, l-a lăsat moștenire fiului său, viitorului domn al Moldovei, Gheorghe Ștefan (1653-1658), cel care l-a trădat pe voievodul Vasile Lupu (1634-1653) și i-a luat tronul, silindu-l să părăsească țara.

Însă, după câțiva ani de la acest eveniment, fiul lui Vasile Lupu, Ștefăniță Lupu, ajuns domn al Moldovei între 1659-1661, va confisca satul Roznov de la familia lui Gheorghe Ștefan, ca pedeapsă pentru trădare, și-l va dăruia marelui spătar Mihai Racoviță.

La începutul secolului al XVIII-lea, mai precis la 8 mai 1701, satul avea să intre, pentru mai bine de două secole, în posesia familiei Ruset, prin căsătoria

lui Iordache Rosetti (Ruset), boier din Țara Românească cu origini constantinopolitane, cu o fiică a lui Mihai Racoviță, ce moștenise de la tatăl ei moșia Roznov. Acest boier a avut relații bune cu autoritățile rusești, de altfel întregul său neam urmându-i exemplul, familia Roznovanu devenind cunoscută în epocă ca fiind una de orientare politică filorusă. Mai mult, un urmaș de-al său, Nicolae Rosetti Roznovanu (1764-1836), a avut legături cu mișcarea eteristă din Rusia. De acum, timp de mai bine de 200 de ani

(până în 1904), toți proprietarii moșiei Roznov aveau să fie membri ai familiei Ruset și vor purta și cognomenul de „Roznovanu”. ■

Realizarea acestui articol a fost posibilă prin susținerea acordată de Fondul Social European în România, sub responsabilitatea Autorității de Management pentru Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

novna, ca soție a lui Tiakrapong, prinț Phitsanulok, a primit titlul de prințesă Phitsanulok. Fiul lor, născut la 28 martie 1908, numit Chula Ceakrabong, a devenit nepotul iubit al bunicii, regina Saovapha. Din curiozitate feminină, mai degrabă, regina a cerut fiului o fotografie a soției lui, apoi i-a trimis nurorii o rochie siameză și, în fine, a primit-o în palatul regal. Ekaterina Ivanovna a învățat să poarte veșmintele thailandeze, să o rupă în limba thai, așa încât, după câteva vizite făcute suveranei, a reușit să-i câștige simpatia.

Cât despre micul Chula, el se simțea foarte bine cu bunica, la care rămânea adesea și care încerca mereu să îl prezinte soțului ei, Rama al V-lea. Până la urmă acesta l-a văzut într-un cerc de copii de la palat. Într-o zi, regele, care avea multe soții, deci și mulți copii și nepoți, i-a spus reginei: „Ți-am văzut nepotul. E foarte drăgălaș și nu e deloc farang. În fond, e sânge din sângele meu“. Bolnav de rinichi, regele a trăit numai doi ani după nașterea lui Chula. Băiatul va fi crescut și educat ca un prinț thailandez, va studia în Marea Britanie, unde, în 1938, se va căsători cu o englezoaică, Elisabeth Hunter, și se va stabili definitiv acolo, fiind un împătimit al curselor automobilistice. De altfel, regele îl întrebase pe fiul lui, pe Lek, ce titlu nobiliar își dorește pentru băiat, iar acesta răspunsese fără nici cea mai mică ezitare: „Niciunul. Lasă-l să fie un om simplu“. La moartea lui Rama al V-lea, în 1910, la vârsta de 57 de ani, tronul a revenit celui mai mare băiat al său, Rama al VI-lea, care, la cererea mamei, regina, a recunoscut căsătoria fratelui său cu o farang.

Regina Saovapha și Rama la V-lea, suverani thailandezi și socri ai Katiei

Lek, inimă zburdalnică

În 1911, Ekaterina Ivanovna era cea care își convinsese soțul să meargă în Anglia pe acest traseu lung, prin Japonia și Rusia, și nu pe Marea Mediterană. A vrut să-i arate lui Lek imensitatea Siberiei, să-și „vadă“ de la fereastra vagonului patria unde se născuse. N-avea de unde să știe că nu va mai vedea niciodată Rusia, deși va trăi mult, va supraviețui la două revoluții, trei războaie, va schimba palatul siamez cu un apartament la Paris și aproape va da uitării tinerețea ei de la Petersburg.

Lek petrecuse în Rusia opt ani, iar la curtea lui Nicolae al II-lea se simțise ca acasă. În 1897, regele siamez Rama al V-lea, făcuse o vizită lungă la curțile europene. Ajunsese atunci și în capitala de pe Neva, la Nicolae al II-lea. Acesta îi propusese regelui siamez să-și trimită unul

dintre băieți la Petersburg. Alți frați ai lui Lek se aflau la studii la Londra. Așa ajunsese în anul următor prințul Tiakrapong în Rusia, la studii.

I s-au pus la dispoziție un palat la Tarskoe Selo, o vilă cu etaj și 20 de camere la Peterhof, un aghiotant siamez și un colonel rus. O dată pe lună el lua micul dejun cu țarul, care se purta cu tânărul ca un părinte, remarcând de fiecare dată progresele lui în însușirea limbii ruse. Învățase acolo să danseze, era nelipsit de la spectacolele Teatrului Mariinski, făcuse o pasiune pentru frumoasa Matilda Kșesinskaia, cu 11 ani mai mare decât el și prim-balerină a teatrului.

Dar Ambasada Siamului îl informase imediat pe Rama al V-lea despre aventura prințului, cu atât mai mult cu cât Kșesinskaia era fosta iubită a lui Nicolae al II-lea. Relațiile ruso-siameze nu trebuia să sufere. Tatăl i-a interzis fiului să se mai implice în acea legătură. În 1904, când s-a dus acasă în vacanță, prințul s-a îndrăgostit de sora lui vitregă, mult mai mică decât el, fiică a tatălui său cu o altă soție. Dar mama i-a interzis tânărului căsătoria cu o rudă atât de apropiată.

Chavalit, cea veselă și grațioasă

La Bangkok, considerat atunci Veneția Orientului pentru canalele lui, Katia s-a obișnuit greu cu furnicarul de pe străzi, unde negustorii te îmbiau cu mango, papaia, banane, fructe, pe care nu le știa din Rusia, cu zgomotul tramvaielor și al claxoanelor de automobile, dar și cu căldurile, ucigătoare pentru un străin. Încă mai avea de aflat lucruri noi despre familia tra-

măsliniu, cu ochi veseli și la care țarul personal ținea foarte mult. Se cunoscuseră în salonul Elizavetei Ivanovna Hrapovițkaia, văduva unui colonel. Într-o seară Katia a intrat zgribulită de frig și, în vreme ce își scotea paltonul, privirea i s-a intersectat cu a unui tânăr elev în uniformă militară și, avea să constate ea, cu accent străin. Știa, de fapt, că în salonul doamnei Hrapovițkaia venea adesea un prinț siamez.

Curând s-a simțit atrasă de acest străin ciudat. Avea un nume greu de rostit, dar toți îi spuneau prințul Ceakrabong (deși thailandezii îl pronunțau Tiakrapong), dar pe Katia el o rugase să i se adreseze pe numele mic, Lek. O flata, desigur, atenția nobilului străin, dar voia să-și croiască viitorul singură. La spitalul unde lucra, își uimise colegile când un mesager al prințului Tiakrapong adusese pentru sora medicală Ekaterina Desnițkaia o poșetă, având atașat un email Karl Fabergé, cu inițialele „E.D“.

O mezialianță

Când l-a anunțat pe Lek că va pleca pe front, în aprilie 1905, acesta a făcut tot ce a putut să o oprească. I-a spus că e prea tânără, că războiul nu-i o joacă de copii și nici pentru domnișoare fragile ca ea, că lui îi va fi foarte dor de ea, dar nu a reușit să o înduplece. A făcut chiar demersuri să plece și el pe front, să lupte în cadrul trupelor ruse, dar nu i s-a permis. Lui Lek nu i-a rămas decât corespondența. A bombardat-o cu scrisori pe Katia.

Acum, în tren, în 1911, prințesa Phitsanulok, cum i se spune Katiei, împreună cu soțul, prințul thailandez Tiakrapong, merg spre Londra, la

Katia, soră medicală, în războiul ruso-japonez din 1905

ceremonia de încoronare a regelui George al V-lea și a reginei Mary, unde prințul reprezintă monarhia siameză. Sunt tineri, ea are 23 de ani, iar el 28, dar sunt căsătoriți deja de cinci ani și au și un băiețel de trei ani, Chula (fiica acestuia din urmă, Narissa, născută în 1956, este cea despre care îmi vorbea profesorul Sokolov).

Ar fi putut să-și imagineze o fată care văzuse lumina zilei la Luțk, în provincia Volinia, că soarta îi va rezerva acest traseu de viață? Când Lek i-a propus să-i devină soție, ea s-a bucurat, dar i-a venit greu să se simtă la largul ei. Siamul era o țară mult prea îndepărtată de Rusia, cu palate, elefanți, păsări ciudate, cu plante aromatice, tipice tropicelor, cu

hrană iute, oameni ciudați, îmbrăcați altfel decât europenii... S-au căsătorit religios, incognito, la sfârșitul anului 1905, la Istanbul, într-o biserică ortodoxă greacă, „Sfânta Treime“. Au mers mai întâi la Odessa, apoi cu vaporul la Istanbul.

El absolvise Liceul de paji din Petersburg, apoi Academia Statului Major. Katia l-a însoțit acasă, într-o lungă călătorie prin Marea Mediterană și Oceanul Indian până în îndepărtatul Siam. Părinții lui Lek n-au văzut cu ochi buni faptul că fiul lor iubit le-a adus o mireasă din Rusia. Și, pe deasupra, fără să-i anunțe și să-i consulte. De fapt, tânărul prinț a lăsat-o pe Katia în Singapore, la o familie de prieteni, iar el a mers singur la Bangkok, fiind încă nesigur dacă poate să-și anunțe brusc părinții despre eveniment. Dar gura lumii nu putea fi oprită și regele Rama al V-lea a aflat curând că pe Lek îl așteaptă în Singapore o rusoaică. Și atunci și-a abordat el primul fiul: „Se vorbește că ai o nevastă rusoaică. E adevărat?“ „Da“, a răspuns simplu tânărul.

Ce-i drept, regii thailandezi nu se căsătoreau numai cu prințese din partea locului. Adesea miresele erau fete din țările vecine, fiice de negustori chinezi bogați, dar Katia era „farang“, adică femeie albă. Așa ceva nu se mai întâmplase la curtea siameză. În plus, nu era de viță nobilă. Deci Lek a făcut o mezialianță, rău văzută pe atunci de toate curțile lumii. Tânărul a fost numit de suveran la comanda Liceului Militar din Capitală, funcție sub demnitatea sa regală.

În sfârșit, părinții au atribuit exoticului cuplu palatul Paruskavan, iar Ekaterina Iva-

Palatul Paruskavan, atribuit tinerilor

VADIM ȘTEFAN PIROGAN

ALEXANDRU BUDIȘTEANU

Am avut privilegiul să provin din același oraș cu Vadim Ștefan Pirogan (28 iunie 1924-16 ianuarie 2007) – Bălți și să-l cunosc nemijlocit. Mai mult decât atât: mă mândresc cu faptul că am fost prietenul lui. Amândoi am beneficiat de educația și învățământul de calitate oferit de instituțiile specializate din România interbelică. Astfel, am fost amândoi elevi la prestigiosul Liceu „Ion Creangă” din oraș. Existența noastră ulterioară ne-a despărțit zeci și zeci de ani, pă-

niorial, care-și purta cu distincție părul alb și vârsta.

rând că drumurile ne sunt iremediabil separate.

Într-o bună zi, după ani și ani, ne-am reîntâlnit. El a reapărut cu o aură de erou supraviețuitor. Ne-am regăsit în anii de după 1990, când el, revenind din lungul surghiun impus, a început să se manifeste ca o personalitate complexă, prezentă în arena politică și literară a Moldovei de dincolo de Prut. Era același bărbat înalt, cu un aer se-

Vadim Pirogan a avut o existență care, prin avaturile sale, l-a obligat să cunoască nemijlocit istoria tulburată și frământată a provinciei atât de dragi lui. Vadim Pirogan are și marca calitate de a fi un cronicar valoros al timpurilor sale, descriind cu talent întâmplările și trăirile lui. Mărturie sunt cărțile pe care le-a scris, Vadim Pirogan fiind un membru important al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova.

Este suficient să menționez în acest sens frumoasele și importante sale volume de memorii, apărute toate la Chișinău: *Cu gândul la tine, Basarabia mea*, în 1995, *Pe drumurile pribegiei*, în 1999, și *Timpuri și oameni*, în 2001. A publicat, de asemenea, articole și interviuri în diferite ziare și reviste, cum ar fi

Literatura și Arta, Țara, Basarabia, Flux și altele. Una dintre cele mai importante mărturisiri ale sale este: „aproape o jumătate de veac nu am vorbit în limba mea decât în șoaptă sau în gând”.

Vadim Pirogan provine dintr-o veche familie românească, tatăl fiind un fruntaș al vieții sociale și politice din Bălți. A fost primar al orașului timp de 11 ani. În casa lor din cartierul Pământeni, adolescentul Vadim a putut cunoaște personalități de frunte ale Basarabiei interbelice românești, cum ar fi Constantin Stere, Ion Pelivan, Emanuil Catelli, Pan Halippa, Moș Ion Codreanu, Alexandru Măță, Costache Leancă și alții.

Încercările cele mai dure-roase din viața lui Vadim Pirogan s-au declanșat odată cu invadarea Basarabiei de

către sovietici. În anul 1941 este arestat în zona gării Chișinău, deoarece se pregătea să se refugieze în România! Urmează condamnarea sa, în calitate de spion român (!?) pentru cinci ani și internarea în lagărul cu regim aspru de la Taișet-Bratsk, în Siberia. Modul de viață din acel lagăr inuman, de exterminare, tipic pentru teroarea comunistă, este demonstrat prin faptul că dintre 1.200 de basarabeni internați acolo au supraviețuit numai 150! Tatăl lui Vadim Pirogan este și el considerat dușman al poporului, în calitate sa de primar, fiind arestat tot în 1941. Moare într-un lagăr din Ural, în 1944.

După eliberare Vadim Pirogan este confruntat cu interdicția de a reveni pe pământul natal și trebuie

Lek cu Chula mic...

dițională thailandeză. De pildă, că regele avea un harem de peste 100 de femei. Socrul ei, regele Ciulalongkorn (Rama al V-lea) era un monarh reformator, cu vizite la curțile suveranilor europeni de pe continent. Adusese, de pildă, în Thailanda mașini de scris sau o baie de fontă cu un cazan de încălzit apa. Din păcate însă, palatul nu avea apă curentă, trebuia adusă cu găleata. Ekaterina Ivanovna a locuit o vreme izolată cu soțul ei: nu primea oaspeți, nu avea viață socială. Învăța engleza și thai, îngrija de flori și se plictisea. După un timp, tinerii au preluat o parte dintre obligațiile regale mondene de la Curte.

Dar deja deasupra familiei începuseră să se adune nori. Prințul s-a îndrăgostit de fiica de numai 15 ani a unui nobil siamez, Chavalit, veselă și grațioasă, ca o statueta de porțelan, care venea adesea la ei în casă. Situație de nesuportat pentru Katia. A plecat atunci pe neașteptate în Europa, fără să-și ia rămas bun de la copil. S-a spus că s-a dus la băi, să-și trateze problemele de sănătate. După o lună prințul a făcut public divorțul de Katia. În acest timp, Rusia era zguduită de revoluție. O

Prințul Chula s-a născut în aceeași zi a săptămânii și aproape în același minut cu moștenitorul tronului, Vajiravudh (Rama al VI-lea) și cu tatăl lui, prințul Tiakrapong. Această triplă coincidență a fost interpretată la Curte drept un semn rău.

lume se prăbușea în jurul Katiei. Nu-și mai putea contacta cele câteva rude rămase la Petersburg, unde nici nu se mai puneau problema să se întoarcă. Iar în Siam nici atât.

S-a mai văzut o singură dată cu Lek, în Singapore, pe un iaht, unde el a implorat-o să se împace cu rivala ei și i-a spus că ea rămâne soția lui iubită. Dar Katia nu i-a răspuns la cerere. Pentru o ultimă dată a revenit la Bangkok, în 1921, să-și conducă pe ultimul drum fostul soț, mort în 1920, la numai 37 de ani, după două săptămâni de boală: gripă spaniolă. I s-a dat de înțeles atunci că nici nu se pune problema să-și ia fiul. Katia a plecat la Shanghai, unde se stabiliseră mulți emigranți

...și Katia cu fiul

ruși, între care și fratele ei, Ivan, fost funcționar la Ministerul de Externe de la Petersburg, și unde și-a găsit și ea de lucru, la Crucea Roșie. Acolo a cunoscut un american bogat, Harry Clinton, cu care s-a căsătorit curând. După moartea soțului, s-a mutat la Paris și a trăit până în 1960, murind la 72 de ani, ca prințesă thailandeză. S-a spus că fiul i-a cumpărat casa de la Paris, că venea adesea să o viziteze, dar relațiile lor au rămas mereu glaciale.

Niciunul dintre protagoniștii acestei drame nu mai este astăzi printre cei vii. Nicolae al II-lea a fost împușcat de bolșevici, în 1918. Prințul Tiakrapong, cum am văzut, a murit în iunie 1920. Fiul lui, prințul Chula, în 1964, Chavalit la fel, Katia este înmormântată în Cimitirul rusesc din Paris. Doar Narissa trăiește, este istoric de artă, conduce o fundație ecologică din Thailanda și a scris o carte, împreună cu sora mamei sale, intitulată *Katia și prințul Siamului*, în limba engleză, în 1994, tradusă zece ani mai târziu și în rusește. ■

Narissa, prințesa thailandeză

Perioadei de mari frământări cunoscute în istoria Romei sub numele de „criza secolului al III-lea” i-a pus capăt împăratul Dioclețian. El a reformat Imperiul. În 284, a început prin a-l adopta, simbolic, pe tovarășul de armă și prietenul Maximian, care a fost numit cezar și apoi august.

Dioclețian, Maximian, Galerius și Constanțiu, grup statuar din porfir, Catedrala San Marco din Veneția

Tetrarhia (puterea celor patru) – sistemul de guvernare instaurat în 293 – prevedea conducerea Imperiului de către doi împărați (Augusti) și doi vice-împărați (Caesares), care își împărțeau, colegial, sarcinile. Întâietatea o deținea „împăratul cel mai mare” (cel mai vechi în funcție) – Maximus Augustus.

MAXENȚIU, PRIMUL ÎMPĂRĂT CREȘTIN?

RAMIRO DONCIU

Poate că tocmai aceasta a fost și marea inovație a lui Dioclețian: transformarea demnității de împărat într-o funcție administrativă, dobândită pe bază de merit. Tronul nu mai putea fi moștenit pe calea eredității, din tată-n fiu, ci a meritelor dovedite în timp, cu precădere pe câmpul de luptă. Iar caracterul divin se „diminua” odată cu retragerea împăratului. Pentru a mări coeziunea imperială, cei patru membri aveau obligația de a favoriza căsătoriile dintre membrii familiilor lor naturale. Astfel, Dioclețian și-a căsătorit fiica cu cezarul înfiat. Maximian a făcut la fel, sistemul fiind perpetuat, în interesul statului. Primii doi cezari au fost Constanțiu și Galerius.

Maxențiu

Imperiul a fost reorganizat administrativ, fiscal și militar, încercându-se eliminarea punctelor slabe. Se părea că reformele lui Dioclețian aveau șanse reale de reușită, dacă ar fi fost neutralizat principalul

inamic intern al Tetrarhiei: creștinismul. Apărută și extinsă repede în Orient, noua religie se manifesta, din ce în ce mai viguros, și la Roma, încă din secolele anterioare.

Severus asediază Roma

La 1 mai 305, Dioclețian și Maximian au abdicat, lăsând locul liber pentru Constanțiu, care a devenit și *Maximus Augustus*, și Galerius. În funcția de cezar au fost promovați doi generali deja afirmați pe câmpurile de luptă, Severus, pentru Occident, și Maximin Daia, pentru Orient. Numai că fostul împărat Maximian avea, de la soția siriană Eutropia, un fiu Maxențiu. În conformitate cu o veche tradiție,

să înceapă o etapă nouă a vieții, aceea de pribeag. Îl așteaptă încă 40 de ani de trai în Siberia, printre străini, fără părinți și rude, având numai câțiva prieteni din aceeași lume cu el. Totuși, reușește să se adapteze la noua viață, fiind un adevărat luptător. Este reabilitat în 1958. Se încadrează într-o activitate tehnică și reușește să se impună prin seriozitate și competență. Își găsește și o tovarășă de viață, o persoană remarcabilă, Veronica Afanasievna, care îl înțelege și îl sprijină. Ea acceptă să-și lege viața încă în Siberia de un paria. Au doi fii, dar, din nefericire pentru el, Vadim Pirogan nu-i poate transforma în luptători pentru idealurile sale. Unul dintre ei se găsește la Chișinău, iar altul a rămas să trăiască la Komsomolsk-pe-Amur.

In cele din urmă, i se permite întoarcerea, dar nu acasă, ci doar aproape de casă, în Ucraina. Studiază, începând din anul 1961, la Institutul Politehnic din Lvov și devine inginer, lucrând la o uzină de autobuze. Se pensionează în anul 1984. Abia în 1989 își vede visul cu ochii și revine în Basarabia. Aici se poate dedica luptei pentru reafirmarea drepturilor istorice și sociale ale basarabenilor, pentru renașterea lor națională, cu afirmarea dreptului de a vorbi și scrie în limba lor. L-am reîntâlnit atunci și m-a emoționat profund spiritul său neînfrânt și pasiunea cu care acționa, cât și modul cum se încadra total în lupta forțelor proromânești din Basarabia.

Pe lângă toate activitățile sale sociale, politice și literare,

Vadim Pirogan devine promotorul unei idei pe care o consideră acțiunea majoră a vieții sale. El creează la Chișinău Muzeul Memoriei Neamului. Printr-o activitate neobosită și multă perseverență reușește să adune fonduri și să capete donații. Față de ostilitatea surdă a autorităților locale, care nu vedeau cu ochi buni apariția acestui muzeu, el găsește soluția. După mari eforturi, adună fondurile necesare și, în cele din urmă, intră în posesia unui spațiu la parterul unui bloc de locuințe, pe strada Negruzzi nr. 4, în inima zonei centrale a orașului. Aici acumulează exponate importante, care se referă la tot ce reprezintă prezența și trecutul neamului românesc în Basarabia. Iar în ziua de 23 aprilie 2003, munca sa este încununată de succes și se inaugurează în mod oficial Muzeul Memoriei Neamului de la Chișinău.

Exponatele muzeului abordează toate capitolele principale ale istoriei neamului românesc de pe aceste meleaguri. Astfel, un loc de frunte îl ocupă Sfatul Țării, cu tot ce a însemnat acesta în istoria Basarabiei și României. Muzeul este, de asemenea, dedicat deportaților și victimelor regimului sovietic; participanților la război (1941-1945); membrilor organizațiilor clandestine de luptă ale tineretului studios (1940-1941); luptătorilor căzuți în mișcarea de rezistență împotriva armatei sovietice de ocupație (1944-1945) etc. Muzeul prezintă, de asemenea, imagini ale patrioților basarabeni, inclusiv ale celor contemporani, care au sprijinit crearea

acestei instituții. De altfel, Muzeul Memoriei Neamului este și un centru cultural, care ocupă un loc important în peisajul social al Chișinăului și al Republicii Moldova. Prin programul său de activitate, Muzeul Memoriei Neamului este o importantă școală pentru tinerele generații, inculcându-le elementele fundamentale ale patriotismului și cunoașterea exemplului predecesorilor.

La 23 august 2010, președintele interimar al Republicii Moldova, domnul Mihai Ghimpu, a semnat decretul prin care a conferit „Ordinul Republicii” unui grup de 52 de luptători împotriva regimului comunist de ocupație. Această distincție de stat a fost acordată „în semn de profundă recunoștință față de persoanele care, fiind martore la tragicele consecințe ale semnării Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, au opus, după 28 iunie 1940, rezistență regimului totalitar comunist de ocupație, punându-și în pericol viața și libertatea și care, pentru verticalitatea, curajul și spiritul patriotic de care au dat dovadă au fost condamnate la moarte sau la privațiune de libertate”. Printre cei decorați se numără, cu titlu post-mortem, și Vadim Ștefan Pirogan, considerat „luptător erou anticomunist”, condamnat în 1942, când se găsea în Siberia, la cinci ani privațiune de libertate. Este o recompensă care i se cuvine pe deplin și care îl așază astfel în Panteonul personalităților neamului românesc de pretutindeni. ■

abdice oficial în favoarea lui Maxențiu.

Ordinea tetrarhică trebuia însă respectată, iar Galeriu era decis să o restabilească. Așa că, spre sfârșitul verii lui 307, a hotărât să plece personal la Roma, pentru a repune lucrurile în ordine. Severus era acum ostaticul lui Maximian. Galeriu nu a fost impresionat de captivitatea lui Severus, care, pentru sistemul tetrarhic condus de el, continua să fie augustul legitim al Occidentului, și a invadat Italia, pentru a-l pedepsi pe Maxențiu. Severus a murit în condiții neclare, în toamna lui 307, curând după începerea acțiunilor militare.

Dioclețian refuză puterea

În fruntea militarilor, Galeriu a ajuns, fără opreliști, până sub zidurile Romei. Acolo a pățit ceea ce lui, *Maximus Augustus*, nu i se întâmplase nici în visele cele mai urâte: sub ochii săi, soldații au început să dezerteze, trecând în tabăra lui Maxențiu. Șeful Tetrarhiei a trebuit să se retragă și el, fără luptă, din fața zidurilor. Ca să se răzbune pe populația necooperantă a peninsulei italiice, pe drumul de întoarcere spre Dalmația, a permis soldaților să-i jefuiască pe locuitorii pașnici.

Galeriu nu s-a împăcat cu gândul rămânării lui Maxențiu pe tronul Romei, chiar dacă era conștient că Cetatea eternă nu putea fi cucerită prin mijloacele obișnuite, după cum constatasese el însuși pe teren. Pentru că Imperiul se confrunta și cu alte

probleme nerezolvate, *Maximus Augustus* a hotărât să convoace o conferință a celor mai importanți oameni din Imperiu, în speranța că, prin contribuția tuturor, vor fi găsite soluțiile necesare redresării situației. El a apelat la însuși Dioclețian, acum un distins împărat (*Senior Augustus*) retras în palatul de la Spalato (Split, pe Coasta Dalmației, în Croația), dar a cărui autoritate era încă foarte puternică.

În noiembrie 308, pe malul Dunării, în castrul de la Carnuntum (astăzi Petronell, Austria), au răspuns chemării lui Galeriu: Dioclețian, celălalt împărat retras Maximian (care, între timp, se certase cu fiul său Maxențiu și se refugiasse la ginerele Constantin, căsătorit în decembrie 307 cu fiica sa Fausta), generalul Licinius, vechi tovarăș de arme și prieten al lui Galeriu, și, probabil, Maximin Daia. Constantin, pretextând necesitatea rezolvării altor probleme importante, nu a fost prezent. Licinius a fost proclamat direct *August*, în locul decedatului Severus, deși nu fusese

încă un cezar. El a primit, oficial, întregul patrimoniu al augustului mort, deci și ceea ce se afla sub autoritatea lui Maxențiu, ca și misiunea de a-l izgoni din Roma. Pentru a fi cât mai sigur că uzurpatorul creștin își va găsi sfârșitul binemeritat, Galeriu a impus declararea acestuia „inamic public”: oricine îl putea omorî pe împăratul de la Roma, fără teama de a fi, vreodată, tras la răspundere. Maximian a fost convins să renunțe la titlul său de august revenit (ilegal!) la putere, la chemarea lui Maxențiu, și să se retragă, din nou.

Teoretic, ordinea tetrarhică fusese restabilită. Rămânea doar ca aceste hotărâri să fie puse în practică. Nu prea se întrezărea cum anume. Mai ales că Dioclețian, care a fost invitat să revină la putere, a refuzat, motivând că plăcerea cultivării legumelor, la Spalato, era prea mare, pentru a o abandona în folosul mantiei imperiale!

Dar nimeni nu s-a grăbit nici să-l ucidă, nici măcar să-l alunge pe Maxențiu. La 30 aprilie 311, grav bolnav, Galeriu și-a călcat pe inimă și a decis legalizarea cultului creștin. Câteva zile mai târziu, *Maximus Augustus* a murit. Chiar dacă oamenii de rând nu-și dădeau seama, legalizarea creștinismului însemna abandonarea bazei ideologice a Tetrarhiei și, în fapt, sfârșitul sistemului imaginat de Dioclețian pentru salvarea Imperiului roman. De acum, toate premisele erau favorabile unor schimbări importante în stat.

Persecutarea creștinilor
de către Maximin Daia, miniatură medievală

(Va urma)

el ar fi trebuit să-i urmeze la tron. La fel se întâmpla cu Constanțiu, care îl avea pe Constantin, de la fosta concubină Elena, între timp repudiată, pentru a se putea căsători cu Teodora, fiica lui Maximian. Dacă Maxențiu era un tânăr de 22 ani fără experiență militară, Constantin, care avea cam 30 ani, era deja un militar cu stagii îndelungate pe câmpurile de luptă, alături de Dioclețian și de Galeriu. Este posibil ca Dioclețian să fi căzut la o înțelegere cu Maximian, poate și cu Constanțiu, în ceea ce privea succesiunea la tron a fiilor. Lactanțiu, unul dintre Părinții Bisericii, relatează o convorbire dintre Dioclețian și Galeriu, în care părintele Tetrarhiei îi spunea celui din urmă că Maxențiu și Constantin trebuie numiți în funcțiile de cezari, ceea ce interlocutorul a refuzat, probabil invocând reglementările tetrarhice în vigoare. Dioclețian nu a insistat, poate pentru că el nu avea decât o fată, Valeria, căsătorită, de altfel, cu Galeriu.

Tetrarhia nu a putut funcționa în formula inițiată la 1 mai 305 decât până la 25 iulie 306, când Constanțiu a murit, bolnav, în tabăra de la Eboracum (York Marea Britanie). Constantin se afla alături de tatăl său, devenit *Maximus Augustus*, și îl însoțise în toate expedițiile militare. El se făcuse bine cunoscut și, probabil, admirat și iubit de soldați, care nu au întârziat să-l proclame împărat, în locul tatălui decedat. Galeriu, devenit el însuși *Maximus Augustus*, nu a vrut să-i recunoască decât titlul de cezar și l-a numit *August* pe Severus, cel care fusese cezarul lui Constanțiu. Constantin a fost nevoit să

Dioclețian...

accepte, deoarece fusese proclamat împărat de către soldați, și nu conform reglementărilor tetrarhice. Acțiunea de la Eboracum însemna uzurparea puterii imperiale, fiind nu numai ilegală, dar și contrară spiritului tetrarhic, care urmărea, printre altele, să împiedice amestecul armatei în politică.

Găsindu-se la Roma, Maxențiu a aflat ce făcuse Constantin și cum reacționase Galeriu. Considerând că ar putea proceda la fel, la 28 octombrie 306, el a acceptat să fie proclamat *Augustus* de către militari, ceea ce însemna, la fel ca în cazul lui Constantin,

uzurparea puterii imperiale. Senatul, al cărui lider era prefectul orașului, un anume Annius Anullinus, a acceptat tacit situația. Dar pentru Galeriu era, deja, prea mult, chiar dacă acum era vorba despre ginerele lui (între timp, din interese politice, Maxențiu fusese căsătorit cu Valeria Maximilla, fiica lui Galeriu). Maxențiu, care era doar fiul unui fost august, nu avea nici experiență militară și, culmea, se mai și creștinase!

Galeriu nu a trebuit să stea prea mult pe gânduri și l-a trimis pe augustul legal, Severus, să-l pedepsească pe obraznicul Maxențiu. În primăvara lui 307, Severus a plecat din Milano, capitala lui, spre Roma, și, din fața zidurilor, i-a cerut lui Maxențiu să părăsească orașul. Acesta a refuzat și Severus s-a decis să asedieze Roma. Doar că asediul unei cetăți cu ziduri lungi de 19 km, înalte, pe alocuri, de 15-20 m și dotate cu o mulțime de turnuri, era un lucru imposibil, în lipsa unor mașini de asalt perfecționate și a unui mare număr de militari.

În plus, în fața zidurilor, Severus s-a văzut părăsit de majoritatea militarilor, fiind, astfel, nevoit să renunțe la asediul Romei și să se retragă, cu puținii soldați rămași credincioși, în bine întărită cetate a Ravennei, anticipând reîntrarea în scenă a lui Maximian, ce fusese chemat în ajutor de fiul său. Într-adevăr, Maximian a asediat Ravenna, dar nu a izbutit să o cucerească. Au început tratativele pentru predarea lui Severus, care ceruse ajutorul lui Galeriu. *Maximus Augustus* nu a trimis întăririle cerute și Severus a fost convins să se predea și să

... și ruinele palatului său din Split

Ra călătorind

adultă – miezul zilei și bătrânețea – apusul. Atum, creatorul universului, a rămas însă pentru egipteni „zeul zeilor”. *Cartea morților* explică diferențele ipostaze ale divinității solare: „Re călătorește în timpul nopții sub forma lui Atum, deci Re nu poate exista fără Atum”.

Atum a dat naștere elementelor de bază ale lumii fie prin salivă, fie prin sămânță, care au căzut pe pământul primordial. Astfel, a apărut primul cuplu divin: Șu – aerul și Tefnut – umiditatea. Din alăturarea lor s-au ivit doi gemeni: Geb, pământul, entitatea masculină, și Nut, cerul, entitatea feminină. Ei s-au născut înlănțuiți, dar Atum i-a poruncit lui Șu să-i despartă și, astfel, între pământ și cer a rămas aerul, respectiv spațiul atât de necesar pentru nașterea vieții. În iconografia egipteană, Nut era reprezentată adesea sub forma unei femei cu trupul gol, acoperit de stele, aplecată, ca un arc de cerc, deasupra lui Geb – sub forma unui bărbat culcat pe spate.

Pentru a opri actul de creație, Atum a cerut separarea Pământului de cer, condamându-i, astfel, pe cei doi la sterilitate, ei neputând avea

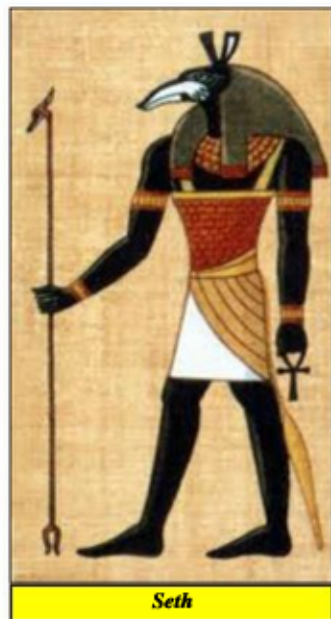
urmasi în cele 360 de zile, cât dura anul solar egiptean. Demiurgul crease Cosmosul, triumfase asupra haosului și se temea ca nu cumva continuarea să provoace dezechilibrul. Însă Nut era însărcinată și cel care i-a sărit în ajutor a fost Thot, zeul înțelepciunii divine, al scrierii sacre, mare magician, cel care a provocat Luna la o partidă de dame, urmând ca, în cazul în care va câștiga jocul, astrul nopții să-i dea cinci zile în afara timpului creat de Atum și pe care el nu le putea controla. Thot a câștigat și, astfel, s-au adăugat la cele 360 de zile alte cinci, numite de egipteni „zile deasupra anului”, iar, de către greci, *epagomene*, adică suplimentare. În cele cinci zile, Nut a dat naștere celor cinci mari zei Osiris, Isis, Seth, Nephtis și Horus cel Mare. Cel din urmă a dispărut, treptat, din panteonul egiptean, locul fiindu-i luat de Horus, fiul lui Isis și al lui Osiris.

La Memphis, la început a fost cuvântul

Modelul heliopolitan a fost adoptat parțial la Memphis, în timpul Regatului Vechi (apro-

ximativ 2700-2200 î.H.), atunci când orașul a devenit capitala Egiptului. În geneza memphită locul lui Atum a fost luat de Ptah, care, la rândul său, a creat universul, zeii și oamenii. Ptah era olarul, artizanul universal, care a folosit drept instrument de creație cuvântul. Ptah deținea funcții și manifestări diverse: de la olarul universal, patron al artizanilor, dar și creator universal, până la cel de Apis, taurul sacru, simbolul fertilității, dar și simbol solar – adorat la Memphis încă din epoca arhaică (ultima decadă a lunii *choiak* era dedicată sărbătoririi triadei Ptah-Sokaris-Osiris).

De altfel, numele complet al lui Ptah era *Hut-Ka-Ptah*, tradus în limba greacă *Aegyptos*, termen ce va desemna, ulterior, întreaga țară – Egiptul. La Memphis, Ptah era considerat părinte al divinității solare, anterior lui Atum, iar apoi lui Amon-Re. Era reprezentat sub forma unui bărbat-mumie, cu capul ras, fără a purta vreo coroană simbol, în mână cu un sceptru lung, *djedul*, simbol al

Seth

Inițial, fiecare mare centru urban din Egiptul antic și-a avut propria teorie cosmogonică, în care divinitatea locală își asuma rolul de demiurg. Cele mai importante teorii, cele care au cunoscut o largă răspândire, atât în timp, cât și în spațiu, au devenit adevărate mituri „universale”, precum cele elaborate la Heliopolis (Cetatea Soarelui în limba greacă; în egipteană Iounou; astăzi o suburbie a orașului Cairo), Memphis (capitala Egiptului, în timpul Regatului Vechi; în egipteană Mennefer), Hermopolis (reședința lui Thot; în egipteană Khemenou; astăzi, localitatea El Aşmunein, la 300 km sud de Cairo) și Esna (aflată la sud de Luxor; grecii au numit-o Latopolis, egiptenii – Iounejt).

Heliopolis, așa cum arăta în secolul al XVIII-lea

MITURILE CREAȚIEI LA VECHII EGIPTENI

MARIA PREDĂ

Toate miturile egiptene au utilizat descrierea nașterii lumii dintr-un haos lichid, oceanul primordial – Noun. Dar de acolo au pornit, apoi, diferențele...

Cel mai vechi și mai răspândit mit al creației, apărut probabil încă în epoca predinastică (înainte de 3100 î.H.), a fost cel din Heliopolis, oraș considerat „leagănul tuturor zeilor”. Creatorul heliopolitan era Atum (asociat ulterior cu Re, divinitate solară), cel care plutea pe apele oceanului primordial. După unele variante, Atum era prezentat închis în caliciul unui lotus, care, poposind pe uscat, și-a deschis petalele, lăsând să apară divinitatea creatoare sub forma

unui copil cu discul solar pe cap. Tot din Noun s-a ridicat și cel dintâi tărâm, având forma unei coline primordiale, suport pentru creația viitoare. A fost reprezentat sub forma pietrei Benben (în grecește, obelisc), având vârful ca o piramidă aurită, ce simboliza razele pietrificate ale Soarelui.

Cum s-a născut lumea

Treptat, s-a trecut la „solariizarea” divinității creatoare și, probabil în timpul Dinastiei a II-a, preoții heliopolitani au introdus cultul lui Re, divinitate care a preluat o parte dintre funcțiile lui Atum. Pentru a face posibilă coabitarea celor

două ipostaze ale divinității creatoare, clerul l-a transformat pe Atum în „soarele la apus”, cel împlinit, dar și îmbătrânit și absorbit de tenebre, iar pe Re – astrul aflat în plenitudinea forțelor, la zenit, numit în acea ipostază Horakhty, adică „al ambelor orizonturi, reprezentat cu cap de șoim”. De asemenea, preoții au creat și un soare tânăr, mai „matinal” – Khephri, „cel care revine la viață” – reprezentat fie sub forma unui scarabeu, fie emanând dintr-o sferă. Cele trei manifestări ale divinității solare în drumul său pe cer, de la răsărit la apus, simbolizau și cele trei etape esențiale din viața unui om: copilăria – răsăritul; vârsta

Neith

nitare creatoare. Pentru a merge la Sais, ea a luat forma vacii Ihet, iar, pentru a-și proteja fiul, pe Re, de maleficul șarpe Apophis, l-a așezat între coarnele sale, sub forma unui disc solar. Deși în timpul Regatului Vechi și al Regatului Nou Neith avea să intre într-un con de umbră, cultul ei va renaște în forță în Epoca Târzie, la Esna, Egiptul de Sus, când o dinastie originară din Sais va conduce Regatul. Va deveni și mama zeului crocodil Sobek și, identificându-se cu Hathor, Isis, Nephtis și Selkis (zeița scorpion), va căpăta puteri magice, menite a alunga răul, în mod particular pe Apophis.

În epoca Regatului Nou, Neith a deținut și un important rol în judecata divină, așa cum reiese dintr-un text din epoca ramesidă, *Povestea despre Horus și Seth*. Se spune că tribunalul prezidat de Re nu reușea să decidă cui să-i revină moștenirea lui Osiris – fiului său, Horus, sau fratelui, Seth. Atunci, Re a hotărât să-i dicteze lui Thot o scrisoare adresată lui Neith, în care zeița era rugată să se pronunțe în acel complicat caz. Răspunsul lui Neith a sunat astfel: „Dați moștenirea lui Osiris fiului său

Horus! Nu comiteți acte de injustiție pentru că mă voi înfuria și voi sfărâma cerul pe Pământ”. Tribunalul lui Re i-a respectat hotărârea. De asemenea, din *Textele sarcofagelor* aflăm despre rolul jucat de Neith în judecata defunctului de către tribunalul osirian.

Binele și răul

Vechii egipteni considerau că universul avea la bază lupta continuă dintre două forțe opuse: cea creatoare și cea distructivă. Astfel, în apele lui Noun se ascundea și elementul opus creației, simbolizat prin șarpele Apophis. Potrivit mitologiei, la fiecare început de zi, înainte de răsărit, se ducea o luptă pe viață și pe moarte între zeul solar și Apophis, cel din urmă încercând să împiedice nașterea unei noi zile, pentru ca pământul să recadă în haosul original. De aceea, înaintea fiecărui răsărit, în toate templele din țară, se desfășurau ritualuri menite să ajute Soarele în lupta cu forțele întunericului. Avem informații despre acele ritualuri din *Cartea pentru a respinge (răul) și a proteja barca divină*, text gravat pe pereții templului osirian de la Denderah, din papirusul intitulat *Răsturnarea lui Apophis, dușmanul lui Re*, sau din *Cartea*

despre cum să-l respingi pe cel agresiv, ultima datând din Epoca Târzie, secolul al IV-lea î.H., când Seth era considerat echivalentul lui Apophis. Iată descrierea unui astfel de ritual: mai întâi, erau lovite și scuipate mici figurine reprezentându-l pe Apophis, repetându-se incantația: „înapoi, tu rebelule, cu caracter viclean, cel căruia Re i-a oprit pașii, care s-a răzvrătit la sânul propriei mame, care a făcut rău, care a fost neloial”; apoi, figurinele erau arse. Nu se viza distrugerea definitivă a răului – simbolizat de Apophis –, ci doar transformarea sa, temporală, într-un element inofensiv.

Divinitatea creatoare avea nevoie și de instrumente pentru a împlini actul genezei. Ele erau Hou, Sia și Heka, recunoscute atât la Heliopolis, cât și la Memphis. Sia era personificarea discernământului creator, iar Hou – personificarea vocii creatoare a divinității, a cuvântului creator, cel care a făcut să apară existența; deci, cu Sia a fost concepută lumea, iar cu Hou a fost concretizată. Inima creatorului (Atum sau Ptah) era reședința lui Sia, unde el concepea creația, apoi Hou, cuvântul, puneă în execuție ceea ce a creat Sia în inima creatorului (Vechii egipteni considerau inima

Șarpele Apophis

Ptah

coloanei cunoașterii divine, ulterior asimilat coloanei vertebrale a lui Osiris. De altfel, tot acolo s-a născut și mitul osirian, cel care a marcat întreaga spiritualitate egipteană, mai ales în timpul Regatului Nou (1500-1000 î.H.).

Indiferent de evoluția credințelor religioase, cultul lui Ptah s-a menținut chiar și sub formă sincretică cu alte divinități. Dacă în timpul Regatului Vechi, Ptah a fost asociat cu Osiris, formând o triadă împreună cu Sokaris, altă divinitate predinastică din Memphis, care a împărțit, inițial, funcția de patron al artizanilor cu Ptah, în timpul Regatului Nou, a format triada sincretică cu Amon și Re, așa cum rezultă dintr-o inscripție descoperită în mormântul lui Tutankhamon: „Marii zei sunt Amon, Re și Ptah. Ei nu sunt decât unul singur, Amon fiind cunoașterea, care se poate vedea prin Re și al cărui înveliș terestru este Ptah.”

Patru broaște și patru șerpi

Teologii din Hermopolis au conceput creația în mod

diferit: din Noun, oceanul primordial, s-au născut patru cupluri de divinități (*ogdoada*). Patru broaște, entități masculine, și patru șerpi, entități feminine, au dat naștere lumii, depunând un ou pe colina primordială ridicată din apele haosului, acolo unde se afla orașul Hermopolis. Din acel ou s-a născut demiurgul solar. Cele patru cupluri erau Noun și Nounet – apa, Hekou și Heket – infinit timp și spațiu,

Kekou și Keket – tenebrele originare, Amon („Cel ascuns”) și Amonet – forța creatoare ascunsă. Modelul hermetopolitan a fost adoptat și la Theba.

Au existat mai multe variante ale acelui model cosmogonic. După unele, cele patru perechi de divinități ar fi fecundat o floare de lotus, din care s-a născut divinitatea solară; după altele – însuși zeul Thot, sub formă de Ibis, ar fi depus oul pe primul pământ ridicat din Noun.

La Esna, în timpul Dinastiei a XXVI-a *saite* (685-525 î.H., denumită după orașul-capitală Sais), s-a impus o nouă cosmogonie, care a admis, pentru prima oară, crearea lumii de către o divinitate feminină Neith. Aflată la originile lumii, zeița demiurg a fost, uneori, menționată fie ca „marea mamă primordială”, fie ca „mama soarelui”. Într-un text datând din epoca Regatului Vechi se spunea că „Neith s-a născut din ea însăși în Deltă, atunci când pământul era încă acoperit de tenebre”.

A fost venerată la Sais, în Deltă, încă din epoca arhaică, fiind, inițial, o divinitate locală a războiului, a vânătorilor, dar și a țesătorilor, identificată, ulterior, la greci, cu Athena și, uneori, chiar cu Diana. Un rol de prim rang a căpătat în secolul al VII-lea î.H., în timpul Dinastiei a XXVI-a, când a devenit o zeiță „universală”, născătoare a lumii. Potrivit celor mai vechi legende, Neith a creat universul prin șapte cuvinte – simbolizate uneori prin șapte săgeți. Astfel, ea a apărut sub forma unei femei purtând pe cap coroana roșie a Egiptului de Jos și în mâini ținând un arc cu șapte săgeți. Rostind șapte cuvinte sau trăgând cu arcul șapte săgeți, a creat cele 30 de divinități primordiale, care au ajutat-o în actul de creație. Copilul ei preferat a fost Re – soarele, suveranul etern al lumii. Potrivit unei alte versiuni, într-o zi, Re, negăsindu-și mama, pe Neith, a început să plângă și, din lacrimile sale, au apărut pe Pământ oamenii.

Au existat și numeroase legende legate de acea divi-

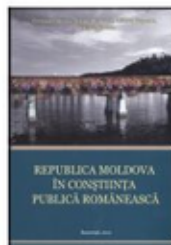
Isis alăptându-l pe Horus

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Florica Dobre, Florian Banu, Luminița Banu, Laura Stancu – ACȚIUNEA „RECUPERAREA” SECURITATEA ȘI EMIGRAREA GERMANILOR DIN ROMÂNIA (1962-1989)**, (sub egida Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității)

Editura Enciclopedică, București, 2011, 943 pp.

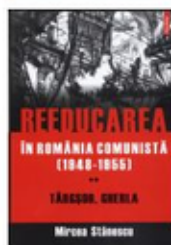
● **Cristian Ghinea, István Horváth, Liliana Popescu, Victoria Stoiciu – REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONȘTIINȚA PUBLICĂ ROMÂNEASCĂ**

București, Fundația Soros, România 2011, 221 pp.

● **Maria Bancea-Ilioiaia, Christina Zarifopol-Illias – DOUĂ FIGURI DE SEAMĂ ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC: NECULAI ȘI ELISA BANCEA INSTITUTORI AI ȘCOLII „ION CREANGĂ” DIN HUMULEȘTI, TÂRGU-NEAMȚ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX**

Editura Anima, București, 2011, 191 pp.

● **Mircea Stănescu – REEDUCAREA ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ (1948-1955)**, vol. 2, TÂRGȘOR, GHERLA

Editura Polirom, Iași, 2010, 301 pp.

● **Alexandru Popescu – FRUMOSELE AGENTE. FEMEILE ȘI SPIONAJUL. O ISTORIE UNIVERSALĂ**

Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, 274 pp.

● **Liliana Corobca – EPURAREA CĂRȚILOR ÎN ROMÂNIA (1944-1964). DOCUMENTE**

Editura Tritonic, București, 2010, 380 pp.

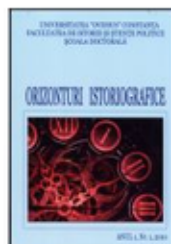
● **Aurel Turbăceanu – ARABII ȘI RELAȚIILE ROMÂNIO-ARABE**

Editura Niculescu, București, 2010, 558 pp.

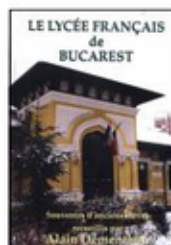
● **THEODOR AMAN, PICTOR ȘI GRAVOR**

Muzeul Național Cotroceni, București, 2011, 135 pp.

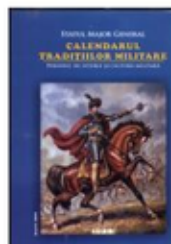
● **Universitatea „Ovidius” Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Școala Doctorală – ORIZONTURI ISTORIOGRAFICE**, anul I, nr. 1

Editura Demiurg®, Iași, 2010, 308 pp.

● **LE LYCÉE FRANÇAIS DE BUCAREST. SOUVENIRS D'ANCIENS ÉLÈVES RECUEILLIS PAR ALAIN DEMENTHON**

Editura Fundației Culturale „Memoria”, 2010, 141 pp.

● **CALENDARUL TRADIȚIILOR MILITARE 2011** (Periodic de istorie și cultură militară editat de Serviciul Istoric al Armatei, lansat cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la înființarea Statului Major General), Anul II, 2010

Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, 207 pp.

● **DUNĂREA DE JOS** (Revistă lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)

Serie nouă (anul X), nr. 111, mai 2011

Apis sub înfățișarea unui taur

drept centrul voinței și al inteligenței).

Ulterior intervenea Heka, personificarea magiei divine, care veghea la buna desfășurare și finalizare a actului de creație. Hou, Sia și Heka continuau să-l însoțească pe creator în barca solară: la pupă se afla Sia; în centru, în spatele creatorului, veghea Hou, iar la provă se afla Heka. Prezența lor permanentă în barca solară amintea faptul că fiecare răsărit era o nouă creație, un nou triumf al ordinii asupra haosului.

Lumea, odată creată, trebuia menținută într-un echilibru opus dezordinii. Încarnarea echilibrului universal era Maatul, legea ce garanta armonia lumii. Mai puțin o divinitate și mai mult un principiu metafizic, ea reprezenta adevărul, justiția și rectitudinea. Era reprezentată adesea sub forma unei femei tinere, așezată în genunchi și purtând pe cap o pană de struț (și semnul hieroglific al numelui Maatului), care evoca lumina. În mână ținea crucea Ankh, cheia vieții. Ea era pretutindeni în natură, se afla în fiecare ființă vie, căreia îi garanta echilibrul existenței. Nu avea

nevoie de temple proprii, dar era prezentă în toate sanctuarele, alături de toate divinitățile, fiecare templu având o poartă a Maatului. În unele legende apare ca fiica lui Atum, în altele, ca soția lui Re. Ca fiică a lui Atum a fost și ea creată la începutul lumii; era echivalentă cu viața, cu sursa tuturor energiilor. Toate divinitățile feminine îi puteau utiliza personalitatea, ea manifestându-se uneori și în Ureus, cobra femelă sacră, care era o altă imagine a echilibrului cosmic și terestru. Începând cu Dinastia a XVIII-a (1550-1292 î.H.), cuplul regal egiptean era comparat cu cuplul

mea divină, Maatul inspirându-i, asemenea zeilor, comportamentul. El avea datorită de a menține sau de a restabili Maatul – ordinea socială și cea lumească. Administrația țării era pusă sub *legea Maatului*, lege ce trebuia respectată de la mării preoți și înalții demnitari, până la micii funcționari din administrația locală.

Începând cu Epoca Regatului Nou, Maatul a jucat un rol important în judecata de apoi, ea fiind cea care, în prezența lui Osiris și a celor 42 de ajutoare de judecatori divini, decidea admiterea defunctului în „lumea de dincolo”. Era ceremonia „trecerii

inimii”, care consta în așezarea inimii defunctului pe un talger al balanței divine, iar pe celălalt talger se așeza Maatul sau își așeza doar pana sa de struț. Dacă inima se dovedea mai ușoară decât Maatul sau se menținea în echilibru, tribunalul divin admi-

tea trecerea defunctului în „paradisul” lui Osiris. ■

O litanie sacră vorbește de importanța Maatului în viața fiecărui individ: „Fiecare trăiește prin Maat, fiecare reîntinerește la vederea ei, trăiește din parfumul ei. Fiecare om este făcut din carnea lui Maat. Ceea ce bei este licoarea lui Maat. În bătlie, Maat este alături de tine pentru a-i combate pe dușmani: ea se află în întreaga ta ființă și este pentru fiecare garanția eternității”.

Re-Maat, fiind o garanție a bunei funcționări a societății.

Maatul era „hrana zeilor”, alături de zei, și toți regii erau obligați să se conformeze regulilor ei. Un fragment din *Carta morților* menționa: „Maatul din cer luminează cele Două Ținuturi (Egiptul de Sus și Egiptul de Jos) cu frumusețea razelor sale”. Maatul asigura revenirea luminii, succesiunea zilelor și nopților, conducând barca solară. Faraonul, zeu între oameni, asigura legătura între supuși și lu-

Osiris, Isis și Horus

DOMNUL WATANABE CĂUTA DOI MARAMUREȘENI DE TREABĂ

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

În vara anului 1973, eram secretar I în cadrul Ambasadei României la Tokio. Doamna Tatiana Nomura, o româncă din Basarabia, căsătorită cu un japonez, căpitanul Saburo Nomura, care făcuse parte din biroul atașaturii militare nipone în România, m-a anunțat că vrea să vină la Ambasadă cu un japonez deosebit. Doamna urmasa Facultatea de Chimie la București și, în 1942, se cunoscuse la un bal cu tânărul căpitan. El învățase limba rusă la Academia Militară niponă, ea o știa din familie, se căsătoriseră în 1943, iar în anul următor aveau primul copil, botezat Ion. Se repatriaseră în Japonia, la Tokio, în anul 1946, cu trenuri de marfă, trecând prin mari peripeții. Călătoria durase mai bine de șase luni, din cauza greutăților ce li se făceau în drumul parcurs prin Rusia europeană și Siberia. Revenind la solicitarea doamnei Nomura, am convenit împreună ora și cei doi au apărut. Oaspetele știa destul de puțin limba engleză, așa că doamna a făcut și oficiul de translator pentru limba română.

Toru Watanabe, fost căpitan în armata imperială, se afla atunci la conducerea unei întreprinderi de pescuit în orașul Hakkodate, de pe litoralul sudic al insulei Hokkaido. Mi-a povestit că în 1945, fiind în Manciuria, a căzut prizonier la ruși, când aceștia au invadat-o, după ce au declarat război Japoniei, la 9 august. Watanabe a ajuns într-un lagăr din estul Siberiei. Acolo se aflau și prizonieri români. Cu doi dintre ei s-a împrietenit. Erau maramureșeni. Unul știa limba rusă, iar el, Watanabe, învățase un pic de rusă la Școala Militară, așa că s-au înțeles. Îi părea rău că nu le mai reținuse numele de familie. Știa doar că pe unul îl chema Gheorghe, iar pe celălalt, cel care știa rușește, Vasile. Căzuseră prizonieri la Stalingrad, în ianuarie 1943. Erau tineri, necăsătoriți, ca și el, sănătoși și foarte buni lucrători într-o echipă de tăietori și

fasonatori de lemn din pădurea siberiană. Spuneau că și în țară făcuseră aceeași meserie. Norma lor era exagerată de mare și trebuia îndeplinită, altfel nu-și primeau rația de alimente, dar ei îl ajutau și pe japonez să și-o facă pe a lui.

Din cauza unei răceli și a efortului mare, Watanabe s-a îmbolnăvit și s-a aflat la un pas de moarte. Atunci românii i-au preluat toată norma, ca el să poată primi rația de mâncare, mai consistentă pentru tăietorii de lemne. Boala însă s-a agravat. A avut nevoie de transfuzie de sânge, or, doctorii nu aveau sânge în lagăr. Tot românii l-au ajutat. Vasile avea aceeași grupă cu el, așa că, spunea japonezul, în venele lui curgea și sânge românesc. Vreo opt-zece zile doctorii i-au făcut transfuzii și boala a cedat. „Sângele a fost bun“, a comentat Watanabe. În două-trei săptămâni s-a pus pe picioare și și-a reluat munca în pădure, ușurând efortul prietenilor români. Dar nu știa ce să facă și cum să se revanșeze. Unul dintre ei spunea că are rude în S.U.A. și ar pleca acolo, că era mai aproape. Domnul Watanabe tare ar fi vrut să-l ajute, dar „n-a

Biserica maramureșeană

CAPTOR

4

1930. Hélène Boucher (1908-1934), o tânără franțuzoaică dintr-o familie bună care lucrează în domeniul modei, primește vizita unui prieten, demult neîntâlnit. Este Roger de Grésigny, pilot. Toată seara Hélène îl ascultă fascinată, povestindu-și zborurile. A doua zi dimineață domnișoara este pe pistă, la Orly, în compania unui prieten al lui Roger, care are un „Gipsy Moth“, un biplan ușor și simplu de mânuit. Urcă în avion și, foarte concentrată, fără să scoată o vorbă, zboară timp de 20 de minute, în compania tânărului. La coborârea din aparat, hotărârea ei este luată: „Roger, vreau să devin pilot“. Patru ani mai târziu, la 10 august 1934, Hélène Boucher stabilește un senzațional record mondial de viteză cu aeroplanul, 445,028 km/h. Avea să moară însă în timpul unui zbor de antrenament, în noiembrie același an, la 26 de ani, aparatul pierzând viteză la aterizare și lovindu-se de copacii unei păduri din apropiere de Versailles.

6

1814. Divanul solicită printr-o anafora ca pe Podul Mogoșoaiei, de la Curtea Veche până la capul Podului, să se instaleze la fiecare șapte case „câte un stâlp lung de un stângen și jumătate (aproape trei metri) și în capul stâlpului să aibă câte un felinar și pe toată seara să se pună câte o lumânare“. Mai târziu, în 1828-1829, pe unele străzi din București sunt instalate felinare luminate cu lumânări de seu, cu untdelemn de categorie inferioară sau cu untură de pește. În 1830 începe o campanie de amplasare de felinare pe cele patru ulițe principale ale orașului: Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), Podul Calicilor (Calea Rahovei), Podul Târgului de Afară (Calea Moșilor), Podul Beilicului (Calea Șerban Vodă).

16

919. Președintele american Woodrow Wilson, autorul faimoaselor 14 Puncte, ce interziceau războiul pentru următoarele secole, care a mers la Paris pentru a redacta Tratatul de la Versailles, de la sfârșitul Primului Război Mondial, se întoarce acasă. A petrecut șase luni în Europa, cu o singură revenire în țară, numai pentru o săptămână. Este cea mai lungă ședere în străinătate, din toate timpurile, a unui președinte american. Negocierile au fost grele, târăgănite, iar sănătatea liderului american are de suferit. Acum, odată sosit la Washington, el trebuie să-și impună voința în fața Congresului Statelor Unite, în sensul că trebuie să-l facă să ratifice Tratatul de la Versailles. Nu va reuși. America nu va ratifica Tratatul.

18

64. Are loc unul dintre cele mai mari dezastre care a lovit Roma. Începând din partea de sud-est, de lângă Circus Maximus, izbucnește un puternic incendiu. Împrăștiat de vântul de vară, focul cuprinde magazinele pline de bunuri inflamabile, înainteză rapid, distrugând o mare parte a vechiului oraș. Există foarte puține mărturii despre catastrofă. Tacitus, care are nouă ani la data dezastrului, descrie scena astfel: „Flăcările [...] avansau rapid, în ciuda măsurilor de a opri incendiul, focul propagându-se grabnic și orașul devenind o pradă ușoară, din cauza aleilor înguste și întortocheate și a străzilor fără formă din vechea Romă. În plus, femeile înfricoșate țipau continuu [...] Bărbații, îngrijindu-se de propria siguranță sau de siguranța celorlalți, cărau infirmii după ei sau se opreau să-i aștepte, încetineala combinându-se cu graba de a opri totul“.

21

1861. La aproximativ 50 km vest de Washington DC, la Bull Run, denumire dată după pârâul omonim din Virginia de Vest, are loc o victorie a sudiștilor în Războiul de Secesiune din Statele Unite ale Americii. Trupele nordiste, conduse de generalul Irwin McDowell, deschid bătălia cu un atac hotărât asupra sudiștilor lui Pierre Beauregard. Până la un punct, bătălia este nehotărâtă, dar, într-un moment critic, când sosesc întăriri în sprijinul sudiștilor, trupele nordiste o rup la fugă în dezordine.

INFILTRĂRI ȘI INTOXICĂRI ÎN MIȘCAREA COMUNISTĂ

ALIN SPÂNU

În perioada interbelică, pe „frontul din umbră” s-a dus un adevărat război cu agenții trimiși din Uniunea Sovietică și care aveau în Partidul Comunist din România un punct de sprijin însemnat. Prezentăm în continuare, pe baza unor documente inedite, două acțiuni finalizate cu succes de către Siguranță.

● Informații militare și propagandă ● Minarea și distrugerea unor poduri de cale ferată ● Un document contrafăcut de Siguranță, bine apreciat de sovietici ● Arestați din greșală ● Trec Nistrul cu întârziere ● Obiectivul principal, banii trimiși de Moscova ● Semn de recunoaștere: un ziar sub brațul stâng

Imagine din Sulina

Inspectoratul General de Siguranță Constanța a reușit să infiltreze un agent într-un mediu comunist-terorist și, timp de șase luni, a beneficiat de informațiile culese de acesta. O întâmplare a precipitat arestarea nucleului identificat, din păcate, fără șeful bandei.

Agentul Siguranței a reușit inițial să se infiltreze într-un mediu comunist local și apoi să pătrundă în anturajul unui emisar sovietic, Flor Ivanovici (conspirativ „Ceadar”). Acesta, după ce l-a remarcat, l-a testat și „recrutat”. Agentul a câștigat repede încrederea lui „Ceadar”, care l-a numit în fruntea grupei de spionaj din Brăila, punându-l în contact cu alți agenți pe care îi avea

în zonă. A primit numele conspirativ „Crot” și a devenit șeful grupului comunist „Iaceica”, obiectivele sale fiind procurarea de informații militare din județele Brăila și Galați, precum și propaganda printre locuitori, mai ales în mediul rural și muncitoresc.

În perioada 5-19 decembrie 1926, „Ceadar” a fost plecat la Chișinău pentru a aduce instrucțiuni, bani și materiale de propagandă. La întoarcere, el a trasat ca sarcină grupului „Iaceica” să execute recunoașterea podurilor de cale ferată din județele Brăila și Galați în scopul minării și distrugerii acestora, la un moment care le va fi indicat ulterior.

La 22 decembrie 1926, „Ceadar” și curierul său, Iacob Sebastian (zis „Svirepui”), au plecat la Tighina pentru a se întâlni cu un agent de legătură, ce trebuia să vină de la Kiev și să aducă arme, muniții și explozibil. Întâlnirea nu s-a realizat, curierul de la Kiev neputându-se. Cei doi au revenit la Brăila. Abia peste o lună, la 28 ianuarie 1927, a mai părăsit „Ceadar” orașul de reședință, pentru a efectua o inspecție în comuna Ghecet și la Tulcea, unde existau nuclee comuniste.

La începutul lunii februarie 1927, „Ceadar” și „Svirepui” au mai făcut un drum la Tighina, de unde au revenit cu noi instrucțiuni și bani, în vederea planificării acțiunii

fost să fie". Există și în japoneză această expresie, mi-a spus doamna Nomura.

Au fost eliberați cu toții pe neașteptate în 1949, fiind despărțiți chiar atunci, fără măcar să-și ia rămas bun: românii într-o parte, japonezii în alta. Regreta mult domnul Watanabe că nu reușise să le ia adresa românilor, ca să-i poată căuta după eliberare. Pe japonezi rușii îi transportaseră în Hokkaido și ajunseseră repede acasă. Se căsătorise cu o japoneză mai bogată decât el și astfel putuse înființa firma și întreprinderea sa de pescuit. Avea o situație materială destul de bună. Nu aveau însă copii. Doar soția avea trei nepoți de la o soră mai mică. Watanabe venise la Tokio cu treburile firmei și o cunoscuse întâmplător pe doamna Nomura. Auzind că e româncă, i-a relatat despre prietenia lui cu doi români în prizonieratul din Siberia. Nu-l părăsese gândul de a se revanșa față de gestul românilor din anii prizonieratului. De aceea venise la noi la ambasadă. Voia să-i găsească pe salvatorii lui. Iar doamna Nomura îi spusese că are legături la Ambasada României și că este membră a Asociației de prietenie Japonia-România, al cărei secretar general era domnul Shiro Suzuki.

Ne-am gândit la mai multe variante: să mergă el în Maramureș și să încerce să-i găsească; să facem publicitate în mass-media, pe la televiziuni, dar ne-am temut să nu apară vreun escroc.

Așa că am renunțat. El totuși nu voia să plece până nu găsim ceva prin care să își arate recunoștința față de cei doi români, față de România. Ne-am mai consultat cu doamna Nomura și am găsit soluția: să îl punem în contact cu domnul Suzuki și să înființăm la Hakkodate o filială a Asociației de prietenie Japonia-România. Astfel puteam populariza și întâmplarea din viața de prizonier a lui Watanabe în Siberia.

A urmat o organizare ca la carte. Domnul Suzuki s-a deplasat două zile la Hakkodate. În prima decadă a lunii iunie 1973, s-a anunțat „cu surle și trâmbițe”, cum se spune și în japoneză, după cum am aflat, adică prin afișe în tot orașul, anunțuri la radio și TV local, în presa locală, că

în zilele de 9 și 10 iunie aveau loc manifestări dedicate României și consacrate constituirii unei filiale a Asociației de prietenie Japonia-România, sub patronajul firmei de pescuit a domnului Watanabe, fost prizonier de război în Siberia și a cărui viață fusese salvată de doi români. În sala Primăriei din Hakkodate se puteau afla mai multe detalii. Urma o cină la un restaurant din imediata vecinătate a Primăriei.

A doua zi, peste 20 de persoane, românii invitați de la Ambasadă, de la Agenția Comercială, reprezentantul Agerpres la Tokio, membri ai Asociației din Tokio au făcut o excursie în oraș. Domnul Watanabe era în al nouălea cer. Au participat, de asemenea, oficialitățile din Hakkodate, iar mass-media a prezentat pe larg evenimentul. La reuniune domnul Watanabe a fost ales președinte al filialei. De la ambasadă noi am început să le expediem revista *Romania Today*, buletine Agerpres, cărți, atunci când le primeam din țară. Le trimiteam Bibliotecii Primăriei, unde era funcționar unul dintre membrii filialei Asociației de prietenie.

Domnul Watanabe a rămas un prieten apropiat al ambasadei, vizitându-ne de fiecare dată când venea cu afacerile lui la Tokio. Spera mereu că vom reuși să aflăm vreo veste despre cei doi maramureșeni. Poate reușim acum. ■

Biserică ortodoxă din Hakkodate

țiunile către reprezentanții partidului comunist din București, să fie, cu toții, arestați în flagrant. Pe baza discuțiilor preliminare și a unei recunoașteri pe teren, Măcelaru și Niki Ștefănescu au hotărât ca trecerea Nistrului să fie efectuată prin punctul de frontieră Rezina, cu sprijinul grănicerilor români, iar întoarcerea curierilor să aibă loc la 16 iulie 1931, prin același punct.

Din motive independente de voința lor, curierii care trebuia să fie trecuți în U.R.S.S. nu s-au prezentat la Rezina în timp util, astfel că trecerea a fost amânată. La 15 iulie 1931 au ajuns, dar a apărut o problemă în legătură cu materialul informativ pe care urma să îl ducă peste Nistru. Era vorba despre situația organizațiilor U.T.B. din România, diferite date numerice și schema gărilor din București și Iași. La fiecare șase luni, erau

transmise în U.R.S.S., sub controlul Siguranței, aceleași documente, cu modificări de formă privind adaosurile survenite. În urma discuțiilor, inspectorul Măcelaru a susținut ca materialul informativ să nu fie trimis, deoarece era incomplet și putea trezi bănueli sovieticilor. Era important ca fondurile pentru mișcarea comunistă să fie aduse cât mai repede în România și, evident, confiscate. Dacă se aștepta completarea materialului, acțiunea ar fi fost întârziată, iar fondurile și instrucțiunile de la Moscova ar fi putut intra în România pe o altă rută, necunoscută Direcției Poliției de Siguranță. Până la urmă, curierii comuniști au fost pregătiți imediat pentru trecerea Nistrului. Dar, alt ghinion, condițiile atmosferice nefavorabile au împiedicat trimiterea curierilor în noaptea

de 15/16 iulie 1931, astfel că s-a mai așteptat o zi pentru a fi expediați. În sfârșit, în noaptea de 16/17 iulie 1931 au trecut, iar revenirea a fost stabilită pentru noaptea de 21/22 iulie 1931, în același loc.

După revenirea curierilor, a urmat partea a doua a planului, aceea a identificării și arestării celor care veneau de la București. Informatorii Siguranței știau că trebuie să se întâlnească în ziua de 22 iulie 1931, în localitatea Rezina, cu delegatul sosit din București, recunoașterea urmând a fi făcută pe baza unui anumit ziar, ținut sub brațul stâng. Întâlnirea a fost pregătită din timp de ofițerii de Poliție și Siguranță, care au împânzit zona cu agenți acoperiți, astfel încât, atunci când curierii au predat delegatului banii primiți din U.R.S.S., au fost arestați în flagrant delict. ■

Chișinău în anii '20

de distrugere a podurilor de cale ferată din cele două județe.

Pentru continuarea activității agentului infiltrat, comisarul Rădulescu, șeful Serviciului de Siguranță din Brăila, a obținut de la Divizia 10 Infanterie un document militar contrafăcut, cu aparențe de original sustras din dosar (sigiliu, ștampile și semnături), care a fost oferit lui „Ceadar” ca din partea unui plutonier complice. Acest act, împreună cu altele și cu rapoartele de activitate ale agenților, au fost duse de „Svirepui” la Tighina, pentru a fi transmise organelor superioare din U.R.S.S., în luna martie 1927.

La 8 aprilie 1927, „Crot” a fost trimis la Tighina pentru a se întâlni cu curierul de la Kiev. S-a întors la Brăila cu Flor Ivanovici Kirciuc („Ceadar Mic”), care i-a comunicat că documentele trimise de el au fost apreciate de organele superioare și i-a destăinuit, printre altele, informații despre ramificațiile mișcării comuniste din Dobrogea, i-a trasat noi sarcini și i-a oferit 1.000 de dolari pentru cheltuieli. A doua zi, 9 aprilie 1927, „Ceadar” și „Svirepui” s-au dus la Galați, după care s-au îndreptat către Tulcea, de unde au cumpărat câteva sute de cartușe. În continuare, au inspectat Sulina, unde exista o celulă de spionaj compusă din Sava, mecanic la uzina electrică a orașului, și un oarecare Filat, din Chilia Veche. Comisarul Rădulescu a continuat colaborarea cu Divizia

Eugen Cristescu

10 Infanterie și a oferit agentului acoperit acte și documente ce păreau autentice.

Din păcate, la 25 mai 1927, din cauza unui eveniment neprevăzut, acțiunea de intoxicare a luat sfârșit. Compania de grăniceri Olănești, din Basarabia, a anunțat Divizia 10 că, la punctul de trecere Răscăuți, au fost arestați doi indivizi suspecti, asupra cărora s-au găsit documente militare românești. Ce nu știau grănicerii era că toate acele documente erau false și, prin gestul lor, s-a compromis o acțiune de infiltrare în mișcarea comunistă.

Comisarul Rădulescu a luat hotărârea să-i aresteze pe spionii comuniști identificați până în acel moment, deoarece exista posibilitatea ca ei să fie anunțați de arestarea curierilor și să li se piardă urma. Pentru ca bănuiala să nu cadă pe agentul infiltrat, s-a lansat zvonul că cei doi curieri au fost an-

chetați și forțați să-și divulge tovarășii. Au fost arestați Iacob Sebastian („Svirepui”), Filat Canareica („Tilionief”), Sava Savelovici („Zabarov”), Silifon Terente, Iftimie Roman și Ichim V. Ștefan, soldat în Regimentul 38 Infanterie. Din păcate, conducătorul grupului, Flor Ivanovici, n-a putut fi arestat, deoarece lipsea din țară în momentul respectiv.

O altă acțiune de dezinformare a serviciilor sovietice de spionaj de către organele contrainformative române s-a petrecut în anul 1931. Personajele principale au fost: Eugen Cristescu, șeful Direcției Poliției de Siguranță din cadrul Direcției Generale a Poliției (funcție deținută în perioada 1927-1934), Ovidiu Măcelaru, șeful Inspectoratului Regional de Poliție Chișinău, Constantin Maimuca și Niki Ștefănescu, din conducerea Serviciului de Siguranță Chișinău. Prin supravegherile executate asupra unor comuniști români, Direcția Poliției de Siguranță a reușit să-i identifice pe cei care aveau sarcini de curierat și să-i recruteze ca informatori.

În urma unui mesaj venit de la Moscova, prin care comuniștii români erau anunțați să se prezinte la locul de întâlnire pentru a primi instrucțiuni și bani, s-a stabilit ca, în noaptea de 12/13 iulie 1931, să fie trecuți Nistrul, în U.R.S.S., curierii P.C.R. (informatori ai Siguranței). Urma ca la întoarcere, atunci când predau banii și instruc-

DIHONIE ÎN TRE EXILAȚII EUROPEI

Continuăm prezentarea începută în numărul anterior a celei de a doua versiuni, mai amplă, a documentului păstrat în Fondul Brutus Coste, aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, datat 2 septembrie 1965, care poartă mențiunea „Strict confidențial“, destinat „Prietenilor personali din ACEN în legătură cu alegerile anuale din septembrie“. Așa cum cititorii noștri s-au obișnuit deja, adresăm mulțumirile noastre doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a prezenta acest document.

In opinia mea, publicitatea ar putea fi mai dăunătoare decât atacul sistematic contra Radio Free Europe [RFE în original] al lui Fulton Lewis Jr. [om de radio de orientare conservatoare, foarte influent – președintele Herbert Hoover și soția au participat la nunta lui –, adept al senatorului Joe McCarthy, inițiatorul campaniei anticomuniste din S.U.A. în anii '50 și sprijinitor al contracandidatului lui John F. Kennedy la președinție, Barry Goldwater] din urmă cu câțiva ani. Diatribele de atunci ale domnului Lewis, ce au continuat vreme de câteva luni, nu au găsit ecou la numeroșii săi prieteni din Congres. Totuși, o reluare a lor astăzi ar putea oferi muniție foarte folositoare republicanilor conservatori, inclusiv unui lider relativ moderat precum Gerald Ford, într-un an electoral. Am avut, personal, un succes considerabil în a preveni un ecou real în cercurile anticomuniste al campaniei inițiale a lui Fulton Lewis contra RFE, dar *nu cred că domnul Coste sau oricine altcineva ar putea preveni acum reacții cu un mare potențial dăunător* [subliniat în original]. În plus, domnul Coste și câțiva alți importanți membri ai ACEN cred în mod sincer că *au existat* [subliniat în original] anumite interferențe și presiuni financiare, cel puțin pentru o vreme, indiferent cât de voalat au fost făcute.

b) Datorită prestigiului și încrederii de care se bucură publicațiile și declarațiile ACEN, acesta are mai multă influență decât oricare alt grup în menținerea simpatiei în Congres pentru rezistența pasivă a popoarelor captive, față de cultivarea pur și simplu a relațiilor, comerțului și acordării de credite guvernelor comuniste, care constituie actuala politică a Departamentului de Stat. *Influența ACEN în Congres atârună, într-o măsură considerabilă, de contactele personale și osândia secreta-*

rului general de a trimite [membrilor Congresului] *scrisori de-a lungul anilor* [subliniat în original]. Mulți dintre distinșii lideri ai ACEN și ai comitetelor naționale au contribuit mult pe această linie, dar prezența lui Brutus Coste în frunte a simbolizat pentru mulți prieteni ai ACEN continuitatea și unitatea politicii ACEN, ca reprezentant al *tuturor* [subliniat în original] națiunilor captive.

Așa cum se prezintă lucrurile acum, există tot atât de mulți kongresmeni democrați care sprijină ACEN și pozițiile generale ale acestuia față de Europa de Est, pe cât sunt și republicanii. Totuși, dacă activitatea și prestigiul ACEN sunt diminuate sau dacă se răspândește acuzația că politicile acestuia nu mai sunt independente și dacă Administrația ar fi atacată de către republicani pentru că pune botniță ACEN, mulți kongresmeni democrați s-ar simți inhibați să se mai identifice în mod deschis cu poziția ACEN, așa cum o fac acum.

Poziția actuală este de a îmbunătăți comerțul normal și contactele și de a saluta orice îmbunătățire reală produsă, dar mai presus de orice de a încuraja rezistența pasivă continuă și presiunea popoarelor din Europa de Est față de guvernele lor, până ce se obține o libertate reală. Pe de altă parte, politica actuală a Departamentului de Stat și a altor ministere de Externe occidentale este să se concentreze pe apropierea de regimurile comuniste și să le acorde credite (ceea ce le va permite să reziste presiunii din partea propriilor popoare pentru o schimbare reală). Din momentul în care poziția ACEN va fi percepută ca fiind în mod exclusiv îmbrățișată doar de republicani și de cei de dreapta, democrații nu vor mai putea să susțină această linie fără să dea impresia că atacă deschis Administrația Johnson, ceea ce puțini dintre ei sunt dispuși să facă.

(Va urma)

Telex Telex Telex Telex Telex

VLADIMIR REZUN ATACĂ DIN NOU

Viktor Suvorov (pseudonimul lui Vladimir Rezun) este un fost ofițer al Direcției Generale de Informații a Ministerului Apărării din Uniunea Sovietică stabilit din 1978 în Occident și cunoscut în România prin volumele lui controversate: *Spărgătorul de gheață*, *Cine a declanșat Al Doilea Război Mondial?* și *Ultima republică*, din care au apărut primele două părți – *De ce a pierdut Uniunea Sovietică Al Doilea Război Mondial?* și *Cauza sfântă: epurarea* – în traducere la Editura Polirom. Cititorii noștri au putut reține numele lui din numărul pe luna iunie a acestui an, unde colaboratorul nostru Aleksandr Gogun, de fel din Sankt-Peterburg, dar care trăiește la Berlin, comentează cum este receptată în Europa de Est teza privind pregătirea lui Stalin de a ataca primul Germania, în iunie 1941.

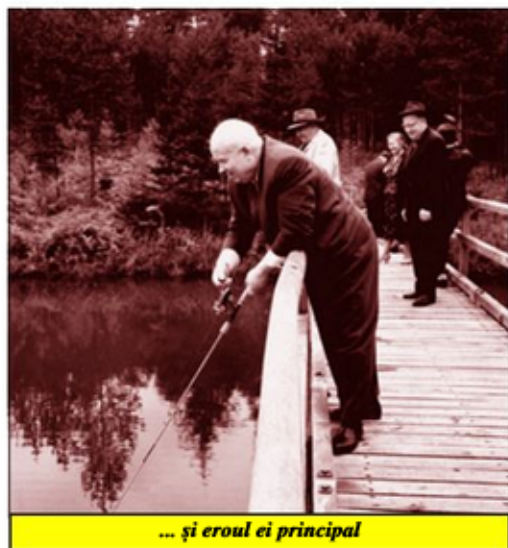
Același Aleksandr Gogun, el însuși autor al mai multor volume, la fel de controversate, consacrate ultimei conflagrații mondiale, l-a intervievat de curând pe Viktor Suvorov în legătură cu lucrările pe care le pregătește pentru tipar și a avut amabilitatea să ne pună și nouă la dispoziție acest interviu. Așa am aflat că următoarea carte a lui Viktor Suvorov va fi dedicată epocii Hrușciiov, construcției de rachete, zborului în cosmos, cursei înarmărilor și va fi o „bombă“.

Veritabil demolator de mituri, cum este socotit de istoriografia rusă, Suvorov spulberă clișeul potrivit căruia după moartea lui Stalin U.R.S.S. a abandonat ideea revoluției mondiale. Mulți consideră că Stalin era obsedat de putere și de aceea ar fi vrut să cucerească planeta. Liderii care i-au succedat ar fi fost însă numai cinici și nu și-ar fi dorit practic decât să-și mențină influența.

Și totuși, spune Suvorov, socialismul real al anului 1953 n-a dispărut. Iar sistemul nu avea decât o singură șansă de supraviețuire: distrugerea lumii unde domneau economia de piață și democrația, obiectul de comparație; deci tot despre cucerea planetei vorbim. „Așa că și pe timpul lui Hrușciiov, și pe timpul lui Brejnev noi tot am fabricat arme și toată țara a trăit după același principiu remanent. În general, deasupra epocii Hrușciiov plutește un soi de aureolă romantică, se uită de crimele din interiorul și exteriorul țării, de fărâdelegile din anii 1950-1960. Au fost atunci pe săturate și marasm și multe prostii, legate, desigur, de particularitățile regimului, dar și de capriciile și excentricitățile unui lider sau altul. Istoria U.R.S.S., în întregul ei, ascunde încă sumedenie de secrete, astfel că urmează multă muncă de-acum înainte“.

Autorul viitoarei cărți...

... și eroul ei principal

DIALOG CU CITITORII

GÂNDURI DIN ELVEȚIA

Domnul SERGIO VAIDA, din Suhr, Elveția, ne trimite la redacție o scrisoare din care redăm câteva fragmente:

Citesc cu mult interes revista *Magazin istoric*, căci în perioada 1952-1957 am absolvit, cu examen de Stat, Facultatea de Istorie a Universității din București. În cele ce urmează am să mă refer, mai ales, la numerele revistei din ianuarie și februarie 2011.

Unele materiale sunt inedite, stârnesc interesul și informează cititorii în domenii mai puțin abordate în ultimul timp. Mă refer, de pildă, la articolele *Mica suedeză și principele Cantemir*, *Secretele generalului Orlov*, *Nichifor Crainic în dosarele Securității*, *Lovitura lui Jarnak*, sunt numai câteva exemple, la care se adaugă întregul ansamblu de articole care, fără excepție, mi-au plăcut foarte mult, inclusiv în final, la fiecare număr al revistei, cuvintele încrucișate, bazate tot pe date istorice.

Am totuși câteva rugăminți, dacă este posibil. Astfel: pentru perioada 1940-1947, până la abdicarea forțată a regelui Mihai, ar fi bine să căutați colaboratori, cercetători care să reflecte acest interval, cu deosebire raporturile dintre rege și generalul Ion Antonescu (1940-1944) și, în ansamblu, anii de domnie al regelui nostru, mai ales că în acest an împlinește 90 de ani. Desigur, studiul ar fi bine să menționeze succint și prima perioadă din copilărie a regelui, care a început în 1921.

Mai am o rugămintă. Căutați să evitați fundalul roșu la diferite articole, căci pe unii cititori, ca mine, ne deranjează la lectură: face materialul respectiv mai puțin lizibil. Vă mai rog, numai dacă socotiți de cuviință, ca și caracterul literelor la ilustrații să fie ceva mai mare, de asemenea, pentru a fi mai lizibil.

Închei prin a vă dori din suflet să continuați demersurile pentru editarea a cât mai interesante studii și articole,

pe care le citesc și le voi citi și de acum înainte cu deosebit interes.

Mulțumim cititorului nostru pentru aprecierile și sugestiile făcute. În privința rugăminții cititorului nostru privind abordarea unor subiecte legate de regele Mihai, menționăm că Magazin istoric a publicat numeroase articole în decursul anilor. În condițiile în care cercetătorii vor veni cu noi informații și documente, acestea își vor găsi loc în paginile revistei noastre.

CERERI ȘI OFERTE

ISPAS FEȚEANU, Constanța, B-dul. Tomis, nr. 324, bl. M3, sc. B, et. 1, ap. 26, telefon 0241/ 646324, **oferă colecția completă.**

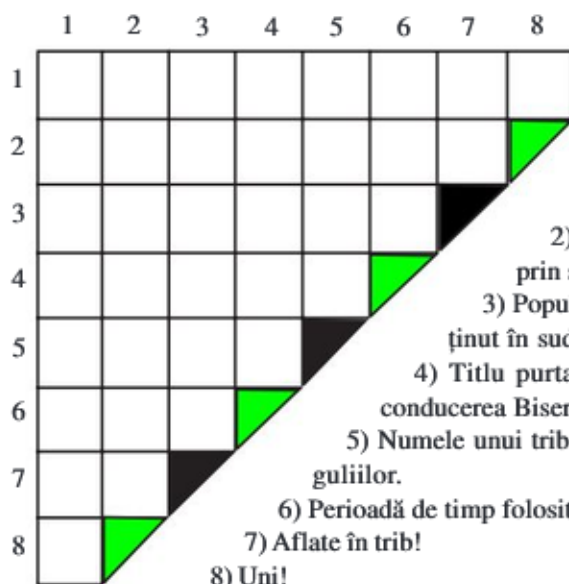
VICTOR COZARIUC, comuna Dărmănești, str. Principală, nr. 150, județul Suceava, cod 727160, telefon 0230.570.031, mobil 0740.947.084, **oferă colecția completă.**

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autori și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

TRIUNGHI ISTORIC

ORIZONTAL ȘI VERTICAL:

- 1) Slujitori însărcinați, în Evul Mediu, în Moldova și apoi în Țara Românească, cu perceperea unor dări, la început numai pe vânzarea cerii.
- 2) Numele unor triburi germanice care au trăit prin secolele III-VI în regiunea Rinului.
- 3) Populație care a locuit în Antichitate în Mesapia, un ținut în sudul Italiei.
- 4) Titlu purtat de unii suverani musulmani, care dețin și conducerea Bisericii (pl.).
- 5) Numele unui trib dacic din Antichitate sau... numele popular al guliilor.
- 6) Perioadă de timp folosită în istorie (pl.).
- 7) Aflate în trib!
- 8) Uni!

Gheorghe BRAȘOVEANU

MITOLOGICĂ

(CRIPTOGRAFIE: 6, 1, 10, 2, 9)

Laurian BUTURE,
Bacău

Soluție rebus: **ISTORICI AI ANTICHITĂȚII**,
nr. 6/2011

T – C – SAH – BUFANT – AC – CATARARE
– SIROPAT – Z – DAC – BAZA – ZI – ELO –
AR – DALA – HN – CERB – LEAH – A –
MANER – E – LT – TE – OAR – AER –
ADIO – SCRANTI – D – IONI – AHO – STI
– TUNET

Soluție joc: **MONEDA LUI DARIUS I**,
nr. 6/2011

DAREICUL DE AUR

(D – ARE – I – CU – L/ DE – AU – R)

actual și, cred eu, și util. Încă două vorbe despre alegerea *Magazinului istoric* ca partener al Băncii Naționale, alegere care nu este deloc întâmplătoare. Dorim ca această revistă de istorie, care apare de 44 de ani neîntrerupt, să-și continue activitatea. Noi o sprijinim cu puterile noastre. Sprijinim și alte publicații de istorie, tot cu puterile noastre. Credem că facem un act de cultură important. Despre revista *Magazin istoric*, al cărei fan am fost, de la apariția sa, din 1967, trebuie spus că a atras un număr foarte mare de cititori prin noutatea tematicii și prin maniera de abordare a subiectelor. Am constatat că și tânăra generație de azi citește cu plăcere *Magazin istoric*, ceea ce este un atu care trebuie păstrat.

Temele pe care le-am avut în vedere împreună cu *Magazin istoric* de-a lungul anilor nu au fost numai de istorie. Ne-am permis, mai ales într-o perioadă în care, așa cum vă spuneam, tipologia de seminare pe care le organiza Banca Națională nu era foarte diversă, să mergem și la teme mai sensibile, precum *Locul bancherului în societatea românească contemporană* sau, cândva, pe la sfârșitul deceniului precedent, *Renașterea unei instituții și a unei profesii: banca și bancherul*, o temă care a stârnit multe dezbateri. Apoi au fost două seminare de strictă specialitate, organizate cu *Magazin istoric*. Unul s-a referit la introducerea euro în România, înainte să fi existat un program pe această temă, iar un alt seminar, spun eu, extrem de util, a fost cel legat de denominarea leului. Cu prilejul acestui seminar, s-a discutat pentru prima dată în adâncime problema tăierii celor patru zerouri. Altă temă s-a referit la *Mecenatul bancar în dezvoltarea artelor și a culturii*, chestiune pe care Banca Națională dorește s-o revitalizeze, așa cum dorim să revitalizezăm și acest vechi centru financiar al Bucureștiului, într-o manieră adaptată societății românești contemporane.

De fiecare dată când am prilejul, amintesc că, în jurul celor trei palate ale Băncii Naționale, includ aici și Palatul Chrissoveloni, existau în anii 1935-1936 nu mai puțin de 140 de societăți bancare. Deci, o privire atentă a clădirilor de la statuia lui Mihai Viteazul, de fapt de la fostul loc al statuii de la Universitate, până la cheiul Dâmboviței și de la „Vulturul de Mare” până la fostul „La Fayette” vă dă prilejul să vedeți cum arăta zona aceasta în

anii '30. Această chestiune a centrului istoric și financiar-bancar al Capitalei o legăm de problema arhitecturală. E bine ca ceea ce a rămas din vechiul București, cu valorile de cultură și arhitectură, să fie păstrat. Anul trecut, când am sărbătorit 130 de ani de la înființarea Băncii Naționale a României, am făcut promisiunea că ne vom aduce contribuția la revitalizarea zonei. Practic, cele trei palate ale Băncii Naționale sunt reabilitate în întregime. Când spun în întregime am în vedere și faptul că ele au fost consolidate din punct de vedere seismic.

Probabil ați citit acea lucrare a profesorului Nicolae Noica, aflat în sală, în care arată că această clădire este prima din București construită după ultimele cuceriri de atunci ale tehnologiei antisismice și, în consecință, este una dintre cele mai solide din București. Mă refer la această clădire în care ne aflăm și căreia noi îi spunem Palatul nou al BNR. El este însă construit în anii '40 ai secolului trecut, deci tot vechi este.

In sfârșit, despre seminarul de azi vreau să vă spun că el nu se oprește numai asupra tezaurului de la Moscova, cum mulți ar fi tentați să creadă. Cei doi ani de război au fost mult „mai bogăți” în evenimente, cele mai multe dintre acestea, mai precis până la 1 Decembrie 1918, nefiind deloc fericite. O prezentare la care am avut și eu o contribuție, împreună cu două colegi de la Banca Națională, se referă la ocupația germană a Bucureștiului și la ce s-a întâmplat cu Banca Națională a României în timpul acestei ocupații. Este vorba de sechestrul asupra clădirii și asupra depozitelor de aur și de devize deținute de BNR la Banca Reichului din Berlin. Colegele cu care am lucrat, doamna director-adjunct Mihaela Tone și doamna Nadia Manea, vor prezenta această lucrare cu multe lucruri interesante și relevante pentru ziua de astăzi.

Mă opresc aici în prezentarea seminarului de astăzi, nu înainte însă de a spune că toate temele sunt interesante și că avem și o masă rotundă.

Vă doresc succes din toată inima, așa cum ați avut de fiecare dată! Îl rog pe domnul consilier Cristian Păunescu să preia conducerea sesiunii de dimineață.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

București, 12 aprilie 2011

XIX-a ediție a Simpozionului anual de istorie și civilizație bancară

„CRISTIAN POPIȘTEANU”

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

CUVÂNT DE DESCHIDERE

Domnilor Membri ai Parlamentului
României,
Domnilor Profesori,
Domnilor Conducători de bănci,
Onorată asistență,

Imi face o deosebită plăcere să deschid a XIX-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”. Tema este extrem de incitantă, este vorba de Banca Națională a României în timpul Primului Război Mondial și sunt sigur că va fi o dezbatere de calitate, așa cum au fost toate cele 18 sesiuni precedente.

Aș vrea să vă reamintesc câteva lucruri despre acest simpozion. El a început în 1993,

de la o întrebare simplă pe care mi-a pus-o Cristian Popișteanu, directorul de atunci al *Magazinului istoric*, o personalitate marcantă a culturii românești. Dânsul m-a întrebat: „Domnule guvernator, sunteți sigur că societatea românească înțelege, după 40-50 de ani de întrerupere, din cauza perioadei comuniste, ce este activitatea bancară?” Întrebarea este valabilă și astăzi.

O instituție cum este Banca Națională, orice bancă centrală, de altfel, poate să comunice mai ușor, să-și transmită mai ușor mesajul într-o societate educată. Prin urmare, am început atunci acest ciclu de cultură și civilizație bancară cu tematică istorică și cred că nu am greșit.

Între timp, tipologia de seminare pe care le organizează Banca Națională s-a lărgit, dar acest ciclu continuă și azi. Este extrem de

în Dobrogea și a presiunii puternice exercitate asupra armatei române în defileul Jiului, Consiliul general al BNR a stabilit ca, în cazul mutării sediului BNR în altă localitate, la București să rămână o delegație cu atribuții limitate.

În contextul compromiterii posibilității de rezistență a armatei române în proiectata „bătălie a Bucureștiului”, la 25 noiembrie 1916, autoritățile statului român au decis să se retragă la Iași și a început evacuarea. O hotărâre similară a luat în aceeași zi Consiliul general al BNR, care a stabilit: „se strămută, în mod provizoriu, cu începere de luni, 14 noiembrie 1916 [27 noiembrie, stil nou – n.n.], sediul juridic și reședința Băncii Naționale la Iași”, la București urmând să rămână Delegația cu atribuții limitate, alcătuită din doi directori, Constantin I. Băicoianu și Nicolae I. Bărbulescu, și doi cenzozi, dr. Constantin Cantacuzino și Constantin Krupensky.

În timp ce zgomotul tunurilor de pe front începuse să se audă la București, Delegația din Palatul Lipscani se confrunta cu panica generală a bucureștenilor și a refugiaților, care se prezentau la BNR cu efecte publice și recipise, pentru a procura bani, fapt pentru care Delegația BNR a decis să limiteze aceste operațiuni la anumite sume.

La 3 decembrie 1916, guvernul I.C. Brătianu a părăsit orașul, după ce a evacuat unele ministere cu totul, iar altele au fost puse sub conducerea unor germanofili cunoscuți. După trei zile, la 6 decembrie 1916, a avut loc predarea orașului București, s-a semnat declarația de capitulare și armata germană a ocupat ministerele, poșta, telegraful, poliția. Au avut loc primele încartirui și s-au formulat primele cereri pentru întreținerea trupelor. S-a instaurat Guvernământul Imperial al Cetății București, ale cărui organe de execuție erau

Cei doi directori:
Constantin I.
Băicoianu, ...

Ministerul de Interne, Primăria și Poliția. În același timp, stabilizarea frontului a permis organizarea sistematică a regimului de ocupație.

De la cursul forțat al leului la lei de ocupație

Una dintre primele măsuri ale autorităților germane a fost introducerea unui nou mijloc de plată. Astfel, la doar trei zile după ocuparea Bucureștiului, Guvernământul Imperial German a dat o ordonanță prin care a stabilit cursul leului, după cum urmează: 1 marcă = 1,25 lei sau 1 leu = 0,80 pfenigi. Acest curs era inferior celui prevăzut în convențiile de la Govora pentru vânzarea cerealelor, dintre BNR și Consorțiul germano-austro-ungar, din iulie 1916, care a fost: 1 marcă = 1,20 lei. După aproximativ o săptămână, la 17 decembrie 1916, Guvernământul Imperial German a decretat deprecierea leului, o marcă fiind cotată la 1,33 lei. Deprecierea intenționată a leului a provocat o vie îngrijorare în București, fapt pentru care Delegația BNR a decis organizarea unei consfătuiri cu reprezentanții băncilor rămase aici: The Bank of Romania, Banca Generală Română, Banca de Credit, Banca Românească, Banca Comercială, Banca de Scont, Banca Ilfov, Banca „L. Berkowitz”,

Banca Sindicatului Agricol Ialomița.

Participanții au convenit ca procesul-verbal al reuniunii să fie redactat sub forma unui memoriu de protest, pentru a fi înaintat Guvernământului Imperial German. Printre altele, în acest document se menționa: „am ajuns cu toții la concluzia unei nejustificate depreciere a valutei monetei leului, în raport cu celelalte monete [...] Este firesc ca întreaga finanță românească să fie îngrijorată de această stare de lucruri, ale cărei consecințe pot fi extrem de grave.

Nu este în interesul nimănui să se

... Nicolae I.
Bărbulescu...

PALATUL LIPSCANI ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

O instituție națională resimte toate avaturile istoriei naționale. Nu numai că nu se poate sustrage acestora, dar, uneori, se situează chiar în mijlocul evenimentelor, așa cum s-a întâmplat cu Banca Națională a României în anii 1916-1918, când Bucureștiul s-a aflat sub ocupație germană.

Declarația de război a României (27 august 1916 – am utilizat stilul nou) și evoluția raportului de forțe de pe cele două fronturi militare în care a fost implicată armata română (august-septembrie 1916) au pus Banca Națională a României în situația de a suplimenta măsurile excepționale inaugurate în 1914, când s-a decis sprijinirea financiară a guvernului român.

Banca Națională a României în primele zile ale războiului

Chiar la 27 august 1916, Banca Națională a României a decis moratoriul parțial pentru clienții mobilizați pe front, deoarece aceștia nu se puteau prezenta la termenele scadente pentru a-și onora obligațiile la bancă. După ce Germania, Imperiul Otoman și Bulgaria au

declarat război României, iar armata română, învinsă la Turtucaia, a fost nevoită să se retragă din Transilvania, Banca Națională a României a trebuit să înceapă închiderea agențiilor sale din teritoriul intrat sub ocupație străină. Valorile agențiilor din Oltenia, Muntenia și Dobrogea au fost evacuate la București. În același timp, la 19 septembrie 1916, a avut loc primul transport al tezaurului BNR la Iași, care a fost însoțit de către Theodor Căpitanovici, director, și Anghel Saligny, cenzor. Întreaga operațiune s-a desfășurat sub paza unei gărzi militare. Desigur, și în acei ani, ierarhia urgențelor se întâmpla să fie inversată, dacă avem în vedere notița pe care Al. Marghiloman a consemnat-o în Jurnalul său: „Banca Națională nu a putut pleca ieri, fiindcă Victor Antonescu [ministru Justiției – n.n.] i-a luat trenul“. Aproximativ o lună mai târziu, la 24 octombrie 1916, din cauza spargerii frontului

Palatul din strada Lipscani pe o carte poștală din perioada ocupației germane

secretariatul, al biletelor, sălile Consiliului și locuința Domnului Guvernator. Scopul acestei rechizițiuni, după propria declarațiune a d-lor ofițeri, este instalarea în aceste încăperi a Serviciului de Administrație Militară". Cei doi directori-delegați au protestat, arătând că BNR este o instituție privată, nu o instituție de stat, dar nu au putut împiedica pe reprezentanții autorităților germane de ocupație să lipească pe porțile de la intrarea principală a Palatului Lipscani buletinul de rechiziție. Mai mult decât atât, după zece zile, ca urmare a protestelor sale insistente, directorul-delegat C.I. Băicoianu a fost ridicat de un agent din cabinetul său de lucru din Palatul Lipscani și condus la sediul Poliției Germane, care se instalase în clădirea Societății de Asigurări „Generală”. Aici s-au îndeplinit formalitățile pentru internarea lui la Hotelul „Imperial”, de pe Calea Victoriei. În ziua de 11 martie 1917, la 3.00 dimineața, pentru a evita manifestările de simpatie ale bucureștenilor, C.I. Băicoianu a fost dus pe jos, împreună cu alți reținuți, la Gara de Nord, urcat în trenul de la ora 5.00 și trimis la Săveni, pe Ialomița, unde a rămas până în octombrie 1917, când a fost transferat în lagărul de la Trojan, din Bulgaria. Aici a rămas împreună cu cenzorul dr. C. Cantacuzino până în decembrie 1917, când au fost eliberați și au plecat la Iași.

Între timp, germanii au extins rechiziția asupra unor noi spații din Palatul Lipscani, situate la etajul al doilea, unde se aflau Serviciul biletelor și Tezaurul biletelor, iar la 3 martie 1917, a fost emisă „Ordonanța de punere sub sechestru a BNR”. Anunțul de sechestrare a BNR a fost publicat de *Gazeta Bucureștilor* la 5 martie 1917. Potrivit acestuia,

Guvernatorul militar german, generalul von Tscheppe und Weldenbach

„Banca Națională a României se pune sub sechestru administrativ. Măsura aceasta s-a luat din cauză că părți considerabile ale averii BNR, precum și majoritatea persoanelor conducătoare nu se află pe teritoriul român ocupat”. În consecință, doi secheștri, un german (von Witzleben) și un austriac (profesorul Schnabel) s-au prezentat în Palatul BNR Lipscani, au pus intrările sub pază militară și au decis închiderea băncii pentru 15 zile. Directorul-delegat N.I. Bărbulescu a predat secheștrilor casa, depozitele, scontul și cheile de la toate casele de fier din BNR, pe bază de proces-verbal. Aceștia au redeschis banca după două săptămâni. În intervalul în care BNR s-a aflat sub sechestru, autoritățile de ocupație au folosit fondurile, rețeaua de agenții și funcționarii băncii în mai multe operațiuni ce aveau în vedere exploatarea potențialului agricol al României ocupate.

În mod obișnuit, directorul-delegat N.I. Bărbulescu semna alături de cei doi secheștri documentele băncii, dar când a constatat că operațiunile desfășurate de ocupanți îl fac să-și depășească mandatul primit în octom-

brie 1916, el a refuzat să mai semneze, adăugând mai multe obiecțiuni, printre care și aceea că „obligat în calitate de director a aplica legea și statutele [BNR – n.n.] și a face să fie aplicate și respectate, nu pot eu însumi să le violiez”. După revenirea de la Iași a Consiliului general al BNR, la 14 decembrie 1918, acesta a decis încetarea mandatului Delegației din timpul administrației coercitive a BNR și a stabilit constituirea unei comisii care să analizeze bilanțurile încheiate de aceasta în perioada noiembrie 1916-noiembrie 1918.

Theodor Rosetti

deprecieze moneda românească, care, în mâinile detentorilor, reprezintă o valoare reală, garantată de Banca Națională“.

După ce a participat la întrevvedere de la BNR, directorul Băncii Generale Române, Peterson, a revenit două zile mai târziu în Palatul Lipscani, îmbrăcat în uniformă de colonel german, și a returnat nesemnat procesul-verbal al reuniunii. De asemenea, a sugerat lui C.I. Băicoianu să nu înainteze memoriul Guvernământului Imperial și să manifeste o atitudine mai prudentă față de Comandamentul Militar.

Directorul C.I. Băicoianu i-a răspuns:

„măsurile Comandamentului German sunt prea grave, în conflict evident cu prevederile dreptului internațional și lovesc nu numai interesele economice ale țării, ci și ale BNR“.

La 17 decembrie 1916, *Gazeta Bucureștilor* (*Bukarester Tageblatt*), ziarul în care aveau să fie publicate toate deciziile autorităților de ocupație, a tipărit primul comunicat al guvernatorului militar al teritoriului ocupat, generalul von Tscheppe und Weldenbach, în care se anunța intenția emiterii banilor de ocupație, numiți tot lei, de către Banca Generală Română. Această intenție a devenit realitate o lună mai târziu, la 31 ianuarie 1917, când Comandamentul German a emis „Ordonanța pentru aprovizionarea cu mijloace de plată a teritoriilor ocupate“, populația din România ocupată fiind informată cu privire la introducerea noilor mijloace de plată, emise de Banca Generală Română, o bancă cu capital german, care fusese înființată în 1897. În 1916, președintele Consiliului de Administrație al Băncii Generale Române era Theodor Rosetti, fost guvernator BNR în perioada 1890-1895. El și-a dat demisia din această demnitate, în semn de protest față de însărcinarea primită din partea autorităților germane.

... și cei doi cenzori:
Constantin
Krupensky...

La 1 februarie 1917, a sosit în țară primul transport de hârtie de bilete pentru Banca Generală Română, de la Imprimeria Imperială Germană. După punerea în circulație a biletelor Băncii Generale Române, mijloacele de plată ale puterilor ocupante au fost retrase, pentru a fi ferite de inflație. În același timp, autoritățile de ocupație au retras și leiul BNR, care au fost preschimbați la un curs inferior față de leiul noi. Așa cum aprecia C.I. Băicoianu, pentru germani, leiul de ocupație era un articol de fabrică, care îi costa doar cheltuielile de imprimare și prețul

hârtiei, dar în schimbul lor ridicau de pe piața românească cantități însemnate de cereale, pe care le trimiteau în Germania contra unei plăți fictive. În același timp, a fost stimulat agiotajul aurului, în schimbul căruia s-au oferit cursuri foarte mari în lei de ocupație, iar la 4 martie 1917 s-a emis ordonanța prin care cetățenii erau obligați să depună toate monetele de aur. Valoarea totală a leilor de ocupație emiși de Banca Generală Română a fost de aproximativ 2,2 miliarde lei, aceste însemne monetare fiind retrase după încheierea războiului de către BNR.

Sechestrarea Palatului BNR Lipscani

Într-una dintre primele zile ale lui decembrie 1916, la orele 15.00, directorul Băncii Generale Române, Peterson, și căpitanul Rujinski s-au prezentat în Palatul BNR Lipscani pentru a rechiziționa clădirea. Potrivit memoriului adresat de C.I. Băicoianu și N.I. Bărbulescu ministrului de Interne, Costache Lupu, și prefectului Capitalei, Al. Tzigara-Samurcaș, „au cerut să viziteze localul băncii și [...] ne-au declarat că rechiziționează tot etajul întâiu cu toate încăperile Băncii Naționale, în care se cuprind camerele direcțiunii, serviciul contabilității,

... și Constantin
Cantacuzino

1916-1917. VIAȚA COTIDIANĂ ÎN IAȘI

După doi ani de neutralitate, la 14 august 1916, România a intrat în război, alături de Antanta, cu gândul la eliberarea fraților din Transilvania.

Vestea a fost primită cu entuziasm de populație. Nichifor Crainic, aflat în acea perioadă în București, își va nota în amintiri: „Orașul a început să vuiască puternic și dinspre Calea Victoriei se ridicau uragane de aclamații. Am alergat să delirăm cu mulțimea înnebunită de fericire“. Atmosfera a fost surprinsă și de Constantin Argetoianu: „am trecut pe la Jockey Club unde, pe la 5 p.m., am asistat din balcon la proclamarea mobilizării. În stradă era o mulțime de oameni, ca la sărbătoare. Delir și îmbrățișări“.

Timp de zece zile, românii au trăit euforia victoriei. Armata română a înaintat cu succes în Transilvania, unde a fost primită, cu bucurie, de români. Dar, la 24 august, a căzut, ca un trăsnet, vestea dezastrului de la Turtucaia. În urma unei crâncene bătălii, 160 de ofițeri și 6.000 de soldați au fost uciși, iar 480 de ofițeri și 28.000 de soldați au fost luați prizonieri. Șocul a fost extrem de puternic, afectând grav și factorii de decizie. Prim-ministrul Ion I.C.

Brătianu potrivit relatării lui I.G. Duca „a căzut într-un adevărat marasm. Vreo 15 zile nu a mai fost el, nu îl mai recunoșteam, rățacea de dimineața până seara din odaie în odaie, nu mai primea aproape pe nimeni, când îi vorbeai parcă nu auzea ce îi spuneai, cu greu puteai obține să rezolve chestiunile care cădeau direct în sfera lui de atribuțiuni. Era abătut, aproape îmbătrânit, îl cuprinsese o groaznică disperare“. După Turtucaia, observa și N. Iorga, „țara era, în cel mai deplin înțeles al cuvântului, fără stăpân. Regele însuși apărea numai din fuga automobilului, fără să știe nimeni ce vrea, ce face, ce mai înseamnă“.

Marele Cartier General nu avea un plan de rezervă, astfel că a acționat sub impulsul situațiilor de moment, transferând trupe de pe un front pe altul, contribuind, mai curând, la dezorganizarea armatei.

La sfârșitul lunii septembrie, în Transilvania, trupele germane și austro-ungare au

Elegantul hotel Traian a devenit în scurt timp de nerecunoscut

Hotel Imperial și Cafe Kübler

Comisia, alcătuită din C.I. Băicoianu, Corneliu Cioranu și Constantin Nacu, a prezentat Consiliului general al BNR raportul asupra situației băncii în perioada ocupației germane. În urma analizei, Consiliul general al BNR a hotărât că BNR consideră drept ilegale operațiunile efectuate de administrația coercitivă și, în consecință, nu recunoaște niciuna dintre acestea.

De ce este strada Lipscani mai îngustă decât strada Eugeniu Carada?

La câteva zile după moartea lui Eugeniu Carada, în februarie 1910, acționarii BNR au propus ridicarea unui monument închinat acestuia. Consiliul general al BNR a decis „ca monumentul [...] să fie astfel așezat, ca el să facă parte din locul băncii, dar în același timp să fie un monument public, omagiu adus nu numai de bancă, dar și un act de recunoștință publică. Monumentul se va așeza la colțul străzilor Karagheorghevici (azi E. Carada) și Lipscani, luându-se locul necesar pentru aceasta din grădina băncii“.

Realizarea bustului a fost încredințată sculptorului francez Ernest Dubois, iar G. Boboc a realizat soclul monumentului, care a

fost gata la începutul războiului. Acest soclu n-a supraviețuit războiului, căci, sub pretextul lărgirii străzii Karagheorghevici, germanii l-au distrus. Revenit din refugiul de la Iași, guvernatorul I.G. Bibicescu a calificat astfel gestul: „N-am mai sfârși dacă am voi să înregistrăm toate actele de jignire ce-au săvârșit germanii în contra Băncii Naționale. Unul însă nu-l putem tăcea: e actul impiu care a constat în dărâmarea soclului monumentului celui care a fost pentru bancă, pentru țară și pentru neam Eugeniu Carada. Sub pretextul de a lărgi strada Karagheorghevici, dându-i o lărgime mai mare decât are chiar strada principală vecină, Lipscani, din care începe, nu numai că au desființat grădina băncii, care în centrul orașului cu case înalte și fără vreun spațiu gol era o veselie pentru ochi și un izvor de aer curat, dar au dărâmat monumentul de recunoștință ce ați decis a ridica lui Eugeniu Carada. Ne doare acest act vandalic, cu atât mai mult cu cât aflăm că români l-au solicitat și alți români puși de germani l-au executat“.

Academician Muger ISĂRESCU,
guvernator BNR,
Mihaela TONE, BNR,
Dr. Nadia MANEA, BNR

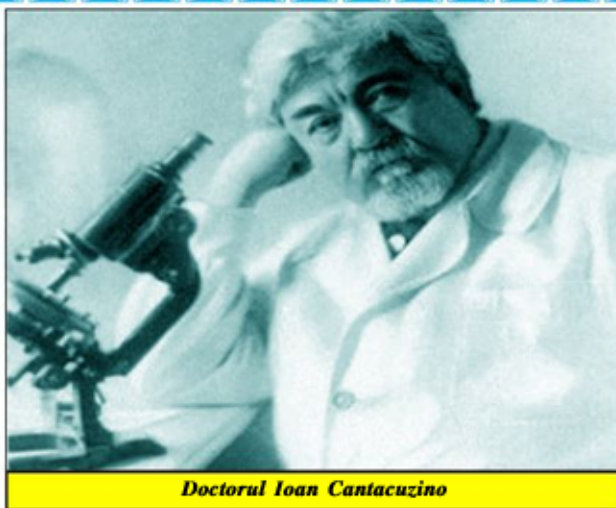
prin care a despicat norii negri ce învăluiau țara, deschizând calea spre o rază de lumină. „În colțul acesta unde ne-am strâns, să păstrăm cu scumpătate sămânța de credință, că vom vedea și noi la rândul nostru dispărând negura stăpânirii străine și vom putea zice ca Petru Rareș, fiul lui

Ștefan, că vom fi iarăși ce am fost și încă mai mult decât atâtea“. Cuvintele au electricizat sala, iar Ion I.C. Brătianu a propus ca discursul să fie tipărit pe foi volante și difuzat ostașilor din tranșee.

Căruța cu cadavre

Deocamdată, raza de lumină era departe. Și, de parcă toate suferințele nu ar fi fost de ajuns, în noaptea de Anul Nou a avut loc un groaznic accident feroviar pe linia Bârnova-Iași. Un tren supraaglomerat s-a defectat, frânele au cedat și toată garnitura s-a izbit, în gara Ciurea, de un alt tren, care avea în compunere câteva vagoane cu combustibil. Ele au luat foc, înregistrându-se circa 800 de morți și răniți. A fost, după aprecierea lui I.G. Duca, „cea mai înspăimântătoare catastrofă pe care au înregistrat-o vreodată Căile Ferate Române“.

De la începutul lunii ianuarie a început să ningă abundent, iar orașul a fost blocat de mari troiene de zăpadă, după care a urmat un ger cumplit. Lipsa lemnului făcea ca multe locuințe să nu poată fi încălzite, iar oamenii au început să moară de frig. Situația cea mai gravă o resimțeau răniții. La 14 ianuarie, Regina Maria nota: „nenorociții noștri răniți mureau ca muștele, nu din pricina rănilor, ci a pneumoniei căpătate de pe urma frigului din spitale. Deoarece nu erau lemne pentru încălzitul cazanelor, nu li se puteau spăla rufe, astfel că zăceau în pat jumătate goi sau în cămăși așa de murdare, încât nu era cu putință să scape de infecție“.

Doctorul Ioan Cantacuzino

Mizeria, frigul și foamea au generat una dintre cele mai teribile boli: tifosul exantematic, care, de la mijlocul lunii ianuarie, a început să secere sute de vieți. N. Iorga descria dezastrul: „Morții nu aveau nici patru părți de scânduri întregi și din sicriile hurducate pe străzile încremenite

de ger ieșeau mirosuri de putreziciune care amețeau; atâția soldați au fost coborâți numai cu cămașa în tranșee comune, care, ca pe front, țineau locul de groapă.“ Principesa Ileana, atunci în vârstă de șapte ani, avea să-și amintească: „Ani de-a rândul am văzut în coșmare procesiunea funerară pe care de atâtea ori am văzut-o pe când eram copil, în Iași: calul costeliv trăgând o căruță obișnuită, în care fuseseră stivuite cadavre. În partea din față a căruței era așezată o scândură groasă, formând astfel o banchetă pe care stătea, alături de vizitiu, un preot în odăjdiiile lui și un soldat trompetist. Într-o zi, când căruța a trecut prin dreptul geamului nostru, m-am uitat la ea, întrebându-mă cum putea un biet animal slăbănog să tragă după el o încărcătură atât de grea. Dar, deodată, calul s-a oprit și s-a prăbușit mort, între osii. Căderea lui a provocat răsturnarea căruței și cadavrele goale din ea s-au răspândit țepene pe stradă.“

Vicii...

În acea stare de demoralizare și incertitudini s-au înregistrat fapte greu de imaginat. Constantin Argetoianu scria că, la Iași, „se răspândiseră zvonuri care nu erau menite să sporească prestigiul moralității înaltei noastre societăți. Se vorbea de adevărate orgii petrecute între medicii francezi și doamne și domnișoare bine cunoscute – toate sub înalta oblăduire a Majestății Sale Regina. Multe din eroinele acestor jocuri, în care hazardul este mai puțin amestecat decât amorul, ar fi fost, după spusele lumii, persoane din cel mai

trecut la contra-ofensivă, reușind să spargă frontul românesc, mai întâi pe Jiu, apoi și prin trecătorile Carpaților. Armatele bulgare și turcești au ocupat Dobrogea, iar, la 10 noiembrie, mareșalul Mackensen a trecut, pe la Zimnicea, Dunărea, îndreptându-se spre București.

Armament capturat de bulgari la Turtucaia

Pe jos sau cu trenul, spre Moldova...

Cuprinsă de panică, populația din Oltenia, Muntenia și Dobrogea a luat drumul exilului. Mii de români – femei, copii, bătrâni, sănătoși sau bolnavi – au pornit în bejenie, cu căruța sau pe jos, pentru a nu cădea în mâna invadatorilor. Toți se îndreptau spre Moldova, fără să știe către ce localitate anume. Imaginea acelor nefericiți, hălăduind prin ploaie, prin zloată și noroi, fără hrană, fără îmbrăcăminte adecvată i-a impresionat pe mulți contemporani. Ministrul I.G. Duca recunoștea că guvernul a dispus retragerea în Moldova a tinerilor, dar nu le-a pus la dispoziție niciun mijloc de transport. Mulți „nu aveau haine, alții erau desculți, cerșeau de mâncare, cădeau de oboseală, se îmbolnăveau de frig, mureau pe la porțile hanurilor“.

Au plecat și mulți oameni politici, bancheri, comercianți, industriași etc. Dar în cu totul alte condiții. Constantin Argetoianu constata: „Pe când tinerii recruți și cercetași – până și copii de 10-12 ani – erau transportați pe jos în Moldova (ca să nu-i poată utiliza inamicul în teritoriul ocupat) și mureau de-a lungul șoselelor, de foame, de frig, de molimă, căci nu se găseau vagoane, Alecu Constantinescu-Porcu, ministrul Agriculturii, încărca și transporta la Iași 17 (șaptesprezece) vagoane îmbărcate cu tot ce avea în casă. Pe lângă cele necesare unui trai comod, Excelența Sa a evacuat la Iași obiecte ca: butoaie goale, mese și scaune albe de brad pentru bucătărie, putini cu murături – până și lemne de foc. Brătienii

au expediat șapte vagoane încărcate cu butoaie cu vin. Bibicescu de la Banca Națională a încărcat în vagoanele ce i s-au pus la dispoziție până și ficușii doamnei Bibicescu“. Poate că unele relatări au fost exagerate, dar

este cert că cei care au avut bani și relații au putut să-și transporte, cu trenul, o bună parte din avere, mai ales alimentele necesare în acele vremuri pline de incertitudini.

Refugiații au început să sosească la Iași pe la mijlocul lunii octombrie, iar la începutul lui decembrie au ajuns și numeroși militari, ale căror unități fuseseră răvășite sau desființate. Primarul orașului, George Mârzescu, a depus eforturi supraomenești pentru a rezolva situația, recurgând la rugăminți adresate proprietarilor de case, dar și la rechiziții, construind barăci, amenajând grajduri și magazine, pentru a nu-i lăsa pe oameni sub cerul liber. Unii s-au instalat la hotel, dar, din cauza aglomerației, era greu de păstrat curățenia. Renumitul hotel *Traian* a ajuns rapid într-o accentuată stare de degradare, WC-urile devenind neutilizabile, iar instalația de baie se defecta mereu; de săpun nu putea fi vorba, astfel că locatarii alergau „cu limba scoasă după săpun și fericirii care posedau câte o bucată o purtau toată ziua în buzunar, de frică să nu le-o fure cineva“.

Regina Maria, împreună cu patru copii (Nicolae, Marioara, Elisabeta și Ileana) au locuit timp de două săptămâni într-un vagon de tren, până le-a fost amenajată o locuință la Comandamentul Corpului IV Armată. Regele Ferdinand a rămas la Zorleni, lângă Bârlad, până la sfârșitul lunii ianuarie 1917, când s-a putut stabili în Palatul Cuza Vodă, din strada Lăpușneanu, în care funcționa Creditul Financiar Urban.

La 9 decembrie 1916 s-a deschis, în sala de spectacole a Teatrului Național din Iași, sesiunea ordinară a Parlamentului. În acea atmosferă de deprimare generală, deputatul N. Iorga a rostit o cuvântare de 20 de minute,

un loc sigur și s-a contat pe onorabilitatea oficialilor ruși. Dacă transportul din decembrie 1916 poate fi acceptat ca rezonabil, cel de-al doilea, din august 1917, ni se pare rodul lipsei de previziune politică. Ion I.C. Brătianu a vizitat Rusia în ianuarie-februarie și în aprilie-mai 1917, astfel că a putut vedea starea de degradare a autorității de stat. I.G. Duca avea să recunoască: „Nefericită inspirație, pentru că trebuia să ne dăm seama că situația din Rusia era prea nesigură ca să-i încredințăm fără grijă tezaurul nostru.“

... și realizări

În primăvara anului 1917, la Iași, s-au înregistrat și unele fapte pozitive. Printr-un efort excepțional, doctorul Ioan Cantacuzino, numit directorul Direcției Generale a Sănătății Publice, ajutat de mai mulți medici români și francezi, a reușit să oprească răspândirea tifosului exantematic, după care a trecut la lichidarea bolii ce făcuse mii de victime. O contribuție importantă la ameliorarea stării de sănătate a răniților a adus Crucea Roșie, acțiune în care s-au remarcat mai multe doamne din înalta societate, în frunte cu regina Maria.

Și aprovizionarea s-a îmbunătățit, ca urmare a sosirii din Rusia a unor cantități apreciabile de alimente, astfel că s-au putut înființa mai multe popote și cantine, la care se servea hrană caldă.

La 6 mai 1917 au început lucrările Parlamentului, ce avea pe ordinea de zi modificarea Constituției în vederea înfăptuirii reformei agrare și a celei electorale. Trecuseră trei ani de când fusese aleasă Adunarea Națională Constituantă, iar regele Ferdinand promisese, la 23 martie 1917, ostașilor-țărani: „Vi se

Generalul Berthelot (în centrul imaginii)

va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă; vi se va da și o largă participare la treburile statului“ (România, 28 martie 1917).

La rândul ei, armata română a cunoscut un intens proces de reorganizare, dotare și instruire. În sfârșit, sosise și

armamentul promis de Aliți – Franța și Marea Britanie –, iar misiunea franceză, condusă de generalul Berthelot, s-a implicat efectiv în acțiunea de refacere a capacității de luptă a ostașilor. Noua înfățișare a armatei române s-a văzut în ziua de 10 mai, cu prilejul defilării organizate pe platoul Șorogari de lângă Iași, încheiată cu mobilizatorul marș „La arme!“.

Peste mai puțin de o lună, la 8 iunie, câteva sute de voluntari ardeleni – foști prizonieri din armata austriacă, eliberați de guvernul Rusiei – au depus jurământul militar la statuia lui Alexandru Ioan Cuza, în prezența regelui Ferdinand și a membrilor guvernului României. Cu acel prilej, suveranul li s-a adresat: „Vouă țara vă spune bine ați venit, căci în voi ea vede întâile raze ale unui soare nou ce răsare din întuneric; pe voi, orașul acesta, unde s-a înfăptuit Unirea Principatelor, vă salută cu iubire, ca pe cei dintâi soli ai unirii neamului“. Lunile iulie și august 1917 au rămas înscrise în istoria României și a Primului Război Mondial prin marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care au barat planurile Puterilor Centrale de a ocupa Moldova și a scoate România din război.

Dar acele victorii nu au putut fi pe deplin valorificate, din pricina revoluției bolșevice, în urma căreia, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, Rusia a ieșit din război.

Prof. univ. dr. Ioan SCURTU

apropiat anturaj al Palatului Regal”. Tot Argetoianu le găsea și o explicație: „Când toate legile morale sunt răsturnate, când oamenii aleargă după oameni să se omoare, când epidemiile și mizeria și toate privațiunile care sunt consecința lor exasperează nervii și întetesc patimile, când promiscuitatea sexurilor impusă de împrejurări răstoarnă barierele materiale ridicate de confortul pașnicilor civilizației, când viața și ziua de mâine par iluzii efemere – e natural ca și criteriile morale să se altereze și ca anumite acte să nu mai aibă semnificația și importanța care li se atribuie în timp normal”.

Nichifor Crainic, soldat sanitar la Spitalul Militar din Iași, aflat sub patronajul soției ministrului de Justiție (Mihai Cantacuzino), relatează că „domnița” avea o cameră în pavilionul de scândură, unde „trei bărbați o vizitau zilnic în ordine prestabilită, fără greș, un ceas fiecare. Cel dintâi sosea un mare bancher cu nume grecesc. Al doilea, un diplomat român de o rară frumusețe. Al treilea, un artist celebru. La fiecare vizită, suspinele patetice ale domniței se auzeau prin scândurile pavilionului”. Într-o zi, un medic a intrat în camera domniței și a găsit o carte franțuzească de cugetări asupra amorului. „Una dintre aceste cugetări sfătuia ca, pentru a menține proaspete senzațiile amoroase, femeia trebuie să aibă trei amanți simultan. Și specifica: de preferință un bancher, un diplomat și un artist. Așadar – nota Crainic –, domnița noastră își organiza pasiunea după prescripțiile unui manual de specialitate. Faptul că pavilionul deliciilor se găsea în cel mai lugubru cadru al mizeriei omenești, în spitalul acesta cutremurat de urletele durerii, nu stânjenea divină pasiune, ci dimpotrivă, o intensifica prin contrastul suferinței și al morții pentru țară”. Domnița era... Maruca Cantacuzino, viitoarea soție a lui George Enescu!

Mulți bărbați își petreceau ore în șir, de după-amiaza până dimineața, la Jockey Club, unde practicau jocuri de noroc: bridge, maus, pocker, room, baccara. Se rula sume importante, iar cei care pierdeau nu păreau a fi afectați: „Oamenii dau și ce nu aveau, nimeni nu se mai gândea la a doua zi” (Constantin Argetoianu). Pasiunea îi molipsise și pe cei săraci, care, după cum nota același N. Crainic, jucau cărți „zi și noapte, fără întrerupere. Cei care ieșeau din joc porneau la despăduchiat, trecându-și rufele căptușite cu straturi de paraziți prin para lumânărilor. Altfel nu era chip, căci toată casa mișuna de păduchi ca un mușuroi de furnici”.

În acea stare de spirit, oficialii români au decis transferarea tezaurului Băncii Naționale a României și a altor bunuri în Rusia. Există temerea că trupele Puterilor Centrale vor ocupa Moldova și, pentru o asemenea eventualitate, principalele valori trebuia salvate. Nu numai oficialitățile, dar și persoane particulare au stăruit să li se primească bunurile, care, astfel, să fie salvate. I.G. Duca (pe atunci, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, atât în primul, cât și în al doilea guvern Ion I.C. Brătianu) scria că nu l-a putut refuza pe Vasile Morțun, care a insistat să fie transportată la Moscova colecția sa de tablouri, iar George Enescu a venit la gară cu o lădiță, în care avea manuscrise de când era copil și începuse să compună; regina Maria și-a depus toate bijuteriile, iar alte doamne din înalta societate și-au împachetat pantofi, rochiile, pălăriile și chiar ciorapi, corsete și combinezoane, pentru a fi păstrate în siguranță, până la încheierea războiului.

Inițial, guvernul a analizat posibilitatea ca tezaurul să fie expediat în Anglia, dar acțiunea a părut riscantă, din cauza submarinelor germane din Marea Nordului și a pretențiilor guvernului de la Londra privind cota de asigurare. S-a considerat că Moscova reprezenta

Într-un spital de campanie

înțeleasă, existau greutăți în găsirea formulei care să fie compatibilă cu legea și statutele sale“. Soluția a fost găsită treptat și după serioase frământări. Același C.I. Băicoianu menționa „lungile și largile dezbateri“ și „ezitățile, pe cât de mari, pe atât de legitime“, deoarece „Consiliul își dădea seama perfect că această primă operație antistatutară ce se cerea băncii putea să constituie începutul unei politici greu de stăvilit în desfășurarea evenimentelor politice și militare ce erau în curs, conducând în ultimă consecință la compromiterea valutei noastre naționale“, despre care trebuie spus că la începutul războiului se afla la paritate cu francul francez.

La 11 septembrie 1914 (stil vechi), s-a încheiat prima convenție dintre BNR și guvern, care prevedea acordarea unui împrumut de 100 milioane lei, cu dobânda de 4%, prin intermediul Casei de Depuneri și Consemnațiuni. În lunile care au urmat, speranțele nutrite în legătură cu terminarea rapidă a războiului și petrecerea în pace a Crăciunului s-au diminuat. În această atmosferă, negocierile dintre I.G. Bibicescu și Emil Costinescu au continuat, ultimul deplasându-se de mai multe ori la Palatul Lipscani, ajungându-se la semnarea Convenției din 20 decembrie 1914, prin care s-a stabilit formula ce consacra cadrul legal pentru finanțarea statului de către bancă. Potrivit acestei convenții, Banca Națională împrumuta direct statul cu 200 de milioane lei, cifră ce includea și precedentul împrumut de 100 milioane, Casa de Depuneri, Consemnațiuni și Economii nemaifiind intermediar. Dobânda era de 4%, împrumutul fiind acordat pentru un an, dar putea fi restituit mai devreme. Guvernul garanta împrumutul prin bonuri de tezaur 4% aur, în valoare de 200 milioane lei. De asemenea, având în vedere că art. 12 din „Legea de înființare a BNR“ prevedea că „Banca va trebui să aibă un stoc metalic de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dânsa“ și că „această

*Emil Costinescu,
ministru de Finanțe
în guvernul I.I.C. Brătianu
și fost director în BNR
(până în 1897)*

limită va putea fi redusă până la 33% în împrejurări excepționale și pentru timp determinat“, guvernul se obliga să verse băncii acoperirea metalică de 33%, adică 66 milioane lei aur efectiv, precum și orice alt aur ar mai poseda, pentru care BNR, la rândul ei, se angaja să achite o taxă de 7%. În același timp, s-a decis interzicerea exportului aurului până la plata împrumutului.

Tratativele dintre cele două părți au fost destul de discrete, cât să nu se afle prea mult în presă, dar nu suficient de discrete, ca să nu apară niciun zvon. Astfel, un ziar a aflat că statul român a realizat în America un împrumut de 800 de milioane lei, fapt pentru care cei de la *Universul*, care erau apropiați guvernului, publicau revoltați, din cauza zvonului, dar bucuroși că ei sunt cei care au aflat adevărul: „Ne-am adresat imediat d-lui Costinescu întrebându-l ce este adevărat. D. Costinescu ne-a comunicat că știrea este falsă. În America nu s-a realizat niciun împrumut“. Cu același prilej, E. Costinescu menționa: „Banca Națională, procurând suma de 200 milioane, a arătat că este cu adevărat românească.“ Formula stabilită în decembrie 1914 a fost aplicată încă de două ori în anul 1915 (la 15 iunie și 19 decembrie), când guvernul a mai primit două împrumuturi de câte o sută de milioane, primul cu o dobândă de 3% și al doilea cu o dobândă de 2,5%.

In urma celor patru convenții, statul român a primit finanțarea necesară cheltuielilor militare, fără să fi fost nevoit să mărească impozitele. Deși cele 400.000.000 lei în bilete BNR aveau suficientă acoperire în tezaurul Băncii, încărcarea canalelor circulației cu semne de valoare în exces, ca urmare a datoriei statului, a fost de natură să determine apariția fenomenului inflaționist. În acest context, în aprilie 1916 a fost lansat Împrumutul național 5%. Legea autoriza guvernul să împrumute de pe piața internă suma minimă de 150.000.000 lei, prin emisiunea de titluri de rentă amortibilă în

BNR ȘI COSTURILE REALIZĂRII ROMÂNIEI MARI

Pentru Banca Națională a României, Primul Război Mondial a început încă din 1914, și nu doi ani mai târziu, când România a declarat război Austro-Ungariei. Mai precis, Banca Națională a trebuit să se mobilizeze pentru a face față unor provocări cu totul noi încă din iunie 1914, când și ziarele de la București au început să anunțe evenimentele tragice ce aveau să arunce Europa în cel mai groaznic război de până atunci, un război purtat cu mijloacele epocii industriale și, în consecință, foarte costisitor.

Izbucnirea și generalizarea războiului au determinat convocarea de către regele Carol I, la sugestia lui I.I.C. Brătianu, a Consiliului de coroană de la Sinaia, care, la 21 iulie/3 august 1914, a decis neutralitatea tranzitorie a României. Un aspect ceva mai puțin cunoscut este acela că viceguvernatorul I.G. Bibicescu, care, după decesul lui Anton Carp, în februarie 1914, îndeplinea atribuțiile guvernatorului BNR, s-a aflat și el la Sinaia, în preajma ministrului de Finanțe, Emil Costinescu. Potrivit celor declarate trei zile mai târziu, în fața Consiliului general al BNR, cei doi au discutat „asupra situațiunii și a necesităților de bani ale Statului, precum și imposibilitatea de a găsi undeva înafară de bancă”, situație în care I.G. Bibicescu „a răspuns d-lui Ministru că banca se simte obligată de a da guvernului tot concursul său”. Angajamentul lui Ion G. Bibicescu avea să marcheze începutul unei epoci noi în istoria BNR, căci, așa cum observa Victor Slăvescu, dacă în perioada 1881-1914, Banca Națională

a fost „orientată mai mult spre deservirea economiei naționale și numai incidental spre aceea a statului”, în perioada care a urmat, ea a fost „silită de împrejurări a părăsi încetul cu încetul anumite norme rigide de care se conducea, pentru a adopta o politică generală pusă în întregime la remorca finanțelor publice și a statului”.

In vara anului 1914, Consiliul general al BNR s-a aflat în fața unei serioase opțiuni: pe de o parte, potrivit reglementărilor legale, banca nu putea acorda împrumuturi statului, pe de altă parte, guvernul avea nevoie de sprijinul financiar al băncii pentru înzestrarea și instruirea armatei, astfel încât să poată interveni în conflictul mondial în vederea îndeplinirii obiectivului unității naționale.

Așa cum remarca C.I. Băicoianu, director în BNR din 1915 și autor al unei consistente monografii a institutului de emisiune, „dacă propunerea ce s-a făcut băncii [...] a fost

Universul din 21 decembrie 1914 (stil vechi)

Dobânda percepută de bancă continua să scadă de la 2,5% (1915), la 1,5% (1918). Pentru a sprijini în continuare guvernul prin noi împrumuturi, în mai 1918, conducerea BNR trecea peste decizia Adunării generale a acționarilor din februarie același an, care interzisesse acordarea de noi credite statului.

Statul devenea, prin amploarea creditelor acordate, principalul, dacă nu unicul client al institutului de emisiune. În condițiile reducerii activității economice, creditele acordate de Banca Națională pentru susținerea comerțului și industriei au scăzut de la 327 milioane lei, la sfârșitul anului 1914, la 145 milioane lei, în aceeași perioadă a anului 1918.

Concomitent, interveneau importante schimbări în structura stocului metalic al Băncii de emisiune. Cantitățile de aur pe care Banca Națională trebuia să le primească de la guvernul român pentru asigurarea acoperirii legale a bancnotelor emise în contul împrumuturilor erau înlocuite în aprilie 1917 cu obligațiuni ale statului englez, nepurtătoare de dobândă, incluse de bancă în stocul său de acoperire. Ulterior, în mai 1918, lipsind aurul necesar asigurării acoperirii emisiunii, BNR primea din partea statului autorizarea de a introduce în stocul său metalic trate și disponibil în străinătate cu până la 100 milioane lei peste suma prevăzută în legea și statutul BNR.

In contextul desfășurării operațiunilor militare, autoritățile române și conducerea BNR au decis la sfârșitul anului 1916 transportarea tezaurului metalic al băncii la Moscova, sperând să-i asigure astfel un plus de protecție. Această realitate a impus în aprilie 1917, prin derogare de la art. 14 din „Legea Băncii Naționale” și art. 37 din Statutele BNR, suspendarea convertibilității bancnotei, introducându-se astfel cursul forțat.

I.G. Bibescu în biroul său de director la BNR (1910)

La sfârșitul anului 1918, rezerva de acoperire a emisiunii de bancnote era de 842,5 milioane lei, din care aur depozitat la Moscova 315 milioane lei, la Berlin 80,4 milioane lei, la Londra 98 milioane lei, restul erau trate aur și disponibil, în va-

loare de aproximativ 349 milioane lei.

Situația tezaurului BNR, aflat la Moscova, devenise incertă odată cu declanșarea mișcărilor revoluționare din Rusia, iar la 13/26 ianuarie 1918, în urma deciziei Consiliului Comisarilor Poporului din Petrograd, tezaurul amintit a fost confiscat.

Prin acest complex de împrejurări, asigurarea echilibrului monetei naționale devenea o problemă din ce în ce mai dificilă, a cărei soluționare a preocupat atât conducerea BNR, cât și elita politică românească. Alexandru Marghiloman, viitorul prim-ministru conservator, propunea la 8/21 februarie 1918 șefului Direcției politice a Misiunii germane de la București: „Să se profite de ocazie [negocierile de la Brest-Litovsk dintre Rusia și Puterile Centrale – n.n.] pentru a scăpa tezaurul care este la Moscova”. Argumentele liderului conservator nu erau ușor de trecut cu vederea: „Ca stat ocupant, aveți datoria de a susține din punct de vedere economic echilibrul țării ocupate, așa cum este cazul celei mai mari părți a României. Dispariția acestui depozit va afecta foarte mult cursul bancnotei românești, ceea ce s-ar traduce printr-o diminuare considerabilă a avutului public. Fără a mai socoti că devalorizarea biletului BNR ar antrena și căderea altei bancnote. Din acest punct de vedere avem dreptul de a solicita garanții dincolo de eventualitatea încheierii unei păci separate cu România”.

Disponibilul în aur al BNR după la Reichsbank fusese sechestrat încă de la intrarea

40 de ani. Perioada stabilită de lege pentru subscriere era de 15 zile, dar după nouă zile, guvernul a dispus închiderea subscrierii, ca urmare a faptului că se atinsese deja suma de 408.000.000 lei, mai mult de jumătate fiind deja vărsată.

Rezultatele acestui împrumut intern au fost considerate spectaculoase de cei direct implicați, comparativ cu anterioarele rente interne lansate de statul român. Cele mai multe merite au aparținut Băncii Naționale, care avusese nu numai inițiativa și concepția, dar își implicase și personalul în organizarea operațiunii.

Reușita împrumutului a avut două consecințe importante pentru stabilitatea leului. Pe de o parte, a fost îndeplinit obiectivul urmărit de conducerea Băncii Naționale, respectiv retragerea unei importante cantități de bilete din circulație. Pe de altă parte, se degaja o parte din activul imobilizat al BNR, înlocuindu-se datoria statului la bancă prin datoria consolidată către particulari. Aceasta a permis guvernului român să continue să ridice sume de la BNR, care însă nu a mai fost nevoită să procedeze la noi emisiuni de bilete.

Pentru cele patru împrumuturi din anii neutralității, grație instituirii taxei în aur pentru exportul cerealelor și a contractelor încheiate de către Comisia Centrală pentru Exportul Cerealelor și Deri-

vatorilor, mai întâi cu Germania și Austro-Ungaria și apoi cu Anglia, guvernul român și-a putut îndeplini angajamentul de a depune acoperirea metalică necesară sporului emisiunii monetare a BNR. Aurul rezultat din vânzarea cerealelor către Puterile Centrale a fost depus la Reichsbank, sub titlul „aur depozitat“, și era înregistrat în stocul de acoperire al BNR. În curând, la 14/27 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei.

In anii participării la Primul Război Mondial, Banca Națională a României, continuând politica din perioada neutralității, a acordat guvernului alte cinci împrumuturi (24 octombrie 1916, 12 aprilie 1917, 20 decembrie 1917, 16 mai 1918, 28 septembrie 1918 – toate datele sunt pe stil vechi). Primele patru se ridicau fiecare la 300 milioane lei, ultimul fiind de 54 milioane lei. La finalul războiului, în noiembrie 1918, suma creditului acordat statului român era de 1,654 miliarde lei, din care guvernul utilizase efectiv 1,596 miliarde lei.

Succesiunea acestor împrumuturi echivalează cu o suită de abdicări ale băncii de emisiune de la principiile enunțate în legea și statutul său de organizare. Enumerarea condițiilor înscrise în contractele de împrumut este elocventă pentru amploarea concesiilor pe care BNR înțelegea să le accepte în numele interesului național.

Detasamentul de escortă însoțește delegația Senatului, care merge la Palat, pentru a răspunde la Mesajul regelui Ferdinand; din Gazeta ilustrată, 19 decembrie 1915 (stil vechi)

CUI A APARTINUT INIȚIATIVA EVĂCUĂRII TEZAURULUI LA MOSCOVA

Izbucnirea Primului Război Mondial a găsit România alături de Tripla Alianță (Puterile Centrale), la care aderase din 1883. Cunoscând mutațiile din politica externă a României, evidențiate în timpul Războaielor balcanice, ministrul de Externe rus Serghei Dmitrievici Sazonov a cerut prim-ministrului Ion I.C. Brătianu să facă demersuri la Viena și Belgrad, pentru a încerca să aplaneze conflictul dintre Austro-Ungaria și Serbia, generat de asasinatul de la Sarajevo. În același timp, ministrul rus la București, Stanislav Poklevski-Koziel, a primit misiunea să sondeze intențiile guvernului român. Prim-ministrul român a fost foarte prudent, evitând să precizeze atitudinea viitoare a României.

Diplomația rusă, interesată să influențeze în favoarea sa atitudinea României, a venit cu o propunere șoc: la 17/30 iulie 1914 Sazonov i-a cerut lui Poklevski să-i comunice lui Brătianu „că noi suntem gata să susținem alipirea Transilvaniei la România“.

Cele câteva zile care s-au scurs de la declanșarea războiului până la ședința Consiliului de Coroană, care a decis ca România să aibă o atitudine de „expectativă armată“, au cunoscut o intensă activitate diplomatică din partea cabinetelor europene pentru a influența decizia Bucureștiului. Îngrijorată că România ar putea intra în război alături de Germania și Austro-Ungaria, Rusia a repetat oferta cu Transilvania, idee acceptată și de guvernul francez.

A urmat, timp de peste doi ani, o intensă activitate diplomatică în patruleterul București-Petersburg-Paris-Londra, cu scopul de a pregăti intrarea României în război alături de Antantă.

Cercurile conducătoare ruse priveau relația cu România în mod diferit: Marele Cartier General

Rus (Stavka) aprecia că neutralitatea României era cu mult mai favorabilă Rusiei decât intrarea acesteia în acțiune, ceea ce ar fi însemnat că armata rusă își extindea frontul cu aproximativ 1.400 de km. Eșalonul politic, în special Ministerul de Externe, privea însă mai nuanțat această problemă.

Guvernul român a luat în calcul posibilitatea încheierii unei convenții cu Rusia. Brătianu a negociat în cel mai strict secret, utilizând două canale: ministrul Poklevski-Koziel la București și Constantin

Diamandy, ministrul român la Petersburg. Inițiativa acordului a venit din partea rusă. În telegrama din 19 august/1 septembrie 1914, Poklevski-Koziel își informa superiorii că la București

Serghei Dmitrievici Sazonov

Prim-ministrul Alexandru Marghiloman și ministrul de Externe C.C. Arion în timpul semnării Tratatului de Pace de la București, la Palatul Cotroceni; din Săptămâna ilustrată, 12 iunie 1918

României în război, fiind utilizat de autoritățile germane ca acoperire pentru bancnotele de ocupație emise de Banca Generală Română. În cursul negocierilor pentru încheierea Tratatului de Pace de la București, același Al. Marghiloman, prim-ministru în acea epocă, vorbea despre intențiile germane de a confisca acest depozit de aur. La finalizarea tratatului amintit, aurul BNR din Germania a rămas sub sechestrul autorităților, garantând achitarea datoriei publice a României față de cetățenii germani.

Efortul Băncii Naționale a României pentru susținerea statului în cursul Primului Război Mondial și abdicările conducerii acesteia de la principiile care guvernau activitatea băncilor de emisiune își găsesc deplina justificare în dificultățile de ordin financiar, și nu numai, întâmpinate de guvernul român. Despre situația finanțelor publice, o mărturie impresionantă ne-a lăsat același Alexandru Marghiloman, care, la data preluării puterii, la 7 martie 1918, consemna în *Notele politice*: „Examinat situația financiară. Șeful contabilității, Angelescu, mi-o rezumă astfel: venituri, pe lună

8.000.000 (opt milioane); cheltuieli pe zi, opt milioane“.

Intregind mărturiile cu caracter memorialistic, câteva date din bilanțul financiar al Primului Război Mondial oferă întreaga dimensiune a dramatismului situației în care se afla România la 31 decembrie 1918. Bilanțul bugetului statului român a evoluat de la un excedent de 28 milioane lei, în anul financiar 1914/1915, la un deficit de 467,5 milioane lei, în 1916/1917, care în 1918/1919 devenea 1,273 miliarde lei. Concomitent, circulația bancnotelor BNR a crescut de la 578 milioane lei, la 31 decembrie 1914, la 2,489 milioane lei, la 31 decembrie 1918. Potrivit calculului realizat de economistul Gh.M. Dobrovici, cheltuielile României pentru susținerea Războiului de reîntregire s-au ridicat la aproximativ cinci miliarde lei aur, reprezentând datoria publică internă și externă a statului român. Raportat la această sumă, creditul acordat de BNR statului a reprezentat aproximativ o treime din necesarul de plăți al guvernului român.

**Dr. Nadia MANEA,
Dr. Brîndușa COSTACHE**

a accepta prevederile convenției.

Hotărâtoare în depășirea dificultăților din cadrul tratatelor româno-ruse au fost însă presiunile exercitate de Franța și Marea Britanie asupra Rusiei, pentru ca aceasta să consimtă revendicările României. Aliații occidentali au fost obli-

gați să facă asemenea demersuri, dată fiind evoluția nefavorabilă a situației militare. La 4 august 1916, președintele Raymond Poincaré i-a trimis țarului Nicolae al II-lea o scrisoare, în care îi semnala în termenii cei mai stăruitori necesitatea de a atrage România. Țarul a trecut peste obiecțiile Ministerului de Externe și ale Marelui Cartier General și a dispus semnarea convenției politice și a celei militare cu România, eveniment care a avut loc la 4/17 august 1916.

In istoriografie s-a acreditat ideea că depunerea tezaurului românesc la Moscova s-a făcut din inițiativa guvernului român. Recitirea atentă a unor surse mai vechi, dar și unele investigații recente par să ofere o altă viziune asupra acestui episod atât de dramatic și controversat al istoriei naționale. Generalul A.A. Mossolov, ministrul plenipotențiar al Rusiei în România, care, în decembrie 1916, i-a luat locul lui Poklevski-Koziel, afirmă în memoriile sale că una dintre misiuni a fost aceea a transferării aurului românesc în Rusia, chestiune care, amintește memorialistul, fusese ridicată de Poklevski în momentul semnării Convenției militare, în august 1916. După opinia sa, problema devenise foarte presantă la sfârșitul anului 1916, căci exista pericolul anulării convenției militare, ca ur-

1916. Întrunire la Arenele Romane pentru intrarea în război;
sus, de la stânga la dreapta:
dr. C. Istrati, V. Lucaci, Take Ionescu (vorbind)

mare a scoaterii României din război. Transportul tezaurului românesc la Moscova „era menit să strângă și mai mult legăturile de alianță dintre cele două țări ale noastre și sosirea întăriturilor rusești va fi astfel mult ușurată... N-am avut li-

niște – conchide Mossolov – până în momentul în care am aflat că convoiul a trecut granița spre Rusia”.

Afirmațiile lui Mossolov sunt clare: inițiativa depozitării tezaurului la Moscova nu a aparținut guvernului român. Mai mult, chestiunea se profilează ca o condiție impusă de Rusia pentru acceptarea convențiilor din august 1916. Nevoită să accepte cele mai multe dintre revendicările românești, Rusia a pus condiția transferării tezaurului românesc pe propriul teritoriu, ca o garanție a loialității proaspătului aliat, dar și ca o recompensă pentru eforturile sale.

Din păcate, nu am reușit să depistăm documentul/documentele privind termenii în care Poklevski ar fi ridicat problema tezaurului în cursul discuțiilor care au precedat semnarea convențiilor din august 1916. În schimb, această preocupare a părții ruse era mai veche, după cum rezultă din telegrama nr. 360 din 17/30 octombrie 1914, prin care Poklevski îl informa pe Sazonov că a vorbit cu Brătianu „despre aur”, dar acesta „a evitat să dea un răspuns precis, până când nu va vorbi referitor la aceasta cu ministrul de Finanțe”.

Petre OTU,
Marian ȘTEFAN

unii oameni politici (fără a-i numi, însă) „au și început să-și exprime îngrijorarea că neutralitatea României nu e suficient apreciată de noi și că noi ar trebui, din acest punct de vedere, să facem anumite promisiuni. Aceste persoane și unele organe de presă, în trecut, chiar și-au exprimat speranța că Rusia, în schimbul neutralității României, va da acesteia o parte din Basarabia. După cum am raportat la timp, chiar Brătianu, de două ori, și-a exprimat dorința de a primi din partea noastră unele precizări, iar ministrul Italiei de aici, cu ceva timp în urmă, mi-a arătat necesitatea de a asigura mai temeinic [în sensul de a stimula – n.n.] raporturile amicale ale României față de noi“.

Discuția lămuritoare dintre ministrul rus și Brătianu a avut loc o zi mai târziu, Poklevski informând prompt centrala: „După un schimb amical și sincer de păreri – scria el –, am ajuns la convingerea că, personal, pe Brătianu l-ar încânta ideea de a primi din partea Rusiei, Franței și Angliei o comunicare scrisă în sensul că, dacă România rămâne neutră până la sfârșitul războiului, atunci, în caz de victorie finală a acestor trei state și modificarea echilibrului actual în Balcani, României i se va garanta integritatea teritoriului actual și compensații din teritoriile Austriei, unde

Constantin Diamandy

majoritatea populației o constituie românii“. În concluzie, Brătianu a spus că el „trebuie să studieze amănunțit această combinație, fiindcă ea, din punctul său de vedere, constituie aproape o crimă de stat, deoarece [fiind o inițiativă personală – n.n.] el nu ar putea-o comunica Regelui sau altor persoane“. Într-o întâlnire ulterioară, Brătianu și-a dat acordul, cerând însă păstrarea secretului absolut.

Negocierile au decurs destul de rapid, partea rusă acceptând,

într-o formă ușor modificată, cele două condiții puse de Brătianu: garantarea integrității teritoriale a statului român și respectarea principiului etnografic în delimitarea viitoarei granițe în Bucovina.

La 18 septembrie/1 octombrie s-a încheiat convenția secretă româno-rusă. Potrivit declarației scrise a lui Sazonov, Rusia se obliga să se opună oricărui atentat la

integritatea teritorială a României în configurația din acel moment. În același timp, Rusia se obliga să recunoască statului român dreptul de a încorpora acele teritorii din monarhia dualistă care erau locuite de români. Cât privește Bucovina, viitoarea graniță dintre Rusia și România urma să fie trasată potrivit principiului majorității populației, în acest scop fiind prevăzută constituirea unei comisii interministeriale. Totodată, Rusia se obliga să întreprindă diligențe pe lângă cabinetele de la Londra și Paris pentru

*Prim-ministrul Ion I.C. Brătianu
a negociat cu multă abilitate intrarea
României în război*

„Tezaurul României, aflat în păstrare la Moscova, se declară intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român“.

**(Hotărârea Sovietului comisarilor
poporului al R.S.F.S. Ruse
privind ruperea relațiilor diplomatice
cu România,
13/26 ianuarie 1918)**

Diplomatul D.N. Ciotori îi scria din Copenhaga, la 4 martie 1920, lui Al. Vaida-Voevod, prim-ministru, despre o discuție cu Litvinov, pe atunci membru al Colegiului Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe: „El mi-a repetat că tezaurul se găsește la Moscova intact. Impresia mea este că sovieticii sunt dispuși să ni-l dea înapoi, dar ne vor cere despăgubiri pentru materialele diverse lăsate de armatele ruse pe teritoriul nostru“. Demiterea guvernului Vaida-Voevod a întrerupt negocierile directe româno-ruse.

La 1 iulie 1920, același Ciotori, care fusese autorizat să continue neoficial discuțiile cu rușii la Londra, scria că a comunicat reprezentantului comercial rus la Londra, Krassin, că tezaurul fusese încredințat poporului rus ca unui aliat. Documentele caselor de economii aflate la Moscova pun în imposibilitate mii de săraci, văduve și orfani să își încaseze drepturile. Krassin a promis că va comunica la Moscova și va încerca o rezolvare a problemei înainte de a se discuta despre aurul evacuat. Peste o săptămână, Litvinov îi scria atașatului comercial român la Copenhaga că zvonurile răspândite în Occident privind utilizarea aurului românesc de către guvernul rus pentru tranzacții comerciale în străinătate nu sunt adevărate.

În toamnă, la 7 septembrie 1920, însărcinatul cu afaceri al României la Londra, Ciotori, a avut o discuție cu Kamenev, pre-

ședinte al Sovietului Moscovei. I-a cerut restituirea tezaurului înainte de începerea discuțiilor oficiale. Kamenev i-a răspuns că, în privința tezaurului BNR, guvernul sovietic va face o declarație formală privind restituirea de îndată ce va avea un răspuns din partea română că este dispusă să înceapă negocieri.

Asurvenit semnarea Tratatului de la Paris din 28 octombrie 1920, prin care Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia recunoșteau suveranitatea României asupra Basarabiei. La 30 noiembrie 1920, Ciotori trimitea un amplu raport, în care arăta că ceruse în august și septembrie lui Kamenev să nu se pună în discuție problema Basarabiei, pentru a putea începe tratativele între cele două țări, și rusul păruse să accepte. „Acum însă situațiunea este cu totul alta. Rușii, pe lângă că stau mult mai bine atât din punct de vedere militar, cât și în ce privește reluarea relațiilor economice cu Aliații, sunt îndârjiți împotriva noastră, crezând că România refuză să discute pacea cu ei, deoarece se crede pe deplin asigurată prin tratatul semnat cu Aliații“. La 30 noiembrie Krassin îi declarase din nou că tezaurul este intact.

Peste un an, la 1 septembrie 1921, Cicerin, comisar al poporului pentru Afaceri Externe, îi scria lui Karahan, reprezentant plenipotențiar la Varșovia, că Litvinov l-a informat că a avut o discuție cu Ciotori. Un obstacol în

M. KARAKHAN exprime sa gratitude à M. Filanly ainsi qu'au
Président du Conseil pour cette noble initiative, en promettant
d'informer le Gouvernement Russe.

La séance est levée à 18 h. et la séance prochaine aura
lieu le 4 Septembre à 16 h. urss.

Fait en double exemplaire :

Signé :

**Protocolul primei ședințe a întâlnirii pregătitoare
pentru organizarea unei conferințe bilaterale,
de la Varșovia**

La 25 mai 1919, în Declarația guvernelor R.S.F.S. Ruse și R.S.S. Ucrainene privind soarta tezaurului se invocă faptul că România a pus mâna pe un imens patrimoniu militar, după desființarea frontului rus din România, cu care au fost înarmate bandele de albardiști. Guvernele Rusiei și Ucrainei își declinau orice răspundere față de soarta valorilor aduse pe timpul guvernului țarist în Rusia și care aparțineau guvernului român, BNR, altor bănci, moșierilor și capitaliștilor români.

TENTATIVE DE RECUPERARE A TEZAURULUI BNR

În bilanțurile BNR, tezaurul evacuat la Moscova în 1916-1917 este evidențiat în cantitatea de 91,2 t aur. Din această cantitate, 90% o reprezintă moneda de aur și 10% sunt lingouri de aur fin. Multă lume se întreabă care este valoarea acestui tezaur. În aceste zile, aurul de 24 k este cotelat la 135 lei gramul. Rezultă deci că valoarea aurului evacuat la Moscova ar fi de 12,5 miliarde lei, adică aproximativ 3 miliarde euro sau 4,3 miliarde USD, aceasta fără a considera valoarea numismatică a monetelor de aur.

Să mai spunem că în 1944, aurul BNR însuma 242 t. Dacă la această cantitate adăugăm cele aproximativ 90 t evacuate la Moscova și cele 104 t cât reprezintă rezerva actuală a BNR, rezultă o cantitate de 440 t aur. România s-ar plasa pe locul 13 în topul țărilor deținătoare de aur, nu pe locul 31, unde este situată în acest moment.

Să facem în continuare o trecere în revistă a tentativelor diplomației române de a recupera tezaurul evacuat la Moscova.

La Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), în aprilie și iunie 1919, România a depus două memorii. Se solicita ca Germania să fie considerată răspunzătoare pentru evacuarea tezaurului la Moscova și să plătească contravaloarea; dacă guvernul sovietic returna tezaurul, România dădea înapoi Germaniei suma plătită. Marile Puteri,

garantând României tezaurul în februarie 1918, aveau obligația să sprijine această formulă, considerau diplomații români. Anglia și Franța au negat că ar fi dat vreo garanție în februarie 1918 și că evacuarea tezaurului ar fi fost consecința avansării trupelor Puterilor Centrale. Drept urmare, memoriile depuse au rămas fără rezultat.

Conferința de Pace de la Versailles (în imagine: liderii marilor puteri învingătoare după semnarea Tratatului de Pace cu Germania) a fost prima reuniune internațională la care România a ridicat problema tezaurului evacuat la Moscova

„Problema tezaurului trebuie examinată în același plan cu pretențiile noastre bănești față de România“.

(Litvinov, adjunctul comisarului poporului pentru Afacerile Străine, despre stadiul relațiilor româno-sovietice, la 20 iulie 1922)

susține că delegația română complică lucrurile detaliind programul, iar peste o zi arată că delegația rusă nu consideră atât de importantă problema tezaurului pentru a fi înscrisă ca punct distinct, atâta vreme cât nu se poate ajunge la un acord în alte probleme mai simple. Concluzia este că lucrările trebuie sistate.

Delegația română condusă de I.I.C. Brătianu a înaintat Conferinței economice de la Genova, din 1922, un amplu memoriu al problemei tezaurului. Conferința a decis: „guvernul rus va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova de numitul guvern român“, decizie comunicată comisarului poporului pentru Afaceri Externe. Guvernul sovietic nu a luat în seamă hotărârea.

La 20 decembrie 1922, I.G. Duca, ministrul Afacerilor Străine, informa, din Elveția, despre o discuție Diamandy-Cicerin, purtată la Lausanne, la 19 decembrie: Cicerin oferă Basarabia contra tezaurului, a bijuteriilor Coroanei și a lichidării tuturor problemelor financiare.

Următoarele informații le avem din martie 1924, legate de Conferința de la Viena, unde se discuta din nou despre reluarea relațiilor româno-ruse. Instrucțiunile lui I.I.C. Brătianu, prim-ministru, date delegației române erau: să obținem recunoașterea Basarabiei și întoarcerea tezaurului, cel puțin a părții lui nemetalice (depozite particulare și arhive);

polonezilor le-au restituit obiecte de artă de o valoare însemnată; nu renunțăm la tezaur decât atunci când rușii renunță la toate socotelile, dar nu renunțăm la depozitele particulare, arhive și bijuteriile reginei, „ceea ce revine a spune că renunțăm, în acel caz, la tot ce nu mai există“. În cadrul întâlnirii, s-a discutat despre Basarabia, dar practic deloc despre tezaur. La 8 aprilie, Litvinov, adjunct al comisarului poporului pentru Afaceri Străine, declara că sovieticii nu veniseră la Viena pentru reglementarea pretențiilor bănești reciproce și nici pentru primirea soldului „ce ni se cuvenea de aproximativ un miliard lei aur“; „orice

sprijin material sau moral acordat României în problema Basarabiei va fi apreciat de noi ca un act ostil direct la adresa republicilor sovietice“. Întâlnirea s-a terminat fără vreun rezultat.

La începutul anilor '30, sub presiunea Poloniei, Cehoslovaciei și a Franței, România acceptă să negocieze cu U.R.S.S. încheierea unui pact de neagresiune bilateral. La 31 decembrie 1931, Mihail Sturdza, însărcinat cu afaceri la Riga, primește instrucțiuni de la Dimitrie Ghica, ministrul Afacerilor Externe: „Față de presiunile guvernului francez pe lângă Polonia și România, în scopul de a grăbi încheierea unor pacte de neagresiune

Edvard Beneș și Maksim Litvinov

La 23 martie 1929, Litvinov îi scria lui Stalin că, având în vedere politica de pace a U.R.S.S., ar fi jenant să respingem discuțiile cu România, chiar dacă considerăm imposibilă o înțelegere într-un viitor apropiat; al doilea punct fundamental pentru o înțelegere preliminară ar fi renunțarea reciprocă la toate pretențiile bănești și materiale, cu excepția returnării în natură a valorilor culturale ce s-au păstrat (picturi, arhive etc).

calea înțelegerii cu Rusia, spusese diplomatul român, este tezaurul. S-a referit la documente, manuscrite, nu a abordat problema aurului.

In aceeași lună, la Varșovia debuta întâlnirea pregătitoare pentru organizarea unei conferințe bilaterale. În cadrul unor discuții neoficiale, Karahan arăta că Rusia era gata să renunțe la discutarea problemei Basarabiei, dacă România renunța la tezaur. El îi spune lui Filality, șeful delegației române, că tezaurul a fost evacuat din Moscova, când se apropia generalul albogardist Denikin de oraș și nu știe dacă toate lăzile au fost readuse. „Desigur că tezaurul nu mai poate fi intact [...] Și apoi văd că faceți atâta caz pentru mizerabila sumă de nici o sută de milioane ruble aur la care se ridică întregul dumneavoastră stoc metalic. Admiteți, sper, că Basarabia face ceva mai mult“. Concluzia lui Filality: „Părerea mea este că dat fiind că tot ce avea valoare negustorească în tezaurul nostru a dispărut, că nu ne vor da un leu drept despăgubire pentru prădarea legației, că vom avea cele mai mari dificultăți pentru repatrierea supușilor noștri din Rusia, a relua relațiile cu bolșevicii ar fi să facem jocul lor, fără niciun profit pentru noi“.

Prim-ministrul Averescu îi cerea să facă din reclamarea tezaurului de la Moscova o problemă de primă importanță, ceea ce Filality și face la cea de a treia întâlnire, din 5 octombrie 1921. În replică, Cicerin îi scrie lui Karahan, la 10 octombrie: „I-ați spus oare lui Filality că am purtat un război cu România și că tot ceea ce ne-a fost predat este captură de război?“ La

Într-o notă a adjunctului comisarului poporului pentru Comerț Exterior privind datoria României față de R.S.F.S. Rusă, din 28 ianuarie 1922, erau luate în calcul livrările către România în anii Primului Război Mondial și materialul lăsat în urmă de trupele ruse pe teritoriul României: 1.005.501.601 ruble și 61 copeici.

Întrebat ce poate spune în legătură cu tezaurul României evacuat la Moscova, într-un interviu acordat Agenției telegrafice române „Orient-Rador“, la 22 februarie 1922, Karahan răspunde: „Aproape că nu am informații privind această chestiune. Trebuie să vă asigur că niciodată nu am afirmat categoric pierderea și dispariția tezaurului românesc; nu văd niciun motiv care să fi făcut posibilă o asemenea dispariție. Nu este însă exclusă posibilitatea pierderii unei părți din acesta“.

15 octombrie Filality informa că s-a convenit asupra despăgubirilor mutuale, inclusiv a bunurilor mobile și imobile care se găsesc pe teritoriul celuilalt; când a insistat pe restituirea tezaurului, Karahan a replicat că intră în acest punct; a repetat că Basarabia valora mai mult decât tezaurul; cum Filality i-a replicat că nu poate semna protocolul fără menționarea acestui punct, a spus că va telegrafia la Moscova.

Cele două delegații la conferința de la Viena, martie 1924

Peste două zile, Averescu îi scria lui Filality: „Niciodată nu am crezut că tezaur-

ul nostru ne va fi restituit, cum de asemenea am știut că guvernul sovietist nu urmărește alt scop decât să reia relațiile diplomatice cu România, pentru a otrăvi țara noastră cu propaganda revoluționară, sub scutul imunității diplomatice. Este evident că am face cea mai mare greșală dacă ne-am învoi la o asemenea socoteală, în care am pierde totul fără a lua nimic. Pretenția lui Karahan [...] că statul român ar avea vreun interes ca să capete de la guvernul bolșevic recunoașterea unirii Basarabiei cu România este cu desăvârșire neîntemeiată.“ El insistă că tezaurul aflat la Moscova era în cea mai mare parte avere particulară, nu a statului român.

În ședința din 21 octombrie 1921, Filality reiterează ideea că problema tezaurului trebuie înscrisă clar în program, fie și în cadrul punctului „Despăgubiri“. La 24 octombrie, Karahan

În 1935 erau aduse în țară rămășițele pământești ale lui Dimitrie Cantemir

Nicolae Ceaușescu, ridicase la Moscova problema tezaurului.

A rezultat un material care avea 150 pagini introductive și peste 100 documente. Cum pe atunci nu exista xerox, fiecare document era dactilografiat și eu semnam pe fiecare pagină pentru conformitate. Malița îmi ceruse discreție totală, să nu vorbesc cu nimeni. Am constatat acum, când am mers la arhiva M.A.E. și am revăzut, cu ajutorul domnului Cristian Păunescu, dosarul, că nu am notat în niciuna dintre hârtiile mele, nici în cele privind activitatea desfășurată, nimic despre acest studiu.

Multe dintre documentele de atunci sunt acum editate de domnii Cristian Păunescu și Marian Ștefan în volumul ce va fi lansat astăzi. Recitindu-le, mi-am pus întrebarea pe care ne-o punem cu toții. De ce s-a evacuat tezaurul la Moscova, nu știau cei de atunci ce se întâmplă acolo? Istoricul trebuie să judece faptele în contextul epocii. În decembrie, când s-a efectuat primul transport, domnea psihoza retragerii. Ce era atunci mai sigur decât Imperiul Rus, alături de care luptam? În vara anului 1917, când a plecat al doilea transport, nu aveam certitudinea că

putem rezista mareșalului Mackensen, numit și „spărgătorul de fronturi“. Și apoi, avem atâtea exemple din zilele noastre despre incapacitatea contemporanilor de a sesiza corect direcția în care se îndreaptă evenimentele.

Am citit și procesul-verbal al întâlnirii de la Moscova, din 1965. Am reținut diferența de temperament dintre Gheorghiu-Dej și Ceaușescu. Cel din urmă era înscăunat abia de o lună și ceva în fruntea partidului. I-a lăsat să vorbească mai întâi pe Bărlădeanu și pe Maurer, apoi a luat și el cuvântul. A insistat pe ideea că tezaurul fusese încredințat spre păstrare Moscovei și că trebuia dat înapoi. Sovieticii au început să amintească de valoarea datoriilor pe care le aveam noi după război, pe care ei nu le-au cerut în întregime, despre distrugerile provocate de armata română pe teritoriul sovietic. Maurer, care era un abil diplomat, a spus că problema rămâne deschisă și că rezolvarea ei se va face în viitor. Mă gândeam cât de prudent era Dej, care nu risca să atace frontal, și cât de diferit era Ceaușescu, care nu a ezitat să o facă, deși abia ajunsese în fruntea partidului.

Academician Dinu C. GIURESCU

PRELIMINARIILE UNUI RAPORT

Pe când urmam clasele primare, citeam în manualele de istorie despre Cloșca cu puii de aur. Mă nedumerea o precizare: „înainte la Muzeul Național, astăzi la Moscova“. L-am rugat pe părintele meu să îmi explice și el mi-a povestit cum am trimis tezaurul la Moscova și cum, din cauza revoluției bolșevice, nu s-a mai întors acasă. Am aflat apoi despre revenirea în țară, în 1935, a unei părți a tezaurului istoric (arhive) evacuat la Moscova și a osemintelor lui Dimitrie Cantemir.

În anul 1956, guvernul sovietic a hotărât restituirea tezaurului istoric și artistic către România. Fusesem angajat de scurtă vreme la Muzeul de Artă al R.P.R., împreună cu Radu Popa. Cum lucram la secția de artă feudală, la sosirea tezaurului am fost repartizați să ajutăm la organizarea unei expoziții care urma să fie deschisă de conducerea superioară de partid și de stat. Trebăluam, sub conducerea doamnei Teodora Voinescu, șefa secției, și a Corinei Nicolescu, adjuncta ei, la despachetarea obiectelor și la compararea lor cu cataloagele venite de la Moscova. M-a impresionat starea bună a pieselor, faptul că fuseseră restaurate. Vedeam pentru prima oară ce însemna cu adevărat arta veche românească.

Într-o zi ne străduiam să atârnam broderiile pe simeze. Vine și rândul dverei celei mari a lui Alexandru Lăpușeanu, care era foarte grea. Radu Popa era cocoțat pe o scară, eu pe alta, iar doamna Voinescu ne dirija: mai așa măi băieți, mai la stânga, mai la dreapta, mai sus, mai jos. După câteva astfel de mișcări, doamna este chemată în altă parte și pleacă, nu înainte să ne ceară să căutăm în continuare poziția cea mai potrivită. Mă uit la Radu Popa, el la mine și convenim să nu mai facem nicio mișcare. Când s-a reîntors doamna Teodora Voinescu, o auzim spunând: „Așa băieți, acum stă bine!“.

Deschiderea expoziției s-a făcut în prezența lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Stăteam la balustrada scăării mari, care duce de la parter la sala tronului, sală dedicată în întregime tezaurului, și mă uitam cum Dej, însoțit de conducerea partidului și a statului, de directorul Muzeului, Maxy, de Maria Bădulescu, ad-

juncta lui, de Marius Bunescu, șeful Galeriei naționale, examina obiectele. Anul următor, 1957, se aniversau 500 ani de la urcarea pe tron a lui Ștefan cel Mare și a fost un nou prilej de a se vorbi despre obiectele de artă feudală românească revenite din U.R.S.S.

Într-una dintre zile, l-am însoțit pe dr. Petru Groza, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, într-o vizită prin expoziție. Aveam un sentiment real de grațitudine, pentru că, prin mijlocirea lui Adrian Brudariu, un prieten al dr. Petru Groza, obținusem, în 1955, eliberarea tatălui meu din domiciliul obligatoriu de la Măzăreni, raionul Brăila.

Acestea au fost primele mele contacte cu tezaurul evacuat în vremea Primului Război Mondial la Moscova. Cea mai importantă întâlnire s-a produs pe când lucram în grupa de studii și documentare de la Ministerul Afacerilor Externe. Ea fusese creată de ministrul Corneliu Mănescu și de adjunctul său, Mircea Malița. România începuse procesul de deschidere față de Occident și era nevoie

de o documentare istorică. Spre sfârșitul anului 1967, Malița m-a chemat și mi-a spus: „Dinule, avem de făcut o lucrare importantă!“ Îl cunoscusem pe Malița din 1946, când activasem împreună în Uniunea Națională a Studenților. Mi-a explicat că era vorba despre tezaurul României și că era nevoie de un studiu temeinic, bazat pe documentele din arhiva ministerului, din momentul celor două transporturi și până la zi. Studiul trebuia să fie gata până în martie 1968. Eu nu știam pe atunci că în 1965 delegația partidului comunist, condusă de

Una dintre piesele tezaurului de la Pietroasele, Cloșca cu puii de aur

fost spion sovietic, tu ai fost agent atâta timp și, dacă o să se supere prea tare, o să facă gălăgie mare, o să vin eu, din spate, să calmez lucrurile". În timpul unei vizite extrem de importante – acum ignorată – efectuată în China și Coreea de o delegație condusă de Maurer, din care a făcut parte și

Ceaușescu, în 1964, cu întâlnire la Gagra cu Hrușciiov, moment după care am făcut noi Declarația din aprilie, nu Gheorghiu-Dej a ieșit în față. În 1964, când Hrușciiov a împlinit 70 de ani, la Moscova s-au dus toți conducătorii din țările socialiste. Dej tot pe Maurer l-a trimis, sub pretextul unor probleme de sănătate. El n-a participat nici la Conferința din 1957, prilejuită de aniversarea a 40 de ani de la Revoluția bolșevică. Toți liderii țărilor socialiste au mers la conferință. Atunci a avut loc accidentul de avion (*Magazin istoric*, nr. 9/1995), cu Chivu Stoica, Leonte Răutu, Grigore Preoteasa. În treacăt fie spus, Ceaușescu îi reproșă lui Chivu Stoica faptul că, înainte de a ateriza la Moscova, i-a cerut lui Grigore Preoteasa cuvântarea pe care trebuia să o țină la Moscova și astfel prăbușirea avionului l-a prins pe acesta în picioare, pe culoar.

Il admir pe Dej și pentru cum a rezolvat problema Declarației de independență. Cu câtă grijă a pregătit-o, cum a găsit momentul. Sigur, una dintre probleme a fost să se elibereze de oamenii Moscovei. Eu am fost în relații foarte bune cu Valter Roman. El spunea că nu s-ar fi putut da Declarația din 1964 dacă în conducere ar mai fi fost Ana Pauker sau Chișinevschi sau Gheorghe Stoica, deoarece o mare parte din conducere era căsătorită cu evreice, care fuseseră agente sovietice. Așa că i-a luat pe rând și i-a despărțit de neveste. Cel mai greu i-a fost cu Bodnăraș și cu Chivu Stoica. A oprit trimiterea la studii în U.R.S.S. Ceaușescu era mult mai grăbit, mult

Grigore Preoteasa (în dreapta). În spate, de la dreapta: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza, Walter Ulbricht (Fototeca online a comunismului, Cota: 100(65)/1950)

mai pripit, chiar în discuțiile cu sovieticii. Sigur, agentura sovietică era foarte puternică în țară. Părerea mea este că și acum agentura rusească din România este cea mai serioasă și cea mai bine organizată.

Hrușciiov avea informații că în România se pregătește ceva și, când a venit la

București, în vizita din 1962, s-a purtat foarte urât, grosolan. Așa-i plăcea lui, așa se simțea el bine. Ne-a criticat că nu trecem la cultivarea porumbului în pătrate. Nici atunci n-a luat cuvântul Dej să-l contrazică. L-a pus tot pe Ceaușescu. Și Ceaușescu a spus că noi de secole, de pe timpul lui Șerban Cantacuzino, cultivăm așa porumbul.

Când s-a pus problema agenturii sovietice, cine s-o ridice? Și Dej i-a dat-o tot lui Ceaușescu. „Tovarășe Hrușciiov, știți, noi, în anii ilegalității P.C.R., am fost de acord ca o parte dintre membrii de partid să fie spioni sovietici. I-am lăsat să lucreze. Acum nu mai este nevoie, suntem noi la conducere și, ca să vă informați, țineți legătura cu noi și cereți-ne informații.” Bineînțeles, n-am întâlnit până acum, și am 80 de ani, un șef de stat care să recunoască faptul că are o agentură în altă țară. Și Hrușciiov i-a răspuns: „Noi n-avem agenți la voi. Nici în China nu avem”.

A mai fost atunci o situație penibilă. În timpul întâlnirii care a avut loc, cred, unde acum este sediul Partidului Democrat Liberal, pe Aleea Alexandru, Hrușciiov a afirmat că tăiem porcii la 60-70 kg, în loc de 120-130 kg. Fără să-i mai spună Gheorghiu-Dej, de data asta, Ceaușescu a sărit ca ars: „Nu-i adevărat – și i-a adus documente. Uitați la cât îi tăiem”. Hrușciiov s-a supărat: „La ce-mi aduceți mie hârtii?” Așa că atunci când delegația a plecat la Constanța, în vizită, în presă s-a anunțat că a plecat și Ceaușescu, dar Gheorghiu-Dej a intervenit: „Măi, când te-o

PROBLEMA TEZAUURULUI ÎN RELAȚIILE CU SOVIETICII

Am lucrat în conducerea Partidului Comunist Român, întâi ca secretar cu probleme internaționale, între 1972-1978, și apoi ca ministru de Externe, din 1978 până în toamna lui 1985. În aceste calități am avut discuții cu partea sovietică, la diferite niveluri, în legătură cu problema tezaurului de la Moscova.

Eram în 1965 prim-adjunct la Secția internațională. Am fost implicat în pregătirea delegației. De patru-cinci ori au avut loc discuții între membrii delegației, pe de o parte, și Nicolae Ceaușescu și Ion Gh. Maurer, pe de alta. În cursul lor s-a definitivat poziția ce urma a fi prezentată la Moscova. Între timp, eu am fost scos din acest colectiv, pentru că trebuia să mă ocup de pregătirea documentelor pentru vizita în Franța, la invitația Partidului Comunist Francez, a delegației conduse de Alexandru Drăghici și din care au mai făcut parte Maxim Berghianu, Ion Iliescu, Dumitru Popescu și eu.

Când am devenit secretar al Comitetului Central, în 1973, Ceaușescu mi-a dat sarcina să discut problema tezaurului cu omologul meu, Katușev. Înainte de aceasta, i-am cerut aprobarea – și mi-a dat-o – să citesc stenograma convorbirii de la Moscova, din toamna lui 1965.

Profesorul Giurescu a vorbit despre modul cum abordau problemele politice internaționale Ceaușescu și Gheorghiu-Dej. Sigur, erau multe asemănări între ei. Deși eu am fost promovat de Nicolae Ceaușescu și am lucrat lângă el ani mulți, totuși am o admirație față de modul cum acționa Gheorghiu-Dej. Era mult mai echilibrat, asculta, nu se grăbea, nu se priea. Ceaușescu avea idei, era foarte inteligent, dar era pripit.

Dej folosea metoda cangurului. La cangur esențialul sunt picioarele din spate. Acolo este forța lui. În închisoare, Dej nu fusese secretar de partid. La Doftana secretar de partid a fost Chivu Stoica. Când s-a pus problema retragerii trupelor sovietice din România, se hotărâse în conducere ca Dej să fie cel care să o ridice față de Hrușciiov. Dar el i-a chemat pe Bodnăraș și pe Chișinevski și le-a spus: „ridicați-o unul dintre voi, tu ai

De la stânga la dreapta: Ștefan Andrei, Nicolae Ceaușescu și Konstantin Katușev
(29 mai 1976; Fototeca online a comunismului, Cota: 86/1976)

mîko, dacă e bunăvoință se găsește o soluție. Eu voi susține în Biroul Politic începerea negocierilor în această problemă". „Nu, a spus Ceaușescu: problema rămâne deschisă".

În 1974, Ceaușescu a mai ridicat această problemă în discuția cu Kirilenko și Katushev, ambii secretari ai C.C. al P.C.U.S., care au participat la Congresul al XI-lea al P.C.R. După aceasta a ridicat-o într-o discuție în Crimeea, în 1981, cu Brejnev. Acesta s-a clătinat puțin, dar la urmă a zis: „Hai să vedem o dată ce e cu asta. Îmi dau seama că totdeauna cei care nu vor prietenie cu Uniunea Sovietică vor aminti de tezaurul pe care nu i l-am restituit".

În 1918 Lenin i-a trimis o telegramă unuia dintre colaboratorii săi, Antonov Ovseenko (*Magazin istoric*, nr. 7/1990), în care spunea: bogatele valori ale guvernului român trebuie păstrate cu cea mai mare grijă, spre a fi predate în bună stare poporului român după doborârea contrarevoluției române. De la acest punct începea și demersul nostru în discuțiile cu Brejnev și Cernenko: „Credeți că în România, la ora actuală, a fost învinsă contrarevoluția? Iată ce spune Lenin. Dacă și pe Lenin îl contestați, să nu ne mai cereți nouă marxism-leninism. Asta a fost teza pe care noi am susținut-o și la care sovieticii nu au avut argumente.

Si încă un accent vreau să mai pun pentru cei care studiază această problemă. Cunoașteți poziția noastră afirmată la Congresul al XIV-lea, în 1989, față de Acordul Ribbentrop-Molotov. În acel protocol secret se vorbea numai despre anexarea Basarabiei, nu și a Bucovinei de Nord. Și, pentru că atmosfera era deja încărcată, după declarația de la Congres privind punerea în discuție a tratatului Ribbentrop-Molotov, la începutul lui decembrie, când au fost invitați la Moscova conducătorii țărilor Tratatului de

la Varșovia, pentru a fi informați despre negocierile de la Malta dintre Bush și Gorbaciov, când delegația română a ajuns în fața acestuia din urmă, Gorbaciov a spus:

– Tovarășe Ceaușescu, aveți o recoltă record de cereale, or, cerealele sunt aur.

– Da, da, dar avem aurul care se află la voi. Trebuie să ne dați cât mai iute tezaurul pe care îl avem la voi.

De aceea, afirmația lui Gorbaciov din discuția cu Iliescu că nu știe despre ce tezaur este vorba este o minciună. El cunoștea subiectul. Problema tezaurului a fost prezentă în toate mapele discuțiilor de la toate întâlnirile bilaterale.

Intre timp, lucrurile s-au schimbat. Trăim în altă situație politică, economică internațională. Eu nu cred că am dus cea mai inteligentă politică față de Rusia după 1989. E totuși o problemă faptul că de 20 de ani în România n-a venit niciun șef de guvern sau președinte al Rusiei. Rusia este o mare putere. Chiar Bush ne-a recomandat să fim o punte spre ea.

Eu am o admirație față de Banca Națională, pentru felul cum și-a păstrat specialiștii. Față de alte țări unde au fost aruncați oamenii de valoare, specialiști, Banca Națională i-a păstrat. Eram geloși pe ruși. După Revoluția din octombrie, CEKA a păstrat marea majoritate a celor din poliția țaristă, Cicerin a păstrat tot Ministerul de Externe care a fost în timpul țarismului. Domnul profesor Giurescu poate s-o spună ce arhive au ei, cum și le păstrează.

Eu când merg la Ministerul de Externe nu mai găsesc nimic aproape din ce a fost. S-a ales praful. Aveam una dintre cele mai bune biblioteci, începută de Malița, pe care eu am continuat-o, și, la ora actuală, e împrăștiat tot. Felicit din toată inima Banca Națională.

Ștefan ANDREI

Mihail Gorbaciov și Nicolae Ceaușescu la adunarea organizată cu prilejul vizitei liderului sovietic la București

vedea iar Hrușciov, stricăm toată discuția". La Constanța n-a mai apărut Ceaușescu și și-a dat seama și Hrușciov de asta și a zis: „A, porcii ăștia au stricat atmosfera relațiilor dintre noi”.

Cuvântul lui Gheorghiu-Dej avea greutate și pentru faptul că el fusese 12 ani în închisoare. Hrușciov i-a spus odată: „Tov. Dej să nu te îndepărtezi de marxism-leninism, de revoluție.” La care Dej i-a replicat: „D-ta ai intrat în partid când partidul era la putere, eu am intrat în partid la 31 de ani, în 1932. Eu câștigam foarte bine, mă duceam cu soția și cu fetele la restaurant, eram îmbrăcat bine și am intrat în partidul comunist. Am fost chemat să trec la țărâniști, nu m-am dus. Perspectiva care era: să ajung în închisoare sau să câștig partidul, să învingă să ajungă la putere. Mi-am sacrificat 12 ani în închisoare, mi s-a distrus familia, așa că eu cred că am dovedit că sunt cel puțin tot la fel de atașat cauzei clasei muncitoare ca d-ta.” A tăcut din gură Hrușciov și în mașină tot bombănea: „12 ani de închisoare, 12 ani”. Plus că oamenii de vârsta mea știu – înainte, în anii '20, cine era calificat electrician era cineva. Dej fusese un foarte bun electrician în industria petrolului și la calea ferată.

Altele au fost condițiile lui Ceaușescu după ce Gheorghiu-Dej dăduse Declarația de independență, după ce curățise partidul de oamenii subordonați Moscovei. El a putut să se miște mai bine.

Pentru discuția mea cu Katushev, am studiat și eu stenograma. Este adevărat că materialul de bază în această problemă l-a prezentat Bărlădeanu. În discuția de două-trei zile, sovieticii au afirmat că problema tezaurului este a relațiilor dintre România regală și Imperiul Rus, așa că nu trebuie să o mai abordăm. Totdeauna spuneau că nu știu. „Kakoi tezaur?”

După discuția de la Moscova, a urmat un discurs fulminant al lui Mihail Suslov, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S., la Odessa, unde a declarat că armata regală română a omorât acolo oameni, a distrus valori în Odessa,

Mihail Suslov

în Crimeea, valori care nu se pot plăti cu tot aurul din lume. Era o trimitere directă la solicitarea noastră.

Sincer să fiu, nici eu nu am ieșit din argumentele lui Bărlădeanu și Ceaușescu de la întâlnirea din septembrie 1965, nici Katushev nu a venit cu elemente noi față de ce afirmaseră Brejnev și, cel mai dur dintre ei, ca întotdeauna, Kosîghin, care era prim-ministru.

E adevărat că și Ceaușescu era la început, de numai câteva luni era la putere, dar și Brejnev era la început, pentru că în 1964 organizaseră lovitură de stat de înlăturare a lui Hrușciov.

Ideea partidului nostru a fost aceasta, ca să fie clar: ținem fierul în foc, menținem problema la ordinea zilei, nu o considerăm rezolvată. Adică trebuia să ni se returneze ceea ce dădusem în păstrare. Eu i-am și spus lui Gromîko: „Bine, domnule, vii și spui că voi nu moșteniți obligațiile țarismului, dar văd că țineți cu dinții la teritoriile pe care le-a avut țarismul, vreți să le luați. Așa ați făcut cu Basarabia. Când ați avut prilejul, ați luat Basarabia”.

Cea mai avansată poziție am întâlnit-o la o masă la casa de pe fosta stradă Kalinin, lângă vila Ceaușescu, în timpul unei vizite oficiale a lui Gromîko, făcută la invitația mea. În discuție s-a tranșat cel mai mult. Ceaușescu le-a spus: „Voi tot ați cerut să ne dați tezaurul în contul Basarabiei, dar ați luat Basarabia, ați mai luat și în plus Bucovina de Nord, dați-ne, tovarășe, tezaurul”. Or, Gromîko era membru în Biroul Politic. Era ultima perioadă a lui Brejnev, când Externele erau ale lui Gromîko, armata a lui Ustinov, guvernul a lui Tihonov. Sovieticii au propus o înțelegere la acea masă: să le dăm o compensație pentru armamentul pe care ni l-au vândut înainte de război, pentru armamentul obținut prin dezarmarea trupelor rusești în retragerea din 1917. Ne-ar fi dat tezaurul. S-ar fi găsit o soluție. Ceaușescu a spus: nu, nu. „Îl dați degeaba. Așa nu vrem noi”. „Tovarășe Ceaușescu, a replicat Gro-

Armata română în octombrie 1916, la Oituz (și în p. 108)

destinație. Inventarul există în dublu exemplar. Unii spun că inventarul făcut în Rusia ar fi ceva mai precis decât cel făcut la Iași, dar acestea sunt detalii în care, necunoscându-le, nu vreau să mă implic foarte mult. În schimb vreau să vă spun, pe urmele profesorului Giurescu, ceva ce s-ar putea chema *istorie trăită*.

Sunt multe perdele de fum care ne înconjoară în acest moment în legătură cu tezaurul. Eram, cred, de o lună ministru, în primăvara lui 2007. A luat legătura cu mine un foarte important lider politic de după 1990, prezent, dacă nu mă înșel, în primul guvern postcomunist. M-a întrebat dacă putem avea o întâlnire. „Sigur” – am spus. A venit cu un alt domn, un cetățean român. În continuare cred că e o perdea de fum toată această poveste. Acei domni au intrat așadar la mine în birou (biroul ministrului de Externe al României!): un fost membru al guvernului României, însoțit de un personaj care a scos teatral niște monezi de aur din buzunar și zice: „Domnule ministru, le vedeți? Astea sunt din tezaurul României de la Moscova, de ce nu vreți să le luați? De București depinde”.

Am rămas surprins. Dar, după cinci minute, începi să capeți propriile tale dubii, iar după

ce pleacă din birou mai vorbești și cu unul și cu altul și îți faci o imagine. Vreau să vă spun că la noi a fost un *lobby* intens în media pentru acest personaj și pentru această „cauză”. Nici acum nu îmi este foarte clar totul. Am interpretarea mea, dar o păstrez pentru memorii. Există un *lobby* evident pentru acest gen de perdele de fum legate de tezaur.

Sigur că nu putem încheia decât în maniera optimistă în care au încheiat și domnul Giurescu, și domnul Ștefan Andrei. Trebuie ținute în continuare tăciunii în jar, am convingerea că relațiile economice cu Rusia nu pot exista în lipsa unor relații politice. Pe de altă parte, vorbesc ca unul care am avut ocazia de a-l întâlni în câteva rânduri pe mai recentul ministru de Externe al Federației Ruse, domnul Lavrov. Într-adevăr, cred că la valoarea diplomației ruse, ar trebui să îi răspundem cu mai mult efort din partea noastră și, pe cât posibil, pe un ton ceva mai serios decât cel cu care uneori i-am servit în ultimii ani. Asta nu înseamnă lipsă de fermitate. Eu cred că noi ar trebui să fim chiar mai fermi față de Rusia, dar în măsura în care știm ce vrem de la ei și, din acest punct de vedere, realmente cred că o discuție referitoare la tezaur ar trebui să pună într-o manieră foarte serioasă problema diferențelor existente între cele două inventare.

ATENȚIE LA INVENTAR

Cred că avem de a face în egală măsură cu o problemă istorică, dar și cu una politică atunci când vorbim despre acest tezaur. Sunt mai multe perioade în acest interval de – iată – 100 ani, de când s-a creat această problemă.

Prima este perioada anilor '30, când problema a început să se pună după reluarea relațiilor diplomatice cu Rusia, dar cu mențiunea că în anii '30 tezaurul era constant abordat în legătură cu divergențele teritoriale. Și aici, în paranteză fie spus, într-adevăr arhiva Ministerului de Externe este într-o stare – s-o spun diplomatic – perfectibilă, din punctul de vedere al inventarierii.

A doua perioadă urmează 30 de ani mai târziu, în anii '60. Din această stenogramă cred că *Magazin istoric* a publicat fragmente și cred că și o colegă de la INST, dacă nu mă înșel, doamna Mioara Anton, într-un volum apărut despre relațiile româno-sovietice în timpul lui Ceaușescu, a reprodus-o integral.

E surprinzător cum pune Brejnev problema. Zicea el către Ceaușescu: „și Gheorghiu-Dej a venit cu ideea asta. Și dvs. și Gheorghiu-Dej ridicați aceeași problemă?” Într-un fel, putem deduce că aproape toate guvernele care s-au succedat la conducerea acestei țări au ținut „tăciunii aprinși în vatră”, cum se spune.

În anii '70, Nicolae Ceaușescu, după discuția aceasta introductivă cu Brejnev, în anii '70, a însărcinat o echipă (în mod sigur sunt aici câțiva profesioniști care știu acest lucru) care să elaboreze o documentare pe subiect. A rezultat un volum pentru uzul intern al conducerii de partid. Este un volum pe care eu l-am primit cadou, tratează problema te-

zaurului României evacuat la Moscova în 1916-1917, bătut la mașină, dar multiplicat într-o oarecare formă, la București, în mai 1975. Pe exemplarul meu scrie **strict secret, nr. 2**, n-am idee unde ar putea fi **nr. 1**. În schimb, colectivul însărcinat cu elaborarea acestui volum cuprindea istorici profesioniști. Ei au fost motivați politic, să ne înțelegem. Adică nu au fost o echipă de istorici care s-au gândit, așa, deodată, să studieze ei problema, în primăvara lui 1975. Nu. Li s-a dat dispoziție. Echipa era formată din: Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Iuliu Hațegan, Viorica Moisiuc, Gheorghe Zaharia.

Dacă se temea de ceva după 1968, Nicolae Ceaușescu se temea de ruși, de Uniunea Sovietică, nu de capitaliști. La nivelul conducerii de partid, a existat atât curiozitatea, cât și dorința de a-și documenta cererile, de a le susține din punct de vedere

istoric, profesionist vorbind. Domnul Ioan Scurtu a făcut parte dintr-o comisie bilaterală de istorici care a discutat problema. Eu nu știu decât partea diplomatică sau ecoul care ajungea la Ministerul de Externe legat de aceste discuții. În continuare persistă aproape aceleași neînțelegeri, mai mult sau mai puțin voite, ca în anii '60: problema inventarului, de pildă, or inventarul s-a făcut și înainte de a pleca trenurile cu sutele de lăzi, s-a făcut și la

Ofițeri români pe frontul Primului Război Mondial

ODOARE PLEcate, ODOARE SALVATE

O bună parte din acest tezaur care s-a dus la Moscova este format din bunuri bisericești. Atât bunuri cu valoare de metale prețioase și artistice, cât și cele cu valoare cultural-istorică. Au fost duse toate aceste valori la Kremlin, la Moscova, și s-au reîntors foarte puține, în 1934 și în 1956. Nu am o evidență asupra a ceea ce a venit înapoi, ca să fac o comparație cu ceea ce a plecat. Aș vrea să relev faptul că atunci când s-a hotărât ca bunurile acestea ale Bisericii să fie luate și duse la Moscova s-a întâmpinat și o rezistență destul de puternică prin anumite mănăstiri.

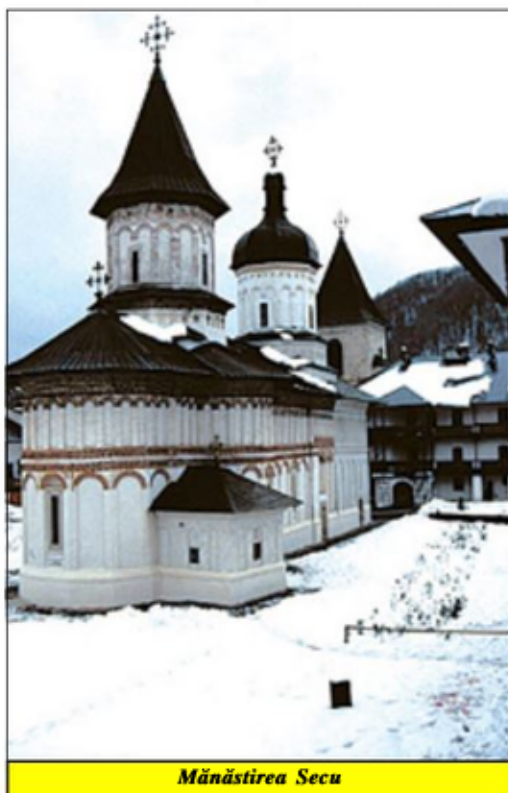
Profesorul Tzigara-Samurcaș, cel desemnat să pună în aplicare această măsură, a avut dificultăți. Aș aminti numai două cazuri. Primul este cel de la Mănăstirea Neamț, când starețul de acolo, Dometie Negoită, neștiind, nefiind informat de Mitropolie de această măsură, a refuzat să predea bunurile. Când s-a lămurit că trebuie să le predea, le-a predat, dar Tzigara-Samurcaș s-a dus acolo cu comandantul Jandarmeriei Piatra Neamț, l-au amenințat și, după ce a predat toate bunurile, a fost arestat, dus la Piatra Neamț și la Bacău, bătut, schingiuit.

Starețul nu făcea decât să aperse bunurile Bisericii, pentru că nu avea un act din partea șefului direct de care depindea, și anume mitropolitul de la Iași.

În urma acestui incident, mitropolitul Pimen înaintează un memoriu, scriindu-i domnului I.G. Duca, ministrul Cultelor de atunci. Citez: „din acest nemaipomenit caz în istoria trecutului nostru bisericesc, oricât de greu a fost el pentru Țară și Biserică, reiese jignirea adusă Bisericii

și adâncă atingere adusă autorității noastre mitropolitane față de popor și slujbașii bisericești, pentru care domnia voastră, ca reprezentant al statului în ceea ce privește Biserica și așezămintele ei, aveți datoria de a le susține și apăra când sunt atacate și nesocotite“.

Al doilea caz, și mai grav, s-a întâmplat la Mănăstirea Secu, când starețul de acolo Ilarion Bălăiță, a refuzat să dea toate bunurile. Nici el nu avea cunoștință de ordinul oficial. Dar el, din cauza amenințării germane, pusese deja în siguranță cele mai prețioase bunuri ale mănăstirii. S-a construit sub sfânta masă o tainiță, la cinci metri adâncime, tencuită cu ciment, și acolo a pus bunurile cele mai prețioase. Presiunile care s-au făcut l-au determinat să trimită 35 de obiecte la Mitropolie, iar mitropolitul a fost înștiințat de tăinuirea acelor piese. El a cerut oficial să fie trimise, dar nu au fost trimise. Pot fi admirate astăzi în muzeul Mănăstirii Secu.

Mănăstirea Secu

Presupunând că vreodată vom ajunge la o relație politică într-atât de amiabilă încât să putem discuta fără suspiciune reciprocă despre acest tezaur, presupunând, e de datoria noastră să rămânem optimiști, că acest lucru se va întâmpla, atunci când Rusia va accepta ideea că nu poate să controleze totul, atunci când și noi ne vom împăca la rândul-ne cu propriul nostru trecut. Ei bine, atunci s-ar putea să ajungem la concluzia neplăcută pentru noi că însăși problema acestui inventar la noi încă nu e, cum să vă zic, deplin clarificată.

Trebuie să vă spun că între cifrele din **A**cel volum din anul 1975 și cifrele din acest volum care se lansează astăzi sunt ceva diferențe. Vă dați seama că dacă cineva vrea să speculeze răuvoitor aceste diferențe din două volume apărute în România, în două epoci diferite, o poate face și își poate sugera ideea că nici ție nu ți-e foarte clar ce ai trimis acolo, ce ți-a venit înapoi și ce vrei să mai ceri. Drept care sincer cred că rămâne o problemă pentru o generație de istorici care să preia problema, indiferent de regim, din 1917 până în 2000, cu tot ce s-a scris pe parcurs și cu analizele mai mult sau mai puțin secrete de care dispunem pentru a cădea noi între noi de

acord asupra unei foi cu care să mergem în fața celor cu care avem acest diferend istoric.

Închei prin a spune că am convingerea că tezaurul României este acolo, în Rusia. Așa cum spunea domnul Andrei că răspundea Brejnev „ce tezaur?“, aceeași este reacția și acum. În anii '90 mai mulți miniștri de Externe (nu mă refer la președinți, pentru că nu cunosc situația), dar la nivel de miniștri de Externe da, s-a ridicat această problemă. Tipul de răspuns venit de la Moscova este practic același: la prima întâlnire ei spun: „ce tezaur? Lăsați-mă să mă informez etc.“ La a doua întâlnire îți vor spune că, „apropo, ce se întâmplă cu monumentul soldatului sovietic de la Iași?“. Eu am trecut prin așa ceva. Ridici o problemă și ți se răspunde: „a, da, poate..., dar ce s-a întâmplat cu statuia noastră de la Iași?“. E ca un joc, în care încercăm pe rând să ne punem în defensivă.

Acest joc continuă, cu diverse nuanțe, de aproape 100 de ani. Drept care e bine că astfel de cărți apar, e foarte bine, pentru că ele reprezintă maniera cea mai potrivită de a menține nestinși „tăciunii“ în acest dosar al tezaurului român trimis la Moscova.

Prof. univ. dr. Adrian CIOROIANU

FILIERE OTRĂVITE

Ne aflăm în fața uneia dintre problemele care vor rămâne mereu în actualitate. O chestiune de acum 100 de ani, cred că suntem cu toții de acord, nu se poate rezolva peste noapte, cu atât mai mult dacă nu ești în relație de prietenie cu celălalt și, cu atât mai mult, de asemenea, ierta-ți-mi paradoxul, dacă ești în poziție de prieten, pentru că atunci ți se invocă prietenia, or, între prieteni, se uită faptele mai puțin avantajoase. Noi trebuie să sesizăm rădăcinile unor situații.

In anul 2003 eram șef al Administrației prezidențiale, calitate în care am fost desemnat să merg la Moscova, pentru a discuta condițiile vizitei pe care urma să o facă președintele de la acea dată, domnul Ion Iliescu. Încep prin a vă spune că și atunci una

dintre problemele de care trebuia să avem grijă era tezaurul. Bineînțeles că relațiile nu erau nici pe departe bune și în niciun caz pozitive. Se încerca o deschidere, dar, pe fond, mi-am dat de la început seama că problema tezaurului reprezenta un teren minat, așa cum spunea Cicerin, așa cum a spus după aceea Litvinov, după cum s-a vorbit și prin 1956 sau 1971. Ar trebui să ne amintim amenințarea extraordinară de dură pe care a rostit-o Brejnev la adresa lui Ceaușescu, la Chișinău. Ceaușescu îndrăznise să vorbească despre tezaur într-o conferință, iar reacția lui Brejnev a fost aproape, cum să zic, mortală. A spus: să nu se uite că aceste probleme sunt considerate la Moscova acțiuni anti-sovietice și anti-prietenesti.

În 2003, ajuns la Moscova, am sesizat aceeași atmosferă, adică nimeni nu știa – și au fost multe personalități cu care m-am întâlnit –, nimeni nu discuta despre problema tezaurului. Ba, mai mult, își aminteau, dacă își aminteau ceva, de momentele când se făcuseră retrocedările, în 1935 sau 1956. Ce rămăsese la nivelul abordărilor plutea într-o nebuloasă. Până la urmă, discutând și aducând argumente, s-a ajuns la o deschidere extraordinară. Urmăream să se accepte o deschidere oficială pentru o discuție asupra acestei problematice, pentru că toate celelalte relații invocate aici, întâlniri sau referiri, nu au avut, până la acea dată, caracterul unor abordări oficiale. Or, atunci, s-a reușit, la negocierea declarației comune ce urma să fie semnată de cei doi președinți, să se accepte o addenda. Partea rusă

nu a acceptat să fie inclusă în cadrul declarației, deși partea română a insistat. Până la urmă a trebuit să acceptăm propunerea partenerilor, care au refuzat orice altă variantă. Oricum, era un câștig, problematica urma să însoțească declarația celor doi președinți. În baza acelei

declarații sau addende la declarația respectivă, s-a ajuns apoi la formarea comisiei al cărei președinte este domnul prof.univ.dr. Ioan Scurtu.

Evident că noi trăim într-un mediu al intoxicărilor, într-un mediu incredibil de derutant. Niciodată nu mi-am imaginat că este posibil să se dea o atât de extinsă interpretare declarațiilor unor persoane *no name* din lumea aceasta. În addenda la declarația celor doi președinți, președintele Putin și președintele Ion Iliescu, se prevedea că orice discuție, orice abordare în afara cadrului stabilit prin declarația sau addenda respectivă anulează orice înțelegere, inclusiv textul addendei. Dar, în pofida acestui lucru, rămâi stupefiat câtă audiență au unele personaje, direcționate clar spre a obține această situație de anulare a declarației și pentru a o determina. Este o gafă din partea decidenților din România. Și eu am văzut, și mie mi s-au prezentat monetele acelea de aur, pe care le-a văzut domnul Cioroianu, și, într-adevăr, sunt emisiuni din tezaurul statului român. Și atunci nu poți să nu te întrebi: despre ce e vorba? Cum s-a ajuns să fie deținute asemenea emisiuni și de ce există interesul respectiv? De fiecare dată veți găsi filieră germană, olandeză și chiar americană, dar aceiași jucători români. Dacă veți căuta de unde vin acești jucători români, veți afla că fac parte dintre cei care au avut relaționări speciale înainte de 1970 sau sunt moștenitori ai acestora.

Ioan TALPEȘ

Concluzia este deci că aceste lucruri s-au întâmplat în mai multe părți ale țării și că cei care au reușit să rețină anumite bunuri – constatăm astăzi – au adus un mare serviciu Țării și Bisericii noastre.

Am recomandat ca subiect pentru o teză de doctorat unui tânăr, acum episcop vicar la Vâlcea, să cerceteze ce s-a întâmplat în eparhia Moldovei cu această trimitere de bunuri la Moscova. A făcut această teză și a intitulat-o, la sugestia mea, *Arhiepiscopia Iașilor între anii 1900-1948*. Este perioada cea mai grea, în care Mitropolia avea să facă față exodului populației românești din toată țara. Aici sunt cuprinse unele lucruri care nu se cunosc, fiindcă au fost luate din arhiva internă a Mitropoliei și deci ar fi bine ca ele să fie cunoscute. De asemenea, tot bine s-a făcut ascunzându-se mari valori la Mănăstirea Neamț. Acolo, între cele mai valoroase obiecte, era o icoană a Maicii Domnului, de la mijlocul secolului al XIV-lea, cea mai frumoasă icoană bizantină păstrată din acea perioadă și care a fost îngropată și ea la vreo șapte km de mănăstire, într-un butoi, fiind deci salvată. Această icoană a fost publicată de curând, într-o lucrare intitulată *Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Neamț*, de arhimandritul Luca Diaconu, care mi-a fost mie student și care a dezlegat multe probleme puse de această icoană și legăturile care au existat atunci între Moldova și Imperiul Bizantin. Este un document istoric foarte important, un obiect de artă care face mândria Mănăstirii Neamț. Pe o parte este Maica Domnului, pe cealaltă Sf. Gheorghe pe tron, așa cum este pe tron și în steagul lui Ștefan cel Mare.

Alexandru Tzigara-Samurcaș

Deci o sarcină a noastră, a Bisericii, ar fi să cunoaștem mai bine aceste vestigii, care sunt și cu valoare istorică deosebită, nu numai sacramentală, bisericească, și să le punem la dispoziția istoriei naționale. Sunt de acord că, așa cum a spus și domnul Ștefan Andrei, fierul trebuie ținut la foc aprins tot timpul și să găsim cele mai bune metode de a trata cu Rusia ca, într-un final, poate, să avem măcar o parte dintre valorile culturale înapoi în țara noastră. Numai de la Academia Română au fost luate 25 de volume de manuscrise. O lucrare foarte importantă a mi-

tropolitului Varlaam, *Răspuns la Catehismul calvinesc*, singurul exemplar existent se află la Moscova, precum și alte multe volume, care ar contribui la documentarea noastră istorică din secolele trecute.

Felicit conducerea Băncii Naționale și pe toți cei care s-au ostenit să organizeze aceste simpozioane și le doresc să aibă continuitate. Aș mai sugera ca aceste simpozioane și rezultatele lor să fie publicate în niște volume și să fie popularizate în societatea noastră. Dacă mass-media ar face măcar ceva în această direcție ar ști și oamenii de rând ce este cu tezaurul, ce este cu aceste valori. Trebuie să avem o opinie de masă, nu numai la nivelul Ministerului de Externe sau al altor foruri. Oamenii trebuie să știe ce valori a avut țara noastră, că ele sunt un bun național și trebuie să revină la locul de unde au plecat. Este un gest de educație patriotică, pe care trebuie să o avem în vedere.

Emilian POPESCU

CONTENTS (Romanian History) G. Topârceanu Why, when and how does the Romanians laugh ● V. Țivircun Toma Cantacuzino, the great boyard of Constantin Brancoveanu, the hospodar of Walachia, who joined the tsar Peter the Great's army in 1711, ended his life in Russia. Documents from the Russian archives tell us the story of his live there ● V. Buzu The first Russian journal, *Vedomosti*, offers news about Peter the Great campaign from 1711 ● I. Crăcană The first automobil built in Romania was supposed to be the „Arabella“ model. Why this project failed ● Șt. Ciubotaru, M. Ipate The National Museum Cotroceni is celebrating its 20 years of existence. The first exhibition was dedicated to Elena, the wife of the prince that made the Union of 1859 ● I. Haiduc The Romanian Academy is 145 years old ● G. Filitti In Romania 100 years ago: a scandal in the Church, the „tram affair“ scandal, but members of the Parliament which swear less then their foreign counterparts ● M. Sala The magic number 3 ● I. Feodorov The second volume, new series, of Virgil Candea's work *Romanian testimonies abroad, Romanian creations and documents about the Romanians in foreign collections* ● P.D. Nedeloiu The story of a village from the Neamtz county: Roznov ● Al. Budișteanu Vadim Pirogan, the Romanian from Bessarabia persecuted by the Russian authorities ● Gr. Aldescu-Aldea The gratitude of a Japanese for two Romanians from Maramuresh ● A. Spânu Soviet intelligence operations in Romania in the twenties and thirties of the last century ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXVI). Brutus Coste is removed as secretary general of the Assembly of Captive European Nations ● The 19th Symposium of banking history and civilization „Cristian Popisteanu“: The National Bank of Romania during WWI and the problem of the treasury evacuated to Moscow

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Дж. Топырчану За чем румын смеётся, когда и каким образом ● В. Цвиркун Фома Кантакузино, высокий сановник Константина Брынковяну, выбор которого был присоединиться к Петру I, прожил до последних дней в России. Документы из русских архив помогают нам воссоздать тот период его жизни ● В. Бузу Первая русская газета, *Ведомости*, даёт нам известия о кампании царя Петра I в 1711 на Прут ● И. Крăканă Первый румынский автомобиль должен был называться *Арабелла*. Почему не завершился этот проект ● Шт. Чуботару, М. Иате Национальному Музею Котрочень исполняется 20 лет и празднует их рядом выставок. Первая в этой серии выставка об Елене Кузе, супруге господаря Соединения в 1859 г. ● И. Хайдук Отчёт Румынской Академии по исполнению 145 лет ● Дж. Филиitti В Румынии 100 лет тому назад: скандал в Церкви, «дело трамваев», парламентарии, которые ругаются реже чем в других странах ● М. Сала Магическое число 3 ● И. Фёдоров Второй том работы разрабатываемой академиком В. Кындя *Румынские свидетельства за границей*, новая серия ● П. Д. Неделюю История села в уезде Нямц: Рознов ● Ал. Будиштяну Вадим Пироган, бессарабский румын, преследуемый советскими властями ● Гр. Алдеску-Алдя Признательность японца двум румынам Марамуреша ● А. Спыну Советский шпионаж в '20-'30 гг. прошлого века ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXVI). Брутус Косте, генеральный секретарь Ассамблеи европейских пленённых наций, уволен с должности ● XIX-ый Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиан Попиштяну“: Национальный Банк Румынии во время Первой Мировой Войны и вопрос клада, эвакуированный в Москве

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,50

